

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

*Кваліфікаційна наукова праця на
правах рукопису*

МИХАЙЛОВ ВОЛОДИМИР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

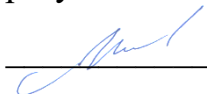
УДК 342.95

ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-
ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

081 Право
Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 В.О. Михайлов

Науковий керівник: Скок Павло Олександрович,
кандидат наук з державного управління,
доцент.

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Михайлов В.О. Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національний транспортний університет, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2025.

У дисертації здійснене теоретико-методологічне узагальнення та нове вирішення завдання, що полягає в комплексному аналізі теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. Дослідження спрямоване на визначення особливостей правового регулювання, аналіз чинного законодавства та розробку рекомендацій щодо його вдосконалення.

Основні положення дослідження включають:

- *Теоретичні основи:* Визначення основних принципів та підходів до адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності.

- *Аналіз законодавства:* Огляд та аналіз чинних нормативно-правових актів, що регулюють судово-експертну діяльність в Україні.

- *Порівняльний аналіз:* Дослідження досвіду зарубіжних країн у сфері адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності.

- *Практичні рекомендації:* Розробка рекомендацій щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні.

Результати дослідження можуть бути використані для підвищення ефективності правового регулювання судово-експертної діяльності, а також для вдосконалення законодавчої бази у цій сфері.

У першому розділі «Загальнотеоретичні положення адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні» розглянуто історію розвитку судово-експертної діяльності в Україні, встановлено що

саме попит на спеціальні знання та досвідчених, обізнаних осіб у судових процесах розвинув галузь, яка з часом перетворилась у сучасну судово-експертну діяльність.

Констатовано, що саме попит на спеціальні знання розвиває галузь сучасного адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. Тому дана галузь потребує реформування та вдосконалення. Необхідно швидко реагувати на впровадження у життя людей і бізнес процеси нових явищ, пов'язаних з розвитком науки і техніки, навчати спеціалістів та експертів, розробляти нові методики досліджень і сучасне законодавство, яке забезпечить зрозумілими правилами і нормами.

На основі проведеного дослідження *запропоноване власне визначення поняття та мети* судово-експертної діяльності – як напряму роботи спеціально уповноважених суб'єктів, який полягає у проведенні експертно-дослідницької роботи та забезпеченні використання спеціальних знань у певних галузях науки і техніки в роботі судових та правоохоронних органів. Ця діяльність потребує адміністративно-правового регулювання, оскільки включає здійснення спеціальної науково-дослідницької роботи, яка має не лише наукове, але й практично-правове значення.

Зазначено, основні засади та підходи до адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності, що забезпечують ефективність та законність проведення експертиз.

У другому розділі *«Правові та організаційні основи функціонування судово-експертної діяльності в Україні»* проведений аналіз чинних законодавчих та підзаконних актів, що регулюють діяльність судово-експертних установ, їх взаємодію з правоохоронними органами та іншими суб'єктами. Визначено структури та функції судово-експертних установ, їх ролі у забезпеченні правосуддя. Зазначено напрями вдосконалення судово-експертної діяльності. Переглянуто механізмів фінансування судово-

експертної діяльності, що включають державне фінансування та можливість залучення приватних коштів.

У третьому розділі *«Шляхи реформування адміністративно – правового регулювання судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні»*, проведене порівняння адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні та країнах Європейського Союзу та розглянуто основні напрямки вдосконалення адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні.

Обґрунтовано, необхідність скасування монополії державних експертних установ в Україні, як один із важливих кроків для підвищення ефективності та якості судово-експертної діяльності. Основні аргументи на користь цього рішення включають:

- *конкуренція*: відкриття ринку для приватних експертних установ сприятиме конкуренції, що, в свою чергу, підвищить якість та швидкість проведення експертиз;
- *доступність*: приватні експертні установи можуть забезпечити більшу доступність послуг для громадян та організацій, зменшуючи навантаження на державні установи;
- *інновації*: приватні установи часто мають більше можливостей для впровадження новітніх технологій та методик, що підвищує точність та надійність експертиз;
- *економічна ефективність*: конкуренція між державними та приватними установами може призвести до зниження вартості експертних послуг, що є вигідним для держави та громадян;
- *незалежність*: приватні експертні установи можуть забезпечити більшу незалежність та об'єктивність експертиз, зменшуючи ризик впливу з боку державних органів.

Проведено комплексний, системний аналіз, що впровадження інституту спеціаліста та використання висновків спеціаліста, як джерела доказів. Щодо

прийнятих новел, стосовно розширення повноважень спеціаліста, відповідно до яких спеціалісти можуть надавати не лише консультації, але й висновки під час досудового розслідування та судового розгляду. Це дозволяє використовувати їхні знання для більш глибокого та точного розслідування кримінальних правопорушень, підвищення ефективності розслідувань, зменшення навантаження на судових експертів, розширення джерел доказової бази. Але незважаючи на позитивні наслідки поставила нові юридичні виклики. А саме, відсутність чітких нормативних регулювань призвело до правових колізій та оскаржень у суді, що ускладнило процес доказування.

Проведено комплексний, системний аналіз, законопроектів щодо адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. Законотворча діяльність в цій галузі є критичною для забезпечення правосуддя та зміцнення довіри до судової системи. Основна увага приділяється створенню єдиного термінологічного апарату, який би відповідав усім галузям судової експертизи. Зміни мають бути системними і включати законодавче, науково-методичне, інформаційне, фінансове та матеріально-технічне забезпечення. Необхідно враховувати міжнародний досвід і практики, щодо інтеграції сучасних технологій та електронного урядування є важливими напрямками реформування. Зокрема, впровадження електронних баз даних може значно спростити взаємодію між суб'єктами експертної діяльності. Ефективність судово-експертної діяльності може бути підвищена шляхом запровадження комплексного моніторингу законодавства, що регулює цю сферу. Також доцільно створити механізми для швидкого реагування на нові виклики, наприклад, під час військової агресії.

Теоретичні положення дисертаційного дослідження, отримані висновки та пропозиції можуть бути використані для вдосконалення регулювання організації та проведення судової експертизи. Це включає:

- *правотворчість*: використання результатів дослідження для вдосконалення законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів,

що визначають основи адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні;

- *правозастосовна діяльність*: підвищення ефективності практичної діяльності судово-експертних установ шляхом впровадження нових методик та підходів;
- *навчальний процес*: використання результатів дослідження під час підготовки підручників, навчальних посібників, науково-методичних матеріалів, робочих програм та лекційних матеріалів з дисциплін, пов'язаних із судовою експертизою та адміністративним процесом.

Ключові слова: судова експертиза, правове регулювання, державне управління, законодавство, експерт, спеціальні знання, спеціаліст, досудове розслідування, злочин, криміналістика, криміналістичні аспекти, криміналістичні дослідження, криміналістичні засоби.

SUMMARY

Mykhaylov V.O. Administrative and legal regulation of forensic activity in Ukraine. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 “Law”. – National Transport University, Kyiv, 2025.

This dissertation provides a theoretical and methodological generalization and presents a new approach to the problem by conducting a comprehensive analysis of theoretical provisions and developing practical recommendations for the administrative and legal regulation of forensic activity in Ukraine. The study aims to determine the features of legal regulation, analyze current legislation, and develop recommendations for its improvement.

The main provisions of the study include:

- Theoretical foundations: Determination of the main principles and approaches to the administrative and legal regulation of forensic activity.
- Analysis of legislation: Examination and analysis of the current legal framework governing forensic activity in Ukraine.
- Comparative analysis: Study of international experience in the field of administrative and legal regulation of forensic and expert activities.
- Practical recommendations: Development of recommendations for improving the administrative and legal regulation of forensic and expert activities in Ukraine.

The results of the study are aimed at enhancing the effectiveness of legal regulation of forensic and expert activities, as well as improving the legislative framework in this field.

The first section "General theoretical provisions of administrative and legal regulation of forensic and expert activities in Ukraine" examines the historical development of forensic and expert activities in Ukraine. It is established that it is the demand for special knowledge and experienced, knowledgeable people in legal

proceedings that has developed the industry, which over the centuries has transformed into modern forensic and expert activities.

It is stated that it is the demand for special knowledge that develops the industry of modern administrative and legal regulation of forensic and expert activities in Ukraine. Therefore, this industry needs reform and improvement. It is necessary to quickly respond to the introduction of new phenomena related to the development of science and technology into people's lives and business processes, to train specialists and experts, to develop new research methods and modern legislation that will provide clear rules and norms.

Based on the study, the definition and goals of forensic expertise are proposed - as a direction of work of specially authorized entities, which consists in conducting expert research work and ensuring the use of special knowledge in certain fields of science and technology in the work of judicial and law enforcement agencies. This activity requires administrative and legal regulation, since it includes the implementation of special scientific and research work, which has not only scientific, but also practical and legal significance.

The main principles and approaches to the administrative and legal regulation of forensic expertise are indicated, which ensure the effectiveness and legality of conducting examinations.

The second section, "Legal and organizational foundations of the functioning of forensic expertise in Ukraine," analyzes the current legislative and regulatory acts regulating the activities of forensic expertise institutions, their interaction with law enforcement agencies and other entities. The structures and functions of forensic expertise institutions, their role in ensuring justice are determined. The mechanisms for financing forensic expertise activities are reviewed, including state funding and the possibility of attracting private funds.

The third section, "Ways of reforming the administrative and legal regulation of forensic expertise in ensuring justice in Ukraine," compares the administrative and legal regulation of forensic expertise activities in Ukraine and the countries of

the European Union and considers the main areas of improvement of the administrative and legal regulation of forensic expertise activities in Ukraine.

The need to abolish the monopoly of state expert institutions in Ukraine is substantiated as one of the important steps to improve the efficiency and quality of forensic expertise activities. The main arguments in favor of this decision include:

- competition: Opening the market to private expert institutions will promote competition, which, in turn, will increase the quality and speed of expert examinations;
- accessibility: Private forensic institutions can expand access to forensic services for citizens and organizations, reducing the workload on state institutions;
- innovation: Private institutions are more likely to implement advanced technologies and methodologies, enhancing the accuracy and reliability of forensic examinations;
- cost-effectiveness: Competition between state and private institutions can help optimize costs for expert services, benefiting both the state and its citizens;
- independence: Private forensic institutions can provide greater objectivity and autonomy in expert examinations, minimizing the risk of undue influence.

A comprehensive systemic analysis was conducted, introducing the role of a forensic specialist and recognizing expert conclusions as an official source of evidence. As for the adopted novelties, regarding the expansion of the powers of a specialist, according to which specialists can provide not only consultations, but also conclusions during the pre-trial investigation and trial. This allows using their knowledge for a more in-depth and accurate investigation of criminal offenses, increase efficiency of investigations, reduce the burden on forensic experts, and expand the sources of evidence. But despite the positive consequences, it posed new legal challenges. Namely, the lack of clear regulatory regulations led to legal conflicts and appeals in court, which complicated the process of proving.

A comprehensive, systematic analysis of draft laws on the administrative and legal regulation of forensic activity in Ukraine has been conducted. Legislative

activity in this area is critical for ensuring justice and strengthening trust in the judicial system. The main attention is paid to creating a single terminological apparatus that would correspond to all branches of forensic expertise. Changes should be systemic and include legislative, scientific and methodological, information, financial and logistical support. It is necessary to take into account international experience and practices, which include the integration of modern technologies and e-government as important areas of reform. In particular, the introduction of electronic databases can significantly simplify the interaction between subjects of expert activity. The effectiveness of forensic activity can be increased by introducing comprehensive monitoring of the legislation regulating this area. It is also advisable to create mechanisms for rapid response to new challenges, for example, during military aggression.

The theoretical provisions of the dissertation research, the conclusions and proposals obtained can be used to improve the regulation of the organization and conduct of forensic examination. This includes:

- lawmaking: Using the results of the study to improve legislative and subordinate regulatory legal acts that determine the foundations of administrative and legal regulation of forensic expertise in Ukraine;
- law enforcement: Increasing the effectiveness of the practical activities of forensic expertise institutions by implementing new methods and approaches;
- educational process: Using the results of the study in the preparation of textbooks, manuals, scientific and methodological materials, work programs and lecture materials on disciplines related to forensic expertise and the administrative process.

Key words: forensic examination, legal regulation, public administration, legislation, expert, special knowledge, specialist, pre-trial investigation, crime, forensics, forensic aspects, forensic research, forensic tools.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
які відображають основні наукові результати дисертації:

1. Михайлов В.О. Історичні аспекти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №2 (12) 2022 С. 110-115.

URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/236>

DOI: <https://doi.org/10.32703>

2. Михайлов В.О. Принципи судово-експертної діяльності в Україні. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №1 (13) 2023 С. 153-158.

URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/264>

DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-1-13-153-158>

3. Добкіна К.Р., Михайлов В.О. Правові та організаційні проблеми регулювання судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні *Науковий юридичний журнал Правові новели* 3/2017.

URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/3_2017/22.pdf

4. Михайлов В.О. Порівняння адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні та країнах Європейського союзу. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №2 (14) 2023 С.153-159.

URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/293>

DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-2-14-153-159>

5. Михайлов В.О. Реформування судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні. *Право і суспільство* 6 частина 2/2017.

URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/6_2017/part_2/34.pdf

6. Михайлов В.О. Висновок спеціаліста як процесуальне джерело доказів : окремі аспекти теорії і практики. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №2 (16) 2024 С. 233—238.

URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/359/322>

DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2024-2-16-233-238>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Михайлов В.О. Сучасні та історичні аспекти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в умовах сьогодення: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 27 жовтня 2022р.* К: ДУІТ С. 373-377.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/conference-27-10-2022.pdf

8. Михайлов В.О. Поняття та мета судово-експертної діяльності України, як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Матеріали XIII міжнародної науково-практичної конференції «Глобалізація українського законодавства, як результат війни Російської федерації проти України» (19 квітня 2023 року м. Київ) С.157-161.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/international-scientific-and-practical-conferences/globalization-of-ukrainian-legislation.pdf

9. Михайлов В.О. Деякі аспекти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Право та суспільство в реаліях карантинного періоду: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 24 лютого 2022р.* К: ДУІТ, 2022. С. 203—206.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/conference-24-02-2022.pdf

10. Михайлов В.О. Структура і суб'єкти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Наслідки вторгнення Російської Федерації в Україну: правовий аспект*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 26 жовтня 2023р. – К.: ДУІТ, 2023. С. 515-519.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/conference-26-10-2023.pdf

11. Михайлов В.О., Богаткіна А.Є. Актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Наслідки вторгнення Російської Федерації в Україну: правовий аспект*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, (Київ, 26 жовтня 2023р.) К.: ДУІТ, 2023. С. 520-523.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/conference-26-10-2023.pdf

12. Михайлов В.О. Правове регулювання судової експертизи в умовах Євроінтеграції. *XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Правове відновлення України як потужної європейської держави через призму міжнародного досвіду* Матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 18 квітня 2024 р.) К.: ДУІТ, 2024. С.176-179.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/international-scientific-and-practical-conferences/international-restoration-05-04-2024.pdf#page=177

13. Михайлов В.О., Павловська А.В. Напрямки вдосконалення адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в

Україні. *Наслідки вторгнення Російської Федерації в Україну: правовий аспект*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, (Київ, 26 жовтня 2023р.) К.: ДУІТ, 2023. С. 509-514.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/conference-26-10-2023.pdf

14. Михайлов В.О., Куликовська К.Д. Порівняння адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні та країнах ЄС. *Наслідки вторгнення Російської Федерації в Україну: правовий аспект*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, (Київ, 26 жовтня 2023р.) К.: ДУІТ, 2023. С. 524-527.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/conference-26-10-2023.pdf

15. Михайлов В.О. Актуальні питання законодавчого регулювання судово-експертної діяльності. *Судова експертиза в період дії воєнного стану: проблеми теорії та практики*: збірник матеріалів І Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 29 лютого 2024 р.). Вінниця: ТВОРИ, 2024. С.76-81

URL: [https://jurist.net.ua/wp-](https://jurist.net.ua/wp-content/uploads/2024/02/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA2024-2.pdf)

[content/uploads/2024/02/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA2024-2.pdf](https://jurist.net.ua/wp-content/uploads/2024/02/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA2024-2.pdf)

16. Михайлов В.О. Висновок спеціаліста як процесуальне джерело доказів у кримінальному процесі. *Інновації та перспективи сучасної правової науки*: Матеріали XV Міжнародній науково-практичній конференції (м. Київ, 28 листопада 2024) К.: ДУІТ, 2024.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/conference-26-10-2023.pdf

[D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/international-scientific-and-practical-conferences/innovations-and-perspectives-of-modern-legal-science.pdf](https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/international-scientific-and-practical-conferences/innovations-and-perspectives-of-modern-legal-science.pdf)

17. Михайлов В.О. Висновок спеціаліста як процесуальне джерело доказів. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства», присвяченої 95-й річниці з дня народження професора Закалюка А.П.:* Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 16 травня 2025 року) К.: НТУ, 2025. С. 86-89.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D0%BA-2025.pdf

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДСТУ- Державні стандарти України

п. – Пункт

р. – Рік

рр. – Роки

ст. – Стаття

СРСР – Союз радянських соціалістичних республік

КНДІСЕ – Київський науково-дослідний інститут судових експертиз

ДНДЕКЦ Державний науково-дослідний експертно криміналістичний центр МВС України

ЕКК – Експертно-кваліфікаційна комісія

ДПС України – Державна прикордонна служба України

ДНК – Дезоксирибонуклеїнова кислота

ЕОМ – Електронно-обчислювальна машина

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄС, Євросоюз – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини

ІСТЕ СБУ – Інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КМУ – Кабінет Міністрів України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

МКС – Міжнародний кримінальний суд

МО України – Міністерство оборони України

МЮ – Міністерство Юстиції України

МОЗ України – Міністерство охорони здоров'я України

ООН – Організація Об'єднаних Націй

СБУ – Служба безпеки України

СОГ – Слідчо-оперативна група

СРД – Слідча (розшукова) дія

СТЗ – Спеціальний технічний засіб

СЕД – Судово-експертна діяльність

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ЦК – Цивільний кодекс

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

ENFSI – European Network of Forensic Science Institutes

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	16
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-	
ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	30
1.1. Історичний аспект адміністративно – правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні.....	30
1.2. Поняття та мета судово-експертної діяльності України, як об’єкта адміністративно-правового регулювання	45
1.3. Принципи судово-експертної діяльності в Україні.....	53
Висновки до розділу 1	70
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ	
ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В	
УКРАЇНІ	72
2.1. Джерела адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні	72
2.2. Структура та суб’єкти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні	79
Висновки до розділу 2	88
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-	
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ	90
3.1. Порівняння адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні та країнах Європейського Союзу	90
3.2. Напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні.....	110

3.3. Напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання висновка спеціаліста як процесуального джерела доказів : окремі аспекти теорії і практики.....	132
3.4. Аналіз законопроектів щодо адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні.....	146
Висновки до розділу 3	164
ВИСНОВКИ	169
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	176
ДОДАТКИ	202

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Метою реформи адміністративно-правового судово-експертного забезпечення є побудова за європейським зразком реально незалежної від органів досудового слідства, високопрофесійної, відкритої для суспільного контролю мережі експертних установ, покликаних виконувати важливу для правової держави місію – сприяти утвердженню правосуддя в Україні.

Серед питань надійного наукового забезпечення правосуддя в Україні важливе місце посідає удосконалення адміністративно-правового регулювання судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні. У п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України, вказано, що визначення засад судової експертизи має здійснюватися виключно законами України [32]. Складовою судового процесу, що відноситься до розділу «докази» будь-якого з Кодексів, є судова експертиза, тому реформування судової системи в Україні без реформування судово-експертної галузі неможливе.

Нажаль, за час, що минув із дати прийняття Закону України «Про судову експертизу», систему незалежної судової експертизи так і не було побудовано [52, с. 196].

Теоретичним підґрунтям для дослідження адміністративно-правового регулювання судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні присвячена значна кількість наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців, як: В. Авер'янов, О. Бандурка, Д. Беззубов, Ю. Битяк, В. Гаращук, І. Голосніченко, В. Гриценко, А. Єлістратов, М. Жушман, В. Гаращук, В. Галуцько, Е. Демський, В. Гончаренка, А. Іщенко, Н. Клименко, В. Лисиченко, М. Салтевський, М. Сегай, І. Стародубов, Ю. Старілова, В. Стефанюк, М. Тищенко, В. Цимбалюк, С. Тихенко, В. Шепітько, М. Щербаковській та ін.

Глобалізаційні процеси, притаманні сучасному світу, та реалізація завдань євроінтеграційного курсу України зумовлюють необхідність

грунтовного дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання експертної діяльності.

Актуальність дослідження адміністративно-правового регулювання судової експертизи в Україні обумовлена кількома ключовими факторами:

- необхідністю реформування законодавства та вдосконалення адміністративно-правового регулювання судової експертизи;
- необхідністю врахування європейського досвіду та міжнародних стандартів для підвищення ефективності правового регулювання;
- забезпечення прав і свобод громадян, саме ефективне адміністративно-правове регулювання судової експертизи сприяє захисту прав і свобод, що є основою демократичної правової держави;
- розвиток нових технологій та методів вимагає постійного оновлення та вдосконалення процедур судової експертизи.

Зазначені фактори засвідчують актуальність та практичну значимість дисертаційного дослідження.

1. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконано відповідно до: Плану дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та реконструкція» на 2023-2026 рр.; Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: затвердженою Законом України від 18.03.2004 р., Стратегії забезпечення державної безпеки, затвердженою Указом Президента України від 30.12.2021 року № 56/2022; Плану імплементації актів законодавства ЄС у відповідності з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20.05.2015 року № 276/2015, Стратегією боротьби з організованою злочинністю, затвердженою Кабінетом Міністрів України від 16.09.2020 року № 1126-р; Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженої Указом

Президента України від 24.03.2021 року № 119/2021, Указу Президента України про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: була затверджена Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. [75]

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Інституту управління, технологій та права Державного університету інфраструктури та технологій (протокол № 3 від 15 жовтня 2021 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у тому, щоб на підставі узагальнення наукових праць вчених, аналізу історичного розвитку та вивчення міжнародного досвіду, чинного законодавства України сформулювати нові пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання судово- експертної діяльності в Україні.

Для досягнення поставленої в дисертації мети необхідно вирішити такі основні завдання:

- проаналізувати історичні аспекти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні;
- визначити понятійно-категорійний апарат, зокрема такі поняття як судово-експертна діяльність;
- дослідити засади адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності;
- проаналізувати стандарти та методи, що використовуються для забезпечення якості експертної діяльності;
- дослідити джерела адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності і визначити напрями їх основних змін;
- проаналізувати структуру та коло суб'єктів експертної діяльності;

– вивчити зарубіжний досвід, зокрема, як у різних країнах здійснюється адміністративно-правове регулювання експертної діяльності, організаційні особливості проведення судової експертизи в Європі: в різних європейських країнах існують свої підходи до організації судової експертизи. Наприклад, в Італії, Франції, Німеччині та Великій Британії є свої специфічні моделі та вимоги до експертів;

– опрацювати напрями вдосконалення адміністративного законодавства, щодо реформування судово-експертної діяльності України;

– дослідити необхідність інституту висновку спеціаліста, як джерела доказів;

– проаналізувати законопроекти, щодо судово-експертної діяльності;

– сформулювати висновки дослідження для застосування у практичній діяльності органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, реалізації стратегії європейської інтеграції України; у процесі викладання дисциплін з судової експертизи у закладах вищої освіти, під час написання навчальних посібників з теорії та практики судової експертизи.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час здійснення судово-експертної діяльності.

Предмет дослідження – судово-експертна діяльність України, як об'єкт адміністративно-правового регулювання.

Методи дослідження. Основним підходом, використаним у цьому дисертаційному дослідженні, є діалектичний метод, який дозволив виокремити особливості адміністративно правового регулювання судово-експертної діяльності та її взаємозв'язки з діяльністю органів досудового розслідування, суду, сторони захисту та інших учасників провадження. Важливу роль у дослідженні відіграли такі загальнонаукові методи:

1. *Історико-правовий метод:* Забезпечує аналіз досліджуваного явища в історичній ретроспективі, допомагає визначити сучасні тенденції

- розвитку та розглянути у розрізі зіставлення з правовими засадами адміністративно-правового регулювання в Україні (підрозділ 1.1).
2. *Логіко-семантичний метод та метод тлумачення*: Використовувалися для уточнення понятійного апарату та з'ясування сутності предмета дослідження (підрозділи 1.2-1.3.).
  3. *Системно-структурний та структурно-функціональний методи*: Розкривають основні характеристики адміністративно-правового регулювання експертної діяльності (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2).
  4. *Порівняльно-правовий метод*: Дозволив виокремити та зіставити особливості нормативно-правового регулювання проведення судової експертизи в Україні та різних європейських державах, які належать до різних правових систем (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1).
  5. *Методи класифікації та групування*: Застосовувалися для класифікації принципів, суб'єктів адміністративно-правового регулювання експертної діяльності (підрозділи 1.3, 2.2).
  6. *Методи формальної логіки*: Включають аналіз, синтез та узагальнення для виокремлення моделей організації та проведення судової експертизи, визначення їх ознак, а також формування висновків та пропозицій щодо вдосконалення організації та проведення судової експертизи в Україні (підрозділи 3.1 - 3,4).
  7. *Методи аналізу та синтезу, абстрагування, формалізації та моделювання*: Забезпечили напрацювання підходів та підготовку пропозицій з удосконалення нормативного підґрунтя адміністративно-правового регулювання експертної діяльності (підрозділи 3.1-3,4).

Нормативну основу дисертаційного дослідження складають джерела права вітчизняного та іноземного законодавства. Конституція України, законодавство України та зарубіжних країн, міжнародно-правові акти з питань адміністративно-правового регулювання експертної діяльності.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становили узагальнення досвіду адміністративно-правового регулювання судової експертизи, юридична література, публіцистика, довідкові видання, статистичні дані.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації вперше на теоретичному та науковому рівнях визначено основні особливості адміністративно-правового регулювання судової експертизи. Це дослідження є важливим внеском у розвиток правової науки, оскільки воно дозволяє глибше зрозуміти механізми та принципи, що лежать в основі регулювання судової експертизи. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано низку положень, що мають теоретичне та практичне значення і характеризуються науковою новизною, зокрема:

вперше:

- на теоретичному рівні визначено основні принципи та підходи до адміністративно-правового регулювання судової експертизи, що дозволяє створити цілісну концепцію цього процесу;

- проведено детальний аналіз чинного законодавства, що регулює судову експертизу і висновка спеціаліста, як джерела доказів з метою виявлення його недоліків та прогалин, а також запропоновано шляхи їх усунення;

- проведено порівняльний аналіз адміністративно-правового регулювання судової експертизи в Україні та інших європейських країнах, що дозволило виявити найкращі практики та можливості їх впровадження в національне законодавство;

удосконалено:

- практичні рекомендації щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання судової експертизи, які можуть бути використані для підвищення ефективності та якості експертної діяльності.

- методологію дослідження адміністративно-правового регулювання експертної діяльності, що полягає у синергетичному поєднанні філософських, загальнонаукових та спеціальних методів;

дістали подальшого розвитку:

- визначення та розмежування ключових понять, як «висновок експерта», «судова експертиза» та «експертна діяльність», «висновок спеціаліста», «спеціаліст»;

- узагальнення позитивного досвіду зарубіжних країн: аналіз досвіду адміністративно-правового регулювання експертної діяльності в інших країнах;

- визначення напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання експертної діяльності;

- визначення напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання висновка спеціаліста як процесуального джерела доказів;

- аналіз законопроектів щодо адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що одержані в результаті дослідження висновки і пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – як основа для подальшого розроблення теоретичних та практичних проблем адміністративно-правового регулювання експертної діяльності;

- у правотворчості важливим аспектом є уточнення та доповнення чинних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, норми яких закріплюють адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ;

- у правозастосовній діяльності важливим аспектом є підвищення ефективності практичної діяльності судово-експертних установ. (Акт

впровадження у правозастосовну діяльність Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України від 17 березня 2025 року);

- в освітньому процесі результати дослідження можуть бути використані під час підготовки підручників, навчальних посібників, науково-методичних матеріалів, робочих програм та лекційних матеріалів з таких навчальних дисциплін: адміністративне право і процес, криміналістика, судові та правоохоронні органи України, експертиза у юридичній практиці.

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки досліджуваної у дисертації проблематики, отримані узагальнення і висновки було оприлюднено на міжнародних та національних науково-практичних конференціях:

- XV Міжнародній науково-практичній конференції: *«Інновації та перспективи сучасної правової науки»* (м. Київ, 28 листопада 2024);

- XIV Міжнародної науково-практичній конференції: *«Правове відновлення України як потужної європейської держави через призму міжнародного досвіду»* (18 квітня 2024 року м. Київ);

- XIII міжнародна науково-практична конференція: *«Глобалізація українського законодавства, як результат війни Російської федерації проти України»* (19 квітня 2023 року м. Київ);

- XII міжнародна науково-практична конференція: *«Консолідація правової системи, як шлях для зміцнення державотворення»* (24 листопада 2022 року м. Київ);

- всеукраїнської науково-практичної конференції: *«Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в умовах сьогодення»* (27 жовтня 2022 року м. Київ);

- всеукраїнська науково-практична конференція: *«Право та суспільство в реаліях карантинного періоду»* (24 лютого 2022 року м. Київ);

- всеукраїнська науково-практична конференція: *«Наслідки вторгнення Російської Федерації в Україну: правовий аспект»* (26 жовтня 2023 року м. Київ);
- І всеукраїнської науково-практична конференція: *Судова експертиза в період дії воєнного стану: проблеми теорії та практики:* (29 лютого 2024 року м. Київ).

Особистий внесок здобувача в одержання наукових результатів, що містяться в дисертації. Дослідження виконано здобувачем самостійно, з використанням останніх досягнень адміністративного процесу, філософії, теорії держави та права, науки адміністративного права. Усі сформульовані в ній положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. У співавторстві опубліковано статті: Добкіна К.Р., Михайлов В.О. Правові та організаційні проблеми регулювання судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні *Науковий юридичний журнал Правові новели* 3/2017. Одноособово у наукових фахових виданнях України наступні статті: Михайлов В.О. Історичні аспекти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №2 (12) 2022, Михайлов В.О. Принципи судово-експертної діяльності в Україні. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №1 (13) 2023, Михайлов В.О. Реформування судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні. *Право і суспільство 6 частина* 2/2017., Михайлов В.О. Висновок спеціаліста як процесуальне джерело доказів : окремі аспекти теорії і практики. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №2 (16) 2024, Михайлов В.О. Порівняння адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні та країнах Європейського союзу. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №2 (14) 2023.

Публікації. Основні положення дисертації викладено в сімнадцяти публікаціях, з них: шість – у наукових фахових виданнях України, одинадцять-

праць, надруковані в збірниках матеріалів міжнародних і регіональних науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок, з них основного тексту – 175 сторінки. Список використаних джерел налічує 208 найменувань на 26 сторінках. Додатки (2) розміщено на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

1.1. Історичний аспект адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні

Виникнення будь-якого виду людської діяльності зумовлено потребами суспільства у використанні її результатів. З появою більшої потреби людей у результатах діяльності вона розширюється, вдосконалюються засоби та методи її забезпечення. Розширення певного роду діяльності людини викликає накопичення окремих практичних знань, що сприяють її розвитку. Згодом практичні знання узагальнюються та перетворюються на теоретичні, що складають галузі наук, які, у свою чергу, забезпечують цю діяльність. У такий спосіб відбуваються становлення та розвиток будь-якого виду людської діяльності, в тому числі й експертної, а також засоби її забезпечення [70, с. 43].

Історичний розвиток адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні має глибоке коріння. В процесі історичного розвитку суспільства спеціальні знання почали відокремлюватись від загальних знань про об'єкти та процеси матеріального світу. Ці знання накопичувались та передавались від покоління до поколінь. Попит на спеціальні знання та досвідчених, обізнаних осіб при розслідуванні злочинів та судових процесах розвинув галузь, яка зі сторіччями перетворилась у сучасну судово-експертну діяльність.

Історичними прикладами використання спеціальних знань на території України, під час розслідування злочинів наведений у «Руській правді» 1016 року. Відтоді у документах є згадки про перші слідчі (розшукові) дії (заклич,

звід, гоніння слідом), вважати виявлені сліди доказами, які повинні підлягати дослідженню обізнаними в науці, ремеслі або мистецтві фахівцями [53, с. 110].

Наприклад, «гоніння слідом» передбачало відшукування злочинця, який не був упійманий на місці злочину, за вивченням залишених слідів та аналізом показань свідків. Для визначення міри покарання за злочини серед видів доказів «Руська правда» виокремлювала виявлення матеріальних слідів: щодо слідів крові або тілесних ушкоджень. Для дослідження обставин вбивства крадія на місці злочину встановлювалася така рекомендація щодо вивчення положення трупа: якщо ноги його лежать зовні дверей, то «платять віру», якщо ж ноги знаходяться всередині – вбивство вважають законним [53, с. 110].

Аналізуючи положення цієї пам'ятки права, В. В. Юсупов доходить висновку, що на ранніх стадіях діяльності посадових осіб із розслідування злочинів та судового розгляду були випадки залучення відомостей із таких галузей науки, як математика, природознавство, медицина, що активно розвивалися. А зародження основ криміналістичних знань в Україні безпосередньо пов'язане з «Руською правдою», датованою XI ст. [173, с. 48].

Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков та О. Б. Микитенко зазначають, що мета залучення обізнаних осіб у ній конкретизована не була, а викладається достатньо широко – «потрібні спеціальні відомості або досвід». За такої редакції цієї норми обізнаних осіб, у сучасному розумінні, могли запрошувати для участі у проведенні окремих слідчих дій для надання практичної допомоги слідчому або для проведення відповідних досліджень та надання висновку експерта. Автори звертають увагу на те, що застосування в даній нормі поняття «спеціальні відомості» могло сприяти в подальшому формуванню поняття «спеціальні знання», яке широко використовується в законодавстві, науці і практиці [49, с. 131].

При збільшенні випадків залучення спеціалістів для спеціальних досліджень об'єктів, процесів, явищ почали створюватися окремі заклади – на кшталт експертних установ. Серед них: паризька Корпорація присяжних

майстрів-письменників (1570) – досліджувала підписи на документах; Аптекарський приказ (1620) – вирішення медичних питань при вивченні тілесних ушкоджень; Експедиція заготовлення державних паперів (1818) – експертиза документів і грошей; Одеська антропометрична станція – довідково-реєстраційна діяльність (1892); дактилоскопічне бюро сисної частини Київської міської поліції (1904) та ін. [133, с. 8].

4 липня 1913 року було підписано закон «Про заснування Кабінетів науково-судової експертизи в містах Москві, Києві та Одесі». Так започатковано судово-експертну діяльність в Україні Київським та Одеським науково-дослідними інститутами судових експертиз [53, с. 110].

Передувало цьому починанню те, що кількість нерозкритих злочинів і в світі, і в країні різко зростала. Серед основних причин низького їх розкриття зазначалася відсутність експертних установ і технічного обладнання, необхідного для функціонування цих установ, та кваліфіковано підготовлених кадрів. На вирішення нових задач і нових питань боротьби зі злочинністю наука відповіла формуванням нової галузі знань, яку австрійський судовий слідчий, а в майбутньому вчений Ганс Гросс в кінці XIX ст. назвав криміналістикою (від лат. *criminalis* – злочинний, такий що відноситься до злочину) [149].

В. Ю. Шепітько вважає, що значний внесок у розширення криміналістичних знань саме на теренах України, формування теоретико-методологічної моделі криміналістики, визначення її місця в системі інших наук та обґрунтування необхідності викладання як університетської дисципліни на юридичних факультетах університетів здійснив Ганс Гросс [40].

Наукову основу розвитку судової експертизи на теренах України у XIX – на початку XX ст. склали праці вітчизняних фахівців: Л. О. Владимиров «О значении врачей-экспертов в уголовном судопроизводстве» (1870), П. І. Ковалевський «Судебно-психиатрические анализы» (1880), М. В.

Шимановський «Фотография в праве и правосудии» (1894); М. О. Оболонський «Пособник при судебно-медицинском исследовании трупа и при исследовании вещественных доказательств» (1894), І. І. Ган «Дактилоскопия» (1904), В. К. Фром «Новейшие методы антропометрической фотографии для полицейских целей по системе А. Бертильона» (1906), В. П. Гірченко «Дактилоскопия и уголовный розыск» (1914) та ін [53, с. 110].

Значним був вплив й західноєвропейських криміналістичних установ на удосконалення методів судової експертизи в Україні. Вітчизняними правоохоронцями налагоджені взаємозв'язки з паризькими Бюро ідентифікації (керівник – А. Бертильон) та хімічною і токсикологічною лабораторіями (професор Ож'є), Ліонським поліцейським Бюро (Е. Локар) та Інститутом судової медицини Ліонського університету (О. Лакасань), Інститутом криміналістики Лозаннського університету (Р. Рейсс), Інститутом криміналістики Грацького університету (Г. Гросс) тощо [53, с. 110].

У результаті посилення потреби правоохоронних органів у залученні різноманітних наукових знань для протидії злочинності та значного попиту судових слідчих і суддів у спеціальних знаннях, широкого запровадження досягнень природничих і технічних наук у практику розслідування злочинів, розвитку юридичної освіти виникла потреба у заснуванні окремих криміналістичних установ, що проводили б судову експертизу [53, с. 111].

Рівень розвитку науки і техніки будь-якої країни зумовлений також соціально-політичними процесами, що в ній відбуваються. Становлення експертних установ в Україні проходило переважно за складних часів соціалістичної епохи та війн, за недостатнього матеріального забезпечення, що, безумовно, негативно впливало на ці процеси [70, с. 44].

Першими державними спеціалізованими експертними установами України були кабінети НСЕ при прокурорах Київської і Одеської судових палат. Вони засновані згідно з «одобреннымъ Государственною Думою и Государственнымъ Советомъ закона 4 іюля 1913 года». Київський кабінет

НСЕ відкрито 2 лютого 1914 р., Одеський – 15 березня 1914 р. Київському експертному закладу відведено територію обслуговування Київської, Харківської та Варшавської (нині – частина території Польщі) судових палат. Одеський кабінет НСЕ забезпечував експертні потреби Одеської, Новочеркаської і Тифліської (нині – частина території РФ і Грузії) судових палат [53, с. 110].

Структура судово-експертних установ України була такою: фотографічний, кримінально-технічний (криміналістичний), хімічний відділи і канцелярія. У кабінетах НСЕ працювали чотири експерти (у Київському – С. М. Потапов (завідувач), В. І. Фаворський, М. М. Туфанов, А. П. Семенцов; в Одеському – М. П. Макаренко (завідувач), С. М. Матвєєв, Б. О. Малиновський, Є. С. Єльчанінов) [53, с. 111].

У перші роки діяльності у цих експертних установах проведено експертизи документів, почерку, чорнила, відбитків пальців рук, слідів крові, сперми, волосся, вогнепальної зброї, знарядь злому, ґрунту, тканин та ін. Зокрема, протягом 1914 р. до Київського кабінету НСЕ надійшло 220 кримінальних і 34 цивільні справи. У цьому ж році Одеський кабінет отримав 215 вимог на проведення досліджень . [133, 10].

У роки Першої світової війни та революції жовтня 1917 року система експертних установ була практично зруйнована. Багато спеціалістів були вимушені іммігрували, незважаючи на складний період кабінети судових експертиз працювали під час військових дій, у добу Центральної Ради, Гетьманату, Директорії. Наприклад під час правління гетьмана П. Скоропадського експертизу грошей з ознаками підробки почали призначати до Київського кабінету НСЕ, а не у банківські установи, як було раніше [53, с. 111].

Після жовтня 1917 р. в радянській державі практика розкриття злочинів потребувала застосування наукових методів роботи з речовими доказами. В Україні були розроблені та введені в дію нові закони, у тому числі – з

процесуального судочинства, проведена судова реформа, створені прокуратура, адвокатура, нотаріат. Вживалися практичні заходи із удосконалення й підвищення якості розслідування злочинів, зокрема шляхом застосування науково-технічних засобів. Одночасно вдосконалювалася нормативна регламентація використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів. Кримінально-процесуальне законодавство радянської держави відмовилося від терміну «обізнані особи», прийнятого судовими статутами Російської імперії 1864 р., і ввело загальновизнаний у юридичній літературі термін «експерт» [53, с. 111].

У 1923 р. реорганізовано Київський та Одеський кабінети НСЕ й засновано третій в Україні кабінет – у м. Харкові. Поступово його укомплектували висококваліфікованими фахівцями: М. С. Бокаріус (завідувач), С. С. Савченко, Н. А. Валешко, П. М. Вроблевський, О. А. Єлісеєв, М. М. Бокаріус. Після реформи українські судово-експертні установи склалися із секцій: 1) хімічних і фізико-хімічних досліджень; 2) судово-медичних, макро і мікроскопічних досліджень; 3) судово-фотографічних досліджень; 4) ідентифікації особи (дактилоскопія, порожіюскопія, антропометрія).

Судово-експертна діяльність у той час полягала у залученні спеціалістів під час оглядів місць подій; проведенні експертних досліджень речових доказів за допомогою наукових методів; наданні пояснень у судових засіданнях з приводу проведених досліджень; ознайомленні слідчих, суддів, працівників міліції з можливостями експертиз і технікою розслідування злочинів [53, с. 111].

Виконувана оперативно-експертна, науково-дослідна, просвітницька робота експертних закладів, забезпечила підвищення їх статусу та розширення повноважень на законодавчому рівні, збільшення штатних посад тощо [53, с. 111].

На цьому етапі розвитку судової експертизи відбулися зміни у структурі інститутів НСЄ, введення штатних посад наукових співробітників, створення в експертних установах криміналістичних музеїв, а також планування науково-дослідної роботи цих установ.

Робота Інститутів НСЄ була призупинена у 1941 р. внаслідок німецької окупації території України.

З 1944 р. почалося відновлення роботи Київського, Одеського й Харківського інститутів НСЄ. Вони отримали офіційний статус «науково-дослідних інститутів судових експертиз».

НДІСЕ поряд з прикладними криміналістичними дослідженнями починають розробляти загальнотеоретичні положення судової експертизи, що було передбачено й у нормативних документах, які регламентували їх діяльність.

Новий етап розвитку судової експертизи пов'язаний з прийняттям у 1960 р. Кримінального кодексу, Кримінально-процесуального кодексу, Закону «Про судоустрій Української РСР». Внаслідок цього розширилися можливості застосування спеціальних знань у кримінальному процесі, активізувалася робота з удосконалення методів і методик проведення судових експертиз. Судово-експертну діяльність розвивали працівники НДІСЕ: Київського – Б. Й. Вахліс, М. М. Зюскін, В. Л. Павлов, М. О. Петров; Т. Є. Гетьман, Ю. С. Сапожніков, С. І. Тихенко; Одеського – С. М. Матвєєв, Е. Ю. Ген, А. К. Папаспіракі, Д. Д. Хмиров, І. Г. Шеттле; Харківського – О. А. Єлісєєв, М. М. Бокаріус, В. П. Колмаков, М. В. Салтевський та ін.

Судові експерти в докторських і кандидатських дисертаціях викладали результати своїх досліджень [133, 11].

У 50-70 роки монографічній розробці в кандидатських і докторських дисертаціях нової плеяди молодих криміналістів підлягали дослідженню такі важливі питання: проблема індивідуальності та стійкості ознак почерку в роботах С.І. Тихенко, механізм утворення слідів, розтину і розрізу за

слідами у роботах Л.К. Литвиненко, питання теорії і методика ідентифікації (М.Я. Сегай, 1958, 1971 р. р., В.М. Прищепя 1968 р.), механізм дослідження вогнепальної зброї (Н.М. Зюскін, 1948 р., О.С. Сапожніков, 1953 р., В.Є. Бергер 1969 р.), проблеми трасології (А.О. Фокіна, 1970 р., М.В. Салтевський, Л.К. Литвиненко, 1960 р.). Велика увага приділялася проблемам судового почеркознавства (З.С. Ковальчук, 1946 р., С.А. Ципенюк, 1962 р., В.Ф. Берзін, З.С. Міліневська, 1970 р.), підписів (В.В. Липовський, 1969 р.), дослідження рукописних текстів, виконаних українською мовою (Н.І. Клименко, 1969 р.) та ін.

Оригінальними були роботи українських криміналістів у галузі техніко-криміналістичного дослідження документів та інших фізичних методів можливості визначення послідовності написання штрихів, що перетинаються, оцінка контрастів і контролю позитивного і негативного процесів (М.М. Зюскін. Є.Ю. Брайчевська, З.О. Ковальчук, С.Д. Павленко). Особливий інтерес викликала монографія В.К. Лисиченка про застосування радіоактивних ізотопів для дослідження документів (1976 р.) і його роботи про роль документів у кримінальному судочинстві (1972 р.). Наукові праці українських криміналістів і експертів публікувалися у журналах і збірниках “Право України”, “Вісник прокуратури”, “Труды Киевской ВШ МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского”, в зарубіжних виданнях [53, с. 111].

В сучасний період незалежної України з метою вирішення задачі ліквідації злочинності був необхідний подальший розвиток методів криміналістики і судової експертизи.

Так, у 80-х роках в Київському НДІСЕ розроблено і впроваджено в експертну практику лазерні методи дослідження, а також методики нового виду судової експертизи – відео-фонографічної. Враховуючи потреби експертної практики, на базі класичної трасології формувалася та розвивалася транспортно-трасологічна експертиза [149].

На початку 90-х рр. XX ст. після розпаду СРСР спостерігалися процеси гальмування розвитку системи судово-експертних установ в аспекті планування наукової тематики, організаційної роботи науково-дослідних установ судових експертиз, підготовки кадрів тощо, тобто тих сторін судово-експертної діяльності, які раніше були ланками єдиної системи. Це стало певним чинником для сповільнення розвитку науки судової експертизи. Із плином часу в процесі розбудови незалежної держави на базі вироблення нових і вдосконалення існуючих норм регулювання судово-експертної діяльності в Україні активізувалися й творчі процеси, що, у першу чергу, відобразилося на стані міжнародного наукового співробітництва в галузі судової експертизи, а саме: стали відновлюватися міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводилися спільні наукові конференції, симпозіуми, семінари, відновився й обмін стажистами, науковою інформацією та друкованими виданнями.

Отже, Г. О. Стрілець виділяє такі етапи формування систем судово експертних установ в Україні: перший етап з 1914 по 1917 рр. – створення і діяльність Київського та Одеського кабінетів науково-судової експертизи – перших в Україні багатoproфільних судово-експертних установ; другий етап з 1918 - 1925 рр. – боротьба за виживання і законодавча регламентація перших в Україні Київського та Одеського кабінетів науково-судової експертизи та створення у 1923 році третьої в Україні судово-експертної установи – Харківського кабінету науково-судової експертизи; у 1922 році була організована науково-технічна служба МВС, що стало початком створення системи судово-експертних установ МВС України; третій етап з 1925 по 1941 рр. – реорганізація перших судово-експертних установ в Україні – Київського, Одеського та Харківського кабінетів науково-судової експертизи в Інститути науково-судової експертизи та розвиток їх судово експертної і наукової роботи; четвертий етап з 1944 по 1990 рр. – етап формування поряд із існуючими судово-експертними установами МЮ, судово-експертних установ

у системі МОЗ України – Бюро судово-медичної експертизи; п'ятий етап з 1991 по 2008 рр. – період інтенсивного реформування судово-експертних установ в Україні, розвитку та вдосконалення напрямів їх діяльності [131, с. 11].

В. В. Юсупов виокремив чотири періоди розвитку криміналістичних знань в Україні: I період – зародження основ криміналістичних знань та їх формування (з XI ст. до кінця XIX ст.), що має два етапи: перший – зародження основ криміналістичних знань (із часів дії «Руської правди» до середини XVI ст.); другий – виникнення та формування криміналістичних знань (із середини XVI ст. до кінця XIX ст.); II період – виникнення криміналістики як науки, її подальший розвиток (з кінця XIX ст. до середини XX ст.). Він містить два етапи: перший – виникнення криміналістики в Західній Європі, її впровадження в Російській імперії (1893–1917); другий – виникнення та розвиток радянської криміналістики (з 1918 р. до середини XX ст.); III період – розвиток криміналістики як самостійної юридичної науки, навчальної дисципліни та практичної діяльності (із середини XX ст. до 1991 р.); IV період – сучасний стан розвитку криміналістики в Україні (з 1991 р. й донині) [173, с. 417].

А.Р. Воробчак, у своєму дисертаційному дослідженні дійшов до висновку, що історико-правовий аналіз становлення та розвитку вітчизняного кримінального процесуального законодавства і доктринальних визначень поняття, змісту та доказового значення висновку експерта дозволяє виокремити у структурі його еволюції чотири відносно самостійних і послідовно змінюваних етапи, кожен з яких характеризується тенденціями, притаманними розвитку цього джерела доказів: – перший етап (XI століття – початок XVIII століття) характеризується законодавчим визнанням необхідності використання спеціальних знань у кримінальному провадженні та їх доказового значення. Виокремлення такого істотного періоду історії зумовлюється незначним законодавчим розвитком досліджуваних питань та їх

відносною схожістю, що зумовлено специфікою історичного розвитку державно-правових відносин. На цьому етапі законодавчо закріплена необхідність використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, зокрема, для встановлення вартості викраденого, наявності тілесних ушкоджень, причин смерті тощо. Водночас, з огляду на законодавчо визначену систему доказів, самостійного доказового значення вони не мали, встановлювалися та досліджувалися судом безпосередньо шляхом огляду й оцінювались у поєднанні з присягою потерпілого, його родичів, інколи – свідків; – другий етап (початок XVIII століття – початок 20-х років XX століття) відзначається законодавчим визнанням необхідності залучення до кримінального процесу фахівців для давання висновків з окремих питань і подальшим нормативним удосконаленням порядку його здійснення. На цьому етапі вперше закріплено необхідність давання висновків фахівців з окремих питань, як самостійний доказ визнавалася виключно присяга лікаря, а наданий ним письмовий документ самостійного доказового значення не мав. Протягом вказаного етапу докладно регламентовано діяльність лікаря щодо судового огляду (розтину) тіл померлих осіб з обов'язковим складанням висновку про причини смерті, визначено його структуру та зміст, порядок засвідчення лікарем результатів огляду. Водночас, як і раніше, самостійного доказового значення такий висновок не мав і брався до уваги судом лише разом із показанням лікаря, який проводив такий огляд. На цьому етапі законодавцем вперше закріплено загальну норму про необхідність, за потреби, призначення психіатричної експертизи з обов'язковою письмовою фіксацією її результатів. Наукові розробки цього етапу, здебільшого, зводилися до коментування законодавчих положень і зберігали загальну тенденцію у частині заперечення самостійного доказового значення висновків фахівця (експерта) і здійснення його оцінки судом виключно у поєднанні з показаннями; – третій етап (початок 20-х років XX століття – 2012 рік) характеризується законодавчим закріпленням висновку експерта як виду доказів і подальшим нормативним

удосконаленням його структури та змісту. Протягом цього етапу висновок експерта вперше законодавчо закріплено як вид доказів у кримінальному процесі, визначено підстави призначення експертизи, наведено окремі ознаки висновку експерта, а пізніше – його структуру та зміст. На вказаному етапі визначено можливість проведення комплексної та комісійної експертиз, закріплено підстави призначення додаткової та повторної експертиз. Наукові дослідження цього періоду характеризуються відносною схожістю із законодавчим визначенням висновку експерта, але при цьому акцент робиться на його понятті (яке не знайшло законодавчого закріплення), змісті та процесуальній формі з визначенням пріоритету останньої; – четвертий етап (2012 рік – наш час) відзначається визнанням на законодавчому рівні висновку експерта джерелом доказів у кримінальному провадженні і нормативним закріпленням його поняття. Протягом цього періоду законодавець вперше визначив висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні, навів його поняття, визначив зміст, можливість його залучення до матеріалів кримінального провадження як стороною обвинувачення, так і стороною захисту, детально регламентував підстави і порядок призначення та проведення судової експертизи. Наукові дослідження цього періоду характеризуються поглибленим розкриттям сутності висновку експерта шляхом визначення його змісту і процесуальної форми, а також притаманних цьому джерелу доказів ознак [14, с. 21].

Після розпаду СРСР та здобуття Україною незалежності система експертних установ постала перед певними труднощами в діяльності (низький рівень фінансування з держбюджету, організаційні, нормативно-правові прогалини тощо). Міністерство юстиції України доклало чимало зусиль, щоб не тільки зберегти українські судово-експертні установи та забезпечити їх фінансування з державного бюджету, а й розширити мережу таких установ, збільшити обсяги їх фінансування. В українських НДІСЕ повсякчас працювали відомі вчені-криміналісти та фахівці, які не лише проводили

експертизи, а й розробляли нові методи й методики дослідження речових доказів, з огляду на потреби слідчої практики. Молоді фахівці, що працевлаштовувалися в інститути, поєднували експертну роботу з проведенням науково-дослідних робіт, унаслідок чого успішно захищали кандидатські та докторські дисертації. Наприклад, такими працівниками Київського НДІСЕ були: М. М. Зюскін (кандидат юридичних і технічних наук), Б. Р. Киричинський (кандидат юридичних наук), Т. Г. Бордонос (кандидат біологічних наук), Т. Г. Барабаш (кандидат хімічних наук), О. Ю. Брайчевська (кандидат юридичних наук) та ін. У Харківському НДІСЕ професори М. М. Бокаріус, В. П. Колмаков, М. В. Салтевський підготували чимало експертів – кандидатів наук з молодих фахівців інституту. Директор Одеської науково-дослідної лабораторії Т. Ф. Шаркова 1958 р. захистила кандидатську дисертацію з юридичних наук [173, с. 336].

25 лютого 1994 р. Верховна Рада України прийняла Закон України “Про судову експертизу”, який встановлює адміністративно правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні і незважаючи на зміни які постійно вносяться у нього він потребує більш серйозного перегляду норм, як і вся галузь судової експертизи [77].

Розвиток та докорінна перебудова експертних підрозділів МВС у цей час пов’язана, на нашу думку, з призначенням у жовтні 1997 р. начальником Експертно-криміналістичного управління І.П. Красюка. Цей період знаменується початком кардинальних змін системи експертних установ ОВС. Постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.1998 р. № 617 на базі Експертно-криміналістичного управління, Центру криміналістичних досліджень і Вибухотехнічної служби утворюється Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр (ДНДЕКЦ) МВС України, а наказом МВС України від 12.05.1998 р. № 334 – підпорядковані йому НДЕКЦ при Головних управліннях МВС України в Криму, м. Києві та Київській області, Управліннях МВС України в областях, м. Севастополі та на

транспорті. Заключним етапом реформування системи експертних закладів МВС стало утворення відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20.06.2000 р. № 988 Експертної служби МВС України, до якої увійшли ДНДЕКЦ та підпорядковані йому НДЕКЦ. Цей день відзначається як День працівників експертної служби МВС України. Починаючи з 2000 р. керівництвом НДЕКЦ проводиться цілеспрямована робота, направлена на: покращення матеріально технічної бази експертних підрозділів, в тому числі придбання сучасної експертної техніки; вдосконалення методик проведення експертиз та розробку нових; підвищення ефективності застосування експертно-криміналістичних засобів під час проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; поліпшення умов праці співробітників експертної служби. Збільшуються можливості служби з проведення експертиз та досліджень: комп'ютерно-технічних, мистецтвознавчих, економічних, у сфері інтелектуальної власності, фоноскопічних, автотехнічних, молекулярно-генетичних тощо.

Активно розвивається міжнародна професійна співпраця. У 2002 р. ДНДЕКЦ набуває членства в Європейській мережі судово-експертних установ (ENFCI). Під патронатом цієї авторитетної міжнародної організації та Міністерства юстиції США здійснюються заходи щодо акредитації лабораторій Експертної служби за міжнародним стандартом ISO/IES 17025 [70, с. 64].

Судово-експертні установи у системах МО України та СБ України почали створюватися після розпаду Радянського Союзу. До судово-експертної служби Збройних Сил України належали такі судово-експертні установи: Центр судових експертиз МО України у Києві; судово-медичні лабораторії оперативних командувань (Західного – у Львові, Південного – у Одесі і Північного – у Харкові); судово-медична лабораторія ВМС України у Севастополі. Судово-експертні установи у системі СБ України складаються з Експертно-криміналістичної служби СБУ, яка дислокується у Києві та

Експертно-криміналістичних груп оперативно-технічних відділів управлінь СБ України у відповідних областях з визначеними зонами обслуговування. У системі ДПС України судово-експертні установи почали створювати після прийняття Закону України від 3 квітня 2003 р. «Про Державну прикордонну службу». 20 березня 2004 р. створено Центральну лабораторію криміналістичних досліджень паспортних документів ДПС України, яка відповідно до наказу Адміністрації ДПС України № 278 від 20 квітня 2007 р. була перейменована на Окремий відділ криміналістичних досліджень паспортних документів ДПС України. У Положенні «Про Центральну лабораторію криміналістичних досліджень паспортних документів Державної прикордонної служби України» крім досліджень паспортних документів викладено її основні завдання (проведення криміналістичних досліджень та судової експертизи паспортних документів для органів ДПС України, інших правоохоронних органів з метою запобігання, виявлення, розслідування і розкриття злочинів та інших правопорушень у сфері охорони державного кордону; проведення організаційно-методичної роботи у забезпеченні судово-експертної й техніко-криміналістичної діяльності; подання пропозицій щодо розробки техніко-криміналістичних засобів та забезпечення їх використання у практичній діяльності; експлуатаційно-технічне та метрологічне забезпечення техніко-криміналістичних засобів органів ДПС України; участь у формуванні загальнодержавного криміналістичного обліку) і терміни проведення криміналістичних досліджень техніко-криміналістичної експертизи документів (реквізитів документів і матеріалів документів) [131, с. 7].

У сучасному світі проходять процеси глобалізації, Україна приймає Європейські принципи, норми та стандарти. Але реформи які стосуються адміністративно правового регулювання судово експертної діяльності в Україні, просуваються дуже повільно, інколи гальмуються із за відсутності політичного вектору, законодавчої ініціативи та впливу керівників міністерств, відомств та науково-дослідних інститутів, які не бажають

позбуватися влади, впливу та корупційної складової на судово-експертне забезпечення [53, с. 111].

Отже, сучасне адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні потребує реформування та вдосконалення. Необхідно швидко реагувати на впровадження у життя людей і бізнес процеси нових явищ, пов'язаних з розвитком науки і техніки, розвивати та запроваджувати нові галузі знань, навчати спеціалістів та експертів, розробляти нові методики досліджень і сучасне законодавство, яке забезпечить галузь зрозумілими правилами і нормами.

1.2. Поняття та мета судово-експертної діяльності України, як об'єкта адміністративно-правового регулювання

Діяльність людини завжди спрямована на забезпечення будь-яких потреб: соціальних, виробничих, громадських, особистих тощо. Кожного разу, здійснюючи таку діяльність, виконавець спирається на розроблені до нього, опановані на практиці й застосовувані ним особисто та попередниками наукові розробки, технічні засоби, прилади, пристосування, використовуючи для цього відповідні методи, методики. Діяльність відповідає потребам, а способи її здійснення – можливостям, які є в розпорядженні людини на певний час, в певному місці. Якими б досконалими та ефективними не були ці можливості, все ж таки науково-технічний прогрес та розвиток суспільства призводять до того, що змінюються умови, можливості, потреби, а з ними й завдання, які здатна вирішувати певна діяльність. Найбільш помітними ці зміни є в тих видах діяльності, де застосовуються наукомісткі технології, а розвиток наукової думки здатен вирішувати все більш складні проблеми. До таких складних і багатоаспектних видів діяльності відноситься судово-експертна, від удосконалення якої багато в чому залежить і удосконалення практики боротьби зі злочинністю. Ось чому вивчення питань використання сучасного

науково-технічного потенціалу експертної діяльності створює умови для її удосконалення і розвитку. Багато в чому це пояснюється тим, що використання сучасних науково-технічних досягнень в судово-експертній діяльності, а за її допомогою – в розкритті, розслідуванні та запобіганні злочинів, не відбувається автоматично, а потребує належного вивчення й забезпечення [25, с. 108].

Розвиток сфери судово-експертної діяльності та її стабільне функціонування безпосередньо пов'язані з рівнем ефективності її адміністративно-правового регулювання. В умовах демократичних перетворень у суспільстві це регулювання є складним явищем, що постійно наповнюється новим змістом. Тому воно стає предметом досліджень учених юридичної науки та потребує постійного осмислення.

Україні, в умовах глобалізації необхідно, як найшвидше дослідити, вивчити та запровадити позитивний досвід адміністративно-правового регулювання експертної діяльності розвинутих країн. Результати такого дослідження дозволять визначити перспективи вдосконалення вітчизняного законодавства та відповідних адміністративних процедур, що дозволить швидше інтегруватися до Європейського Союзу [55, с. 157].

Одним із основних міжнародно-правових документів, спрямованих на налагодження та розвиток міжнародного співробітництва між Україною та Європейським Союзом, є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Євратомом та його державами-членами. У преамбулі цієї угоди зазначено, що політична асоціація та економічна інтеграція залежатимуть від досягнень України у забезпеченні поваги до спільних цінностей та прогресу в примиренні з ЄС у політичній, економічній та правовій сферах, зокрема у сфері юстиції. [141].

Відповідно до вимог Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, адаптування законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою

процесу інтегрування України у Європейський Союз, що, зі свого боку, є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики [27].

Не тільки діяльність судових експертів, але й будь-яка галузь права в тій чи іншій країні має національний характер, незважаючи на те, що в країнах ЄС закони максимально гармонізовані. Протягом останніх десятиліть у Європі спостерігається тенденція до конвергенції правових систем. Це зближення ґрунтується на загальнолюдських правових цінностях – ідеях прав людини, соціальної справедливості, верховенства права, правової держави тощо, які стають все більш поширеними у сучасному світі [55, с. 157].

На сьогодні поняття експертної діяльності та її змісту науковцями чітко не сформульовано. У літературі використовуються декілька визначень: «експертна діяльність», «судово-експертна діяльність», «експертно-криміналістична діяльність», «діяльність експертно-криміналістичних підрозділів», які різними вченими трактуються по-різному. Через відсутність теоретичного підґрунтя виникають проблеми в діяльності правоохоронних органів, що здійснюють судочинство, з приводу видів, форм експертної діяльності, вирішуваних завдань та інших актуальних питань. На науковому рівні експертна діяльність почала розглядатися з розробкою деякими вченими концепції відокремлення від криміналістики науки судової експертології, історію виникнення та розвитку якої розглянемо нижче. Зазначимо фундаментальні основні наукові роботи в галузі судової експертизи, що стали підґрунтям нашого дослідження. Початком дискусії серед вчених щодо судової експертології стали статті О.Р. Шляхова, опубліковані ним у збірниках «Питання криміналістики та судової експертизи» [70, с. 17].

Правовий феномен не тільки зберігає, а й поглиблює унікальні та неповторні характеристики національних правових систем, які визначаються історичними національними особливостями кожного народу. Завдання експерта в будь-якій країні однакове – відповідно до своїх знань провести

певну перевірку, щоб допомогти вирішити судові спори або конфліктні ситуації.

Діяльність судових експертів базується на єдиних наукових принципах та методах. Важливою частиною цієї діяльності є налагодження співпраці, обмін набутим досвідом та технологіями, пошук нових шляхів та способів взаємодії [55, с. 157].

Таким чином, експертна діяльність є специфічним видом людської діяльності, яка:

- базується на практичних та теоретичних наукових знаннях;
- має пізнавальний, дослідницький характер;
- може проводитись у різних сферах суспільної діяльності;
- використовує методи та методики, що не суперечать законам та нормам моралі і ґрунтуються на сучасних досягненнях науки;
- має за мету всебічне, повне, об'єктивне, комплексне дослідження об'єктів, процесів або явищ;
- має результатом отримання нової інформації та формування висновків.

На підставі цього можна зазначити, що експертна діяльність становить собою специфічний вид людської діяльності, заснованої на наукових знаннях, змістом якої є дослідження певних об'єктів, процесів або явищ спеціальними методами з метою надання науково обґрунтованих висновків [70, с. 32].

Судово-експертна діяльність як одна з форм діяльності в сфері судочинства не зводиться лише до проведення судової експертизи чи експертних досліджень. Експертиза є своєрідним кінцевим продуктом, який утворюється в результаті інтеграції організаційного і власне дослідницького компонентів діяльності експерта. Організаційна складова в кожному разі визначає те хто, як, в які терміни буде вирішувати питання, що потребують розв'язання в зв'язку з розслідуванням кримінальної справи. Дослідницька частина кожної експертизи зумовлена системою предмета, об'єкта, методів дослідження відповідної галузі знань. Дослідницька частина водночас має й

організаційний аспект, пов'язаний із створенням умов для проведення дослідження. Правильна організація проведення досліджень під час проведення експертизи, а також і правильна організація діяльності експертної установи чи підрозділу, впливають на дослідницьку частину експертизи і зумовлюють її ефективність та результативність. Вважаємо, що організація судово-експертної діяльності має проблеми, які потребують їх вирішення [25, с. 109].

Стрілець Г. О. вважає, що судово-експертна діяльність – це врегульована законодавством діяльність судово-експертних установ, спрямована на проведення незалежних судових експертиз шляхом об'єктивного, всебічного і повного дослідження з дотриманням сучасних досягнень науки і техніки, організація роботи судово-експертних установ у цілому і їхніх структурних підрозділів, їх науково-методичне і інформаційне забезпечення, підбір та підготовка судово-експертних кадрів. Автор виділяє такі види судово-експертної діяльності: експертно-практичну (проведення експертиз), науково-методичну, організаційну й підготовку кадрів експертів [131, с. 11].

Предметом правового регулювання адміністративного права визначено суспільні відносини управлінського характеру, що склалися у сфері державного управління в процесі практичної реалізації та функціонування виконавчої влади.

Судово-експертна діяльність України, як суспільний інститут сьогодні є системою, яка складається з певних суб'єктів і об'єктів, що постійно взаємодіють між собою, та яка потребує ефективного соціально-адміністративного механізму, який би вчасно регулював суспільні відносини й норми поведінки учасників цих відносин, підтримував їх організованість, упорядкованість і стабільний розвиток, сприяючи належному нормативному порядку [55, с. 157].

У науковій літературі визначають адміністративно-правове регулювання як прямий метод впливу держави, здійснюваний

уповноваженими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та саморегульованими інституціями, владні повноваження яких спрямовано на реалізацію у відповідній сфері відносин, що засновані на обов'язковій чи добровільній основі.

В. Ю. Петрова, А. А. Семенов у своїх роботах визначає адміністративно-правове регулювання як виконавча-розпорядчу діяльність державних організацій, наділених державно-владними повноваженнями, спрямовану на стабілізацію суспільних відносин шляхом прийняття нормативно-правових актів і забезпечення їх виконання [63 с.269].

І.І. Яценко, під адміністративно-правовим регулюванням судових експертиз пропонує розуміти комплекс державноправового впливу на адміністративно-правові відносини (зокрема, суб'єкта – судового експерта) з метою належної їх реалізації щодо проведення судових експертиз (експертних досліджень), що здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів у чітко визначеній законом формі [180 с. 99].

Також поняття «адміністративно-правове регулювання» розглянуто в науковій літературі як цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових заходів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства й держави.

Отже, предметом адміністративно-правового регулювання (зокрема, й судово-експертної діяльності) є суспільні відносини управлінського характеру [63 с.270].

Судово-експертна діяльність розглядається як складова частина адміністративно правової системи, результати якої стають джерелом доказів в судових провадженнях, ця діяльність, з одного боку, виступає сформованим і відносно автономним видом соціально-необхідної діяльності, а з іншого боку,

вона тісно взаємодіє з правоохоронною діяльністю загалом та кримінально-процесуальною діяльністю зокрема [55, с.157].

М. Я. Сегай визначає судово-експертну діяльність як діяльність держави, юридичних і фізичних осіб, спрямовану на забезпечення правосуддя незалежною, об'єктивною та кваліфікованою експертизою, яку здійснюють професійні (атестовані) судові експерти [114].

Судова експертиза є одним із видів наукового дослідження. Вона відрізняється від інших наукових досліджень тим, що ця діяльність відбувається в спеціально регламентованому процесуальними нормами порядку. Основними ознаками експертизи є використання спеціальних знань, проведення експертизи в передбаченому процесуальними нормами порядку з метою проведення наукового аналізу щодо встановлення обставин, які мають значення для вирішення конкретної індивідуальної юридичної справи [55, с. 157].

Підтримуючи думку науковців про необхідність проведення ефективних удосконалень у законодавстві, яким урегульовано судово-експертну діяльність в Україні, слід також зазначити, що сьогодні державне законодавство все більше наближається до міжнародних стандартів, що передбачає удосконалення всіх сфер законодавства України, зокрема й законодавчих норм, якими врегульовано судово-експертну діяльність. Сучасне законодавство України в межах здійснюваної правової реформи спрямоване на підвищення ролі й переоцінювання значення інституту судових експертиз, без яких неможливе ефективне проведення розслідування кримінального провадження чи судового розгляду [55, с. 157].

Поряд з іншими завданнями, метою судово-експертної діяльності у провадженнях є забезпечення всебічного, повного, об'єктивного, неупередженого дослідження матеріалів, у результаті чого формуються та надаються науково-обґрунтовані висновки про ті чи інші властивості об'єктів дослідження здобутих у процесі збирання доказів, можливість існування

певних фактів та явищ, а також інші питання, що можуть бути вирішені з використанням спеціальних знань експертів, методиками досліджень та технологіями. Таким чином, поряд з іншими завданнями судово-експертної діяльності із судово експертного забезпечення розслідування, основний напрямок становить діяльність судового експерта, пов'язана з проведенням експертного дослідження [55, с. 157].

Судово-експертна діяльність може виступати одним з об'єктів адміністративно-правового регулювання, метою якого є забезпечення принципів: верховенства права, поваги до прав і свобод людини.

У своїй взаємодії суб'єкт та об'єкт управління утворюють процес управління, у якому виникають різного роду організаційні зв'язки. Суб'єкт і об'єкт об'єднують мінімум два чинники, що мають методологічне значення: єдність змісту управлінської діяльності, у зв'язку зі здійсненням якої виникають управлінські відносини, та єдність форми, яка в юридичному аспекті є адміністративно-правовою. Найголовніше в тому, що в остаточному підсумку специфіка державного управління через норми адміністративного права неминуче знаходить свій вираз в адміністративних відносинах, що виникають на їх основі [63 с.276].

Удосконалення законодавства в сфері адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності може вплинути на ряд аспектів:

- підвищення якості забезпечення правосуддя,
- встановлення процедур, що сприятимуть якості проведення судових експертиз та забезпечить їх незалежність, врегулюють відносини між судовими експертами, судами, адвокатами та правоохоронними органами.

Отже, узагальнюючи думку, сучасних українських вчених, можна дійти висновку, що *судово-експертна діяльність* має адміністративно-правові ознаки та спрямована на захист прав і свобод людини та громадянина шляхом забезпечення правосуддя незалежною, кваліфікованою й об'єктивною експертизою, що орієнтована на максимальне використання спеціальних

знань, досягнень науки і технологій. При цьому судово-експертна діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання потребує у закріплення чіткіших норм адміністративно-процесуального регулювання у зв'язку з тим, що експертна діяльність виходить за її межі й застосовує процесуальні норми інших нормативно-правових актів, які не входять до компетенції адміністративно-процесуального регулювання та, відповідно, мають посилавальний характер. Тому на нашу думку, необхідна уніфікація всього процесуального законодавства, щодо судово-експертної діяльності.

1.3. Принципи судово-експертної діяльності в Україні

Ефективність державної політики в галузі судової експертизи в Україні напряду залежить від розвитку її концептуальних основ. Перші спроби їх формулювання були пов'язані із затвердженням в 1992 році Постановою ВРУ «Концепції судово-правової реформи», за п.1 розділу V якої була поставлена задача створити судову експертизу, як важливу і самостійну інституцію, незалежну від органів попереднього розслідування, діяльність якої повинна регулюватись процесуальним законодавством. Вже в цій дефініції окреслювались три важливі основи судової експертизи: організаційна самостійність, незалежність (тоді - від основного замовника) та її правовий характер. Де-факто вони проголошувались і в Законі України «Про судову експертизу» (1994 р.), де мали вже більш об'ємний та структурний вигляд, як-то: понятійними та принциповими, організаційно-правовими, статусними, науково-методичними, експертно-дидактичними, міжнародно-комунікаційними [178].

Прийняття 13 квітня 2012 року нового КПК України ознаменувалося запровадженням низки нових для вітчизняного кримінального судочинства норм, інститутів і процедур, значною мірою спрямованих на подальше затвердження змагальності сторін кримінального провадження. Суть засади

змагальності сторін і свободи у поданні ними суду своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості (ст. 22 КПК України), зокрема, полягає в тому, що вони мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів. При цьому згідно з частиною третьою ст. 93 КПК України сторона захисту збирає докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок, ініціює проведення слідчих (розшукових), у тому числі негласних, та інших процесуальних дій, а також проводить інші дії, спрямовані на забезпечення та подання до суду належних і допустимих доказів [153, с. 29].

Останніми роками значно збільшився потік звернень адвокатів або законних представників обвинувачених до державних судово-експертних установ та недержавних експертних організацій. Вони виступають ініціаторами проведення різноманітних експертних досліджень об'єктів, пов'язаних із подіями злочинів. Метою таких звернень є отримання документів-доказів для відстоювання своїх інтересів.

Питання експертних досліджень часто викликають дискусії в судових процесах між стороною обвинувачення та захисту як щодо їх призначення, методології проведення, так і щодо висновків судових експертів. Проблема зазвичай виявляється у недотриманні експертами принципів судово-експертної діяльності, які повинні впливати на процес проведення судових експертиз, забезпечуючи їх повноту та об'єктивність.

Основні принципи судово-експертної діяльності в Україні, такі як об'єктивність, науковість, незалежність, достовірність та інші. Ці принципи є важливими для забезпечення правильного функціонування судової експертизи в правоохоронних, судових та інших інстанціях. Крім того розглянуті інші принципи, особливо ті які більше використовуються у розвинутих західних країнах для покращення судово-експертної діяльності [54, с. 153].

Судова експертиза є важливою складовою у справедливому судочинстві, оскільки її результати можуть мати вирішальний вплив на рішення суду, тому важливо дотримуватися принципів, які гарантують її об'єктивність та достовірність. Також, важливо забезпечити незалежність експерта від замовника дослідження.

Актуальна проблематика з визначенням компетентності експерта. У споживачів експертних послуг часто виникають питання, яким саме експертам можна довіряти проведення експертизи в певній галузі знань.

Ще одна проблема - це забезпечення точності та надійності експертних досліджень. Часто виникає ситуація, коли різні експерти висловлюють різні думки щодо результатів експертизи. У таких випадках, суд повинен враховувати всі фактори та визначати, які докази є надійними та допустимими.

Також, важливо забезпечити підготовку та професійний розвиток експертів. Є багато випадків, коли експерти не мають достатнього досвіду або не оновлюють свої знання відповідно до новітніх технологій та наукових досліджень. Це може призвести до неточних результатів експертизи та помилкового рішення суду.

Отже, проблеми, пов'язані з проведенням судових експертиз, тісно пов'язані з професійним розвитком експертів, забезпеченням їх незалежності та точності результатів досліджень. Вирішення цих проблем може забезпечити більш справедливе та точне прийняття судових рішень [54, с. 153].

Принципи судової експертизи це основні засади на яких ґрунтується вся судово-експертна діяльність, вони як основний орієнтир допомагають у тлумаченні законодавства, вирішують деякі питання прогалин у процесуальному праві, а також є орієнтиром для розвитку і вдосконалення судової експертизи. В практичній роботі суб'єкти судової експертизи зіштовхуються з низькою проблем, але саме за допомогою розуміння основних принципів судової-експертизи адвокати, слідчі, експерти та суди приймають правильні та законні рішення. Тому необхідно постійно переглядати,

аналізувати і систематизувати засади судово-експертної діяльності для забезпечення законності, об'єктивності, незалежності і повноти судової експертизи.

Принципам судово-експертної діяльності в Україні присвячена значна кількість наукових досліджень вітчизняних науковців, зокрема А.В. Іщенка, В.К. Лисиченка, М.В. Салтевського, М.Я. Сегая, С.І. Тихенка, В.Ю. Шепітька, А.В. Шульженко та ін. Про актуальність дослідження цього питання свідчить процес реформування правової сфери України.

Необхідність дослідити принципи судово-експертної діяльності. За результатами цього дослідження можливо краще зрозуміти стан та сучасні проблеми судово-експертного забезпечення правосуддя.

У філософській науці в аспекті гносеологічного підходу (від грецького «пізнання»; «вчення, наука»), тобто вчення про можливість пізнання людиною предметів і явищ дійсності, їх властивостей, зв'язків і відносин, про джерела, шляхи, методи, форми і закономірності пізнавального процесу, поняття «пізнання» визначено як процес відображення і відтворення у свідомості людей дійсності, одержання, опрацювання, збереження і використання ними інформації про світ і про себе; набуття нового знання. Обираючи в якості об'єкта пізнання принципи адміністративно-процедурного права, слід виходити, насамперед, із визначення та характеристики загальних понять, які фактично слугують його підґрунтям. Таким загальним поняттям по відношенню до принципів адміністративно-процедурного права, є, перш за все, принципи права, з'ясування чіткого розуміння сутності яких, безсумнівно, є одним із найважливіших питань як для представників науки теорії права, так і окремих галузевих правових наук [155].

В Юридичній енциклопедії (голова редколегії Ю.С. Шемшученко) «принципи» (франц. *principe*, від лат. *principium* – начало, основа) запропоновано розглядати як основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою

імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки» [170].

Також Ю.С. Шемшученко зазначає, що за відсутності реальної дії принципу забезпечення права на справедливий суд не можна забезпечити дієвого панування права у державі, що призводитиме до порушень прав людини та основоположних свобод. Справедливість є виміром верховенства права у суспільстві [73].

Найпоширенішою класифікацією принципів адміністративної процедури за характером закріплення та застосування, згідно з якою принципи можна поділити на загальні та спеціальні (галузеві).

Така неоднозначність наукових поглядів на класифікацію принципів адміністративної юстиції пояснюється передусім непослідовністю законодавця, який у нормативно-правових актах різного рівня узагальнення (у Конституції України, Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та в КАС України) закріпив різні за значенням вихідні засади судочинства.

А. В. Остропілець аналізуючи основні наукові підходи до визначення принципів судово-експертної діяльності, а також низки законопроектів у даній сфері дають можливість типологізувати їх відповідно до масштабу та значущості шляхом розподілу на загальні, що є єдиними для усієї системи адміністративно-правових відносин (до яких віднесено принцип верховенства права, принцип дотримання прав і свобод людини і громадянина, принцип законності та принцип рівності перед законом й спеціальні, що притаманні власне проблемам адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності (до яких віднесено принцип незалежності судового експерта, принципи всебічності, об'єктивності і повноти дослідження, принцип максимального збереження об'єктів експертного дослідження, принцип дотримання професійної етики судового експерта, принцип науковості).

Наприклад, у проекті Закону України від 28.12.2018 р. «Про адміністративну процедуру» у ст. 4 закріплені загальні принципи

адміністративної процедури, до яких належать: «1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність учасників адміністративного провадження перед законом; 4) використання повноважень з належною метою; 5) обґрунтованість та визначеність; 6) безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; 7) добросовісність і розсудливість; 8) пропорційність; 9) відкритість; 10) своєчасність і розумний строк; 11) ефективність; 12) презумпція правомірності дій та вимог особи; 13) офіційність; 14) гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні; 15) гарантування ефективних засобів правового захисту» [155].

Мартиненко Н.В. у своїй статті, дійшла до висновків, щодо необхідності розширити коло встановлених у чинному законодавстві спеціальних принципів судово-експертної діяльності, зокрема, шляхом закріплення наступних: максимального збереження об'єктів експертного дослідження, спрямованого на мінімізацію збитків об'єкту експертного дослідження; дотримання професійної етики судового експерта; науковості, що передбачає використання новітніх методик у проведенні судових експертиз, атестації експертів, підвищенні їх професійного рівня, застосування досягнень науки і техніки, інноваційних підходів та ін.

Судово-експертна діяльність здійснюється на принципах:

1. Законності. Всі дії у процесі судово-експертної діяльності повинні знаходитися в рамках закону та відповідати йому;
2. Дотримання прав, свобод, та законних інтересів фізичних та юридичних осіб;
3. Незалежності судового експерта. Експерт не повинен знаходитися в будь-якій залежності (матеріальній або службовій) від будь-якої зі сторін, органів досудового розслідування та суду;
4. Допустимості використання методів, засобів та способів проведення експертних досліджень;
5. Повноти та об'єктивності експертних досліджень;

6. Максимального збереження об'єктів експертного дослідження. Це принцип, основою якого є намагання заподіяти мінімального ушкодження об'єкта експертного дослідження;

7. Дотримання професійної етики судового експерта [54, с. 153].

Такі основні принципи ми можемо відслідкувати у роботах більшості вчених, що ж стосується законодавства то відповідно до ст. 3 ЗУ «Про судову експертизу» судово-експертна діяльність здійснюється на основі принципів «законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження» [77].

І.В. Пиріг вважає, що ст. 3 Закону України «Про судову експертизу» не потрібна. Принцип законності закладено у Конституції України, процедурні норми експертної діяльності викладено у багатьох кодексах та законах, у тому числі й у ст. 2 Закону України «Про судову експертизу». Гарантії незалежності судового експерта чітко виписано у ст. 4 Закону. Таке дублювання у даному випадку, на наш погляд, є абсолютно зайвим [70, с. 163].

Принцип законності у судово-експертній діяльності виступає як загальний принцип, що охоплює своїм змістом всі інші принципи. Необхідною умовою для реалізації принципу законності при проведенні судової експертизи є суворі відповідності процесуальним нормам, узгодженість норм закону із нормами процесуального законодавства. Принцип законності означає чітке дотримання експертом під час дослідження норм процесуального законодавства щодо призначення і проведення відповідної експертизи. Принцип законності при здійсненні судово-експертної діяльності, реалізується на підставі неухильного дотримання вимог Конституції України, процесуального законодавства, Закону України „Про судову експертизу” та інших нормативно-правових актів, що становлять правову основу цієї діяльності. Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про судово-експертну діяльність,

застосовуються правила міжнародного договору України, що закріплено у статті 2 Закону України „Про судову експертизу” [77].

Порушення вимог закону тягне за собою настання встановленої законом відповідальності і, як наслідок, – визнання одержаного доказу неприпустимим.

Об’єктивність висновку експерта забезпечується дисциплінарною, адміністративною, цивільно-правовою та кримінальною відповідальністю.

Судовий експерт може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку.

Дисциплінарним проступком є:

- 1) самостійне збирання матеріалів, що підлягають дослідженню, а також самостійний вибір вихідних даних для проведення судової експертизи;
- 2) проведення судової експертизи судовим експертом, який є працівником державної спеціалізованої установи, без письмового доручення його керівника у разі призначення (замовлення) проведення судової експертизи державній спеціалізованій установі;
- 3) передоручення проведення судової експертизи іншій особі з порушенням встановленого законодавством порядку;
- 4) порушення без поважних причин вимог законодавства щодо строків проведення судової експертизи;
- 5) вирішення питань, що виходять за межі кваліфікації судового експерта за відповідною експертною спеціальністю, у тому числі питань права;
- 6) невиконання судовим експертом, який не є працівником державної спеціалізованої установи, вимог законодавства щодо організації робочого місця судового експерта;
- 7) ухилення судового експерта, який не є працівником державної спеціалізованої установи, від проведення перевірки його діяльності та/або перешкоджання ним проведенню такої перевірки;

8) порушення порядку зберігання та поводження з об'єктами дослідження, матеріалами справи (провадження), що призвело або може призвести до їх втрати або пошкодження;

9) застосування руйнівних методів дослідження з порушенням встановленого законодавством порядку;

10) неповідомлення у встановленому законодавством порядку держателю державного Реєстру атестованих судових експертів відомостей щодо настання обставин, які підлягають внесенню до такого реєстру за повідомленням судового експерта;

11) порушення вимог законодавства щодо оформлення висновку судового експерта;

12) невиконання або неналежне виконання судовим експертом без поважних причин покладених на нього обов'язків, що стало підставою для постановлення судом окремої ухвали, в якій порушено питання щодо дисциплінарної відповідальності судового експерта [77].

Можливість призначення повторної експертизи та присутність учасників процесу в передбачених законом випадках, під час проведення судової експертизи є також однією із гарантій реалізації принципу об'єктивності судово-експертної діяльності [133, с. 42].

А.Р. Воробчак вважає, що допустимість висновку експерта становить процесуальну властивість, яка відображає його відповідність закріпленим нормами КПК України вимогам щодо отримання висновку експерта належним суб'єктом, з належного джерела та з додержанням визначеного законом порядку його отримання. Достовірність висновку експерта виступає їх процесуальною характеристикою, яка відображає придатність їх змісту встановлювати із високим ступенем ймовірності факти та обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Достатність доказів являє собою процесуальну характеристику їх системи, яка вказує на кількісну

та якісну придатність останньої для ухвалення відповідного процесуального рішення [14, с. 73].

Принцип повноти дослідження обумовлюється раціональним вибором експертом методики і методів проведення судової експертизи. Повнота дослідження означає застосування судовим експертом методів, засобів і способів проведення досліджень тільки за умови, якщо вони не суперечать вимогам нормативно-правових актів України, є науково обґрунтовані, забезпечують ефективність проведення досліджень, є безпечними у разі їх застосування. При проведенні судової експертизи експерт повинен вживати вичерпних заходів для проведення всебічного, повного та об'єктивного дослідження в межах поставленого експертного завдання. Висновок судового експерта повинен ґрунтуватись на положеннях (методиках), що мають можливість перевірити обґрунтованість і правильність зроблених ним висновків [133, с. 42].

Універсальними принципами адміністративно-процедурного права є: законність; рівність учасників адміністративного провадження перед законом; використання повноважень з належною метою; обґрунтованість та визначеність; безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; добросовісність і розсудливість; пропорційність; відкритість; своєчасність і розумний строк; ефективність; презумпція правомірності дій та вимог особи; офіційність; гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні; гарантування ефективних засобів правового захисту. Вони доповнюють один одного й формулюють універсальне підґрунтя для всіх адміністративно-процедурних відносин [155, с. 23].

Отже, принципи адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності доречно визначити як систему керівних ідей, загальних орієнтирів, вихідних засад, відправних позицій, призначених для застосування при здійсненні судово-експертної діяльності та спрямованих на врегулювання правовідносин у даній сфері.

Розуміння принципів дає змогу проаналізувати сутність явища, сфери діяльності, обґрунтувати її основні положення, що значно впливає на практичну сферу застосування теоретичних положень, аргументує їх, виступає як «припис до дії». Так під незалежністю судового експерта законодавець розуміє «процесуальний порядок призначення судового експерта». Це означає, що експерт не може обирати собі ту чи іншу справу по якій він хотів би провести судово-криміналістичну експертизу, оскільки інший порядок призначення експертизи законом не передбачений.

Такий підхід доволі чітко відокремлює з одного боку судову експертизу від висновку спеціаліста, коли відбувається безпосереднє звернення, підозрюваних чи потерпілих до експертних установ без ухвали суду. Такі випадки часто мають місце в судовій практиці, і пов'язані з тим, що заінтересованим особам необхідно знати думку спеціаліста з того чи іншого питання з тим, щоб переконати суд у необхідності проведення судово – медичної чи судово – криміналістичної експертизи, яка б вже мала статус доказу в тій чи іншій справі. Суттєвим поняттям незалежності є компетентність як характеристика професійних якостей експерта: володіння спеціальними знаннями і навичками, досвідом в експертній сфері, що забезпечує достовірність, обґрунтування висновку. Крім того законодавець розкриваючи дію принципу незалежності судового експерта з точки зору його правового забезпечення накладає заборону на втручання будь-кого в проведення судової експертизи, що безумовно сприяє об'єктивності висновків судових експертиз. В цій частині держава безумовно повинна забезпечити судових експертів всіма необхідними реактивами, комп'ютерною технікою та необхідним приладдям для проведення тих чи інших досліджень [160].

У зарубіжних країнах послідовно реалізуються принципи забезпечення незалежності експерта, орієнтації не на відомчу належність експерта, а на наявність у нього спеціальних знань, необхідних для вирішення завдань правосуддя, забезпечення принципу змагальності експертів, а також інших

принципів, які мають вирішальне значення для забезпечення судочинства дійсно незалежною, об'єктивною та кваліфікованою експертизою. Предметом зацікавленості всього міжнародного експертного співтовариства є підвищення експертиз комп'ютерних технологій та судово-експертної діяльності в цілому. Для забезпечення належної якості результатів експертної діяльності використовуються такі важливі інструменти, як стандартизація судових експертиз та досліджень, сертифікація компетентності експертів, сертифікація науково-методичного забезпечення експертиз і акредитація судово-експертних лабораторій [54, с. 154].

Крім того, експерт повинен досконало володіти методиками досліджень та матеріалами, що стосуються його сфери знань та досвіду. Він має виконувати дослідження з дотриманням наукових принципів та методичних рекомендацій, відповідно до вимог, що встановлені законодавством.

При формулюванні висновку експерт повинен керуватись лише фактами, які були отримані в процесі дослідження. Висновок повинен містити ясне формулювання тверджень та обґрунтувань, щоб суд мав можливість зрозуміти його зміст.

Також, експерт повинен дотримуватися принципу нейтральності та безсторонності. Він повинен досліджувати предмет експертизи об'єктивно та неупереджено та уникати будь-яких форм дискредитації або підтримки будь-якої зі сторін у справі.

На думку Г.М. Пилипенка, у КПК України необхідно передбачити інформування стороною захисту, зокрема, «протилежну» сторону провадження щодо залучення нею експерта та відносно змісту завдання для вирішення експертизою [67].

Усі ці принципи повноти експертного дослідження сприяють досягненню головної мети – наданню суду обґрунтованого та достовірного висновку для прийняття правильного рішення.

Для дотримання повноти експертного дослідження в своїй діяльності судові експерти використовують об'єктивні наукові методи, включаючи експеримент, спостереження, моделювання та статистичний аналіз даних.

Судово-експертна діяльність ніяким чином не обмежується лише принципами закріпленими в законодавстві, на думку багатьох вчених така діяльність ґрунтується на принципах безпосередності та науковості [54, с. 154].

Принцип безпосередності передбачає, що діяльність експерта повинна бути максимально об'єктивною, незалежною від будь-яких зовнішніх впливів або інтересів та безпосередньо досліджувати об'єкти надані на експертизу. Методичні рекомендації передбачають надання об'єктів на експертизу для особистого дослідження, опису їх та пакування, огляду та фотографування об'єктів. Крім того експерту, для особистого, самостійного вивчення зазначають обставини справи та надають матеріали та додатки слідчих та судових дій, фототаблиці, креслення та інше. Експерт має бути готовим дати висновок, який може бути незадовільний для однієї зі сторін у справі. Експерт повинен мати професійну доброчесність, забезпечувати високий рівень компетентності та додержуватися вимог професійної етики.

Під принципом науковості необхідно розуміти аналіз причинно-наслідкових зв'язків явищ, процесів, подій, які досліджуються експертами, включення в експертну діяльність перевірених теоретичних і практичних знань, що є сучасними, прогресивними і відповідають рівню розвитку науки. Принцип науковості реалізується в змісті методик проведення судових експертиз, кодифікації експертної діяльності, атестації і переатестації діючих експертів, підвищенні їх професійного рівня, в обміні досвідом діючих суб'єктів експертної діяльності, застосування передових технологій у дослідженні тих чи інших об'єктів, які визнані речовими доказами.

Даний принцип включає в себе і саму експертну діяльність експертів спрямовану на: підвищення свого професійного рівня; об'єктивного

сприйняття наукових фактів, узагальнення власного експертного досвіду; ознайомлення з новими досягненнями науки і техніки, профілюючої галузі права; аналіз перспективи розвитку науки; коригування знань, здобутих за власною ініціативою, за допомогою методичної, наукової і правової нормативної літератури. Один з принципів судово – експертної діяльності пов’язується із безпосередністю, і суть його полягає у тому, що експерт повинен скласти висновок відповідно до поставлених запитань на підставі особисто досліджених доказів [160].

Отже, принципи науковості та безпосередності є необхідною умовою для виконання судово-експертної діяльності. Виконання експертних досліджень за такими принципами гарантує надійність та об’єктивність результатів, а також підвищує довіру до судових рішень.

А. В. Остропілець аналізуючи основні наукові підходи до визначення принципів судово-експертної діяльності, а також низки законопроектів у даній сфері дають можливість типологізувати їх відповідно до масштабу та значущості шляхом розподілу на загальні, що є єдиними для усієї системи адміністративно-правових відносин (до яких віднесено принцип верховенства права, принцип дотримання прав і свобод людини і громадянина, принцип законності та принцип рівності перед законом) й спеціальні, що притаманні власне проблемам адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності (до яких віднесено принцип незалежності судового експерта, принципи всебічності, об’єктивності і повноти дослідження, принцип максимального збереження об’єктів експертного дослідження, принцип дотримання професійної етики судового експерта, принцип науковості).

Для повноцінної реалізації правосуддя неможливо уникнути використання судової експертизи. При цьому необхідно дотримуватися певних принципів, які гарантують об’єктивність та достовірність експертних висновків.

Перш за все, експертиза повинна бути проведена кваліфікованою та компетентною особою, яка має відповідну освіту та досвід. Крім того, експерт повинен дотримуватися принципів незалежності та неупередженості, щоб уникнути будь-якого впливу з боку сторін.

Також важливим є принцип дослідження всіх обставин справи, який забезпечує повноту та об'єктивність експертного висновку. Експерт повинен мати можливість ознайомитися з усіма матеріалами справи, а також здійснювати необхідні дослідження та аналізи.

Уникнення конфлікту інтересів є ще одним важливим принципом судової експертизи. Експерт не повинен бути пов'язаний або зацікавлений в результатах справи, що може вплинути на об'єктивність його висновків.

У західних країнах працюють більше для підвищення рівня професійної підготовки експертів, створення стандартів якості експертизи та захист прав експертів у судових процесах. Для цього проводяться конференції, семінари та інші заходи, на яких обговорюються проблеми експертизи в різних галузях права.

Наприклад, у кримінальному правосудді забезпечення кваліфікованої експертизи є важливим елементом для забезпечення справедливості у кримінальних справах. У цьому контексті ключову роль відіграє підготовка експертів та створення необхідної інфраструктури для здійснення експертизи. Зокрема, створення національних асоціацій експертів та встановлення стандартів якості є дієвою методикою для поліпшення якості експертизи та забезпечення незалежності експертів [54, с. 154].

Однак, варто зазначити, що забезпечення незалежності та кваліфікації експерта не є проблемою лише в кримінальному правосудді, це стосується і цивільного, адміністративного процесів. Тому розробка та впровадження міжнародних стандартів якості експертизи має загальний характер та важливе значення для всіх галузей права.

Окрім того, важливо забезпечити визнання кваліфікації експертів міжнародно, що дозволить їм працювати на міжнародному рівні з урахуванням національних особливостей в різних країнах. Таким чином, забезпечення незалежності та кваліфікації експертів має ключове значення для забезпечення судочинства якісною та незалежною експертизою.

Дослідження міжнародного досвіду експертного забезпечення кримінального провадження дозволило виділити перспективні напрями його запровадження в національну систему експертного забезпечення кримінального провадження: закріплення процедури реалізації принципу змагальності сторін у частині вільного вибору та залучення експертів до кримінального провадження; входження України до міжнародних судово-експертних мереж [141].

У Рекомендаціях (Керівні принципи) Європейської комісії з питань ефективності правосуддя принцип незалежності експерта розглядається як одна з головних вимог до існуючих правил на національному рівні, щоби вони гарантували *незалежність, неупередженість та чесність* експерта (п.10), передбачені їх складові: незалежність стосовно справи, яка розглядається, та неупередженість у стосунках з обома сторонами; заборона залучення експерта судом у випадку, коли одна з сторін залучала його для підготовки приватного висновку на допроцесуальній стадії; заборона залучати експерта, який перебував у близьких стосунках з однією із сторін, щоби не викликати конфлікт інтересів; гарантування експертом, що його висновок надається об'єктивно, а не відповідно до потенціальних особистих інтересів (п.35) [193]. Опитування 45 держав, за даними європейського інституту експертизи та експертів (ЕЕЕІ) щодо передової практики експертизи в цивільних судах ЄС, показало, що експерт зобов'язаний повідомляти про будь-який конфлікт інтересів, що відображає загальне розуміння того, що експерт повинен бути не тільки незалежним, але також повинен бути визнаний незалежним [203]. У цьому ж європейському нормативі доводиться вагома роль суду у

взаємовідносинах із експертом: при виборі та призначенні експерта (п.п.29, 30, 33, 40, 48, 49, 51), відхиленні або заміні експерта (п.п.57, 61), встановленні та контролі крайніх строків виконання висновку, які були надані експерту, втручанні у випадку затримки проваджень (п.п.75, 112, 127), наданні вказівок щодо спеціального надання висновку та складанні попереднього звіту (висновку) для сторін (п.п.77, 79), проведенні ротації експертів як відповідного заходу задля уникнення взаємної залежності в комісії експертів та покращення їх незалежності по відношенню до суду (усунення монополії компетентності) (п.84), можливості надання допомоги експерту в разі, якщо останній просить підтримки (п.109), накладанні адміністративного або дисциплінарного штрафу, в більш серйозних випадках – відкритті кримінального провадження, за певних обставин, в залежності від порушеного обов’язку, остаточне звільнення експерта від виконання експертизи у цій конкретній справі (п.п.119, 120), відмові в наданні статусу погодженого експерта або відкликанні цього статусу, якщо буде встановлено, що експерт постійно є некваліфікованим і некомпетентним (п.123), зменшенні оплати, коли експерт був обвинувачений у затримці експертного провадження (п.126), відхиленні експерта за клопотанням сторони, якщо експерт порушив обов’язок залишатись незалежним (п.128), монополії на безпосереднє спілкування з експертом (а не сторін)(п.129)[193]. Судовий контроль за дотриманням строків експертних проваджень рекомендується і за висновками моніторингового звіту 2020 року(це підтримують 59,7% суддів) [178].

Дотримання перерахованих принципів є важливим елементом забезпечення справедливості та об’єктивності при проведенні судової експертизи, яка є необхідною в сучасній правовій системі.

Висновки до Розділу 1

Отже аналізуючи історію розвитку судово-експертної діяльності в Україні, можна дійти висновку, що саме попит на спеціальні знання та досвідчених, обізнаних осіб у судових процесах дав поштовх у розвитку галузі, яка зі сторіччями перетворилась у сучасну судово-експертну діяльність.

Саме попит на спеціальні знання розвиває галузь сучасного адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. Дана галузь потребує реформування та вдосконалення. Необхідно швидко реагувати на впровадження у життя людей і бізнес процеси нових явищ, пов'язаних з розвитком науки і техніки, навчати спеціалістів та експертів, розробляти нові методики досліджень і сучасне законодавство, яке забезпечить зрозумілими правилами і нормами.

Судово-експертну діяльність – необхідно розглядати, як напрями роботи спеціально уповноважених суб'єктів, яка полягає у проведенні експертно-дослідницької роботи та забезпеченні використання спеціальних знань у певних галузях науки і техніки в роботі судових та правоохоронних органів. Ця діяльність потребує адміністративно-правового регулювання, оскільки включає здійснення спеціальної науково-дослідницької роботи, яка має не лише наукове, але й практично-правове значення.

Судово-експертна діяльність повинна здійснюватися відповідно до засад адміністративно-правового регулювання. Принципи адміністративно-правового регулювання традиційно класифікують за характером закріплення і застосування на загальні та спеціальні (галузеві).

Тому принципи адміністративно-правового регулювання судової експертизи в Україні є закріпленими у нормативно правових документах основи, що визначають порядок організації та проведення судових експертиз, а також взаємодію судово-експертних установ з судовими і правоохоронними органами.

Система принципів, як і стандартів судової експертизи повинна постійно розширюватись і доповнюватись і всі ці засади необхідно закріплювати законодавчо у нормативно – правових документах, що регулюють судово-експертну діяльність. Їх дотримання забезпечать гарантії повного, об'єктивного та достовірного дослідження.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Джерела адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні

Судово-експертна діяльність здійснюється на засадах Конституції України (ст. 92) та регулюється законодавчими актами відповідних галузей права, зокрема, Кримінальним кодексом України, Кримінально-процесуальним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України, Кодексом адміністративного судочинства України, Законом України „Про судову експертизу”, іншими Законами, міжнародними договорами та різними відомчими інструкціями і наказами [131, с. 8].

Із набуттям Україною незалежності у 1991 році встало питання формування української нормативної бази для функціонування судово-експертних установ, які залишилися на території держави у спадок від Радянського Союзу. Закон України "Про судову експертизу" від 25 лютого 1994 року, визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності [77]. На основі цього Закону Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, інші міністерства та відомства прийняли низку важливих нормативно-правових актів (положень, інструкцій, науково-методичних рекомендацій, методик тощо), які деталізують положення Закону. Практика застосування закону показала важливість встановлених ним положень, а також необхідність подальшого вдосконалення окремих його норм.

Разом з тим, за час правозастосування цього Закону Верховною Радою України прийнято та введено в дію Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс України адміністративного судочинства, якими уточнено статус

судового експерта та порядок призначення судових експертиз, а також взагалі місце та особливості судової експертизи в системі процесу доказування [18, с. 8].

Основна ідея закону України "Про судову експертизу" полягає в тому, щоб регламентувати порядок підготовки та атестації осіб бажаних отримати статус судового експерта. Тобто для експертного висловлення думки особі не достатньо бути спеціалістом у певній сфері, вона ще повинна підтвердити свою кваліфікацію та отримати статус судового експерта. Така ситуація декілька ускладнює діяльність на розвиток судової експертизи [20, с. 131].

Сфера людської життєдіяльності є такою широкою, що практично неможливо передбачити в якій саме галузі знань може знадобитися фахівець, який би допоміг суду вирішити те чи інше питання, що вимагає спеціального пізнання. Навіть залишена законодавцем лазівка, яка давала можливість раніше суду вдаватися до послуг неатестованого експерта, в світлі останньої редакції Закону України «Про судову експертизу» також блокується, так як частина 3 статті 7 цього закону закріплює вимогу обов'язкової атестації та реєстрації використовуваних при проведенні експертизи методик. Таким чином, навіть залучення судом унікального в своїй області, але не зареєстрованого, експерта ставлять під сумнів його висновки в силу того, що він використовував методики повинні бути спочатку про атестовані і зареєстровані у відповідному реєстрі методик [20, с. 132].

Закон України «Про судову експертизу» регулює також питання міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи (розділ IV), зокрема щодо проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави (ст. 22), щодо залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз (ст. 23), питання міжнародного наукового співробітництва (ст. 24) На нашу думку, зазначені положення свідчать, що законодавець чітко визначив загальні засади міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи та закріпив

механізм міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи судово-експертних установ в Україні. З метою налагодження інституту міжнародного співробітництва Україною започатковано підписання міжнародно-правових договорів та угод у галузі судової експертизи, зокрема Договору про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Грузії в галузі судової експертизи від 4 листопада 1996 р., Угоди про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Азербайджанської Республіки в галузі судової експертизи від 4 листопада 1996 р.², Угоди між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Узбекистан про співробітництво в галузі судової експертизи від 12 жовтня 2000 р. Указані документи визначили загальну мету міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи, яка полягає у здійсненні співробітництва в галузі наукової роботи з основних проблем судової експертизи, вдосконаленні наявних та створенні нових методів і методик судової експертизи й обміні досвідом експертної практики [180, с. 99].

Визначаючи адміністративно-правове регулювання міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи, слід звернути увагу на Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України, затверджене Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1343 [95]. Це положення визначає, що Експертна служба МВС України відповідно до покладених на неї завдань взаємодіє з вітчизняними й іноземними підприємствами, установами та організаціями з метою обміну досвідом роботи з питань, що належать до її компетенції.

Судово-експертна діяльність відіграє важливу роль у забезпеченні правосуддя, адже результати судових експертиз використовуються як докази у судових процесах. В Україні адміністративно-правове регулювання цієї діяльності ґрунтується на різних джерелах права, які встановлюють правові норми, що регламентують організацію, проведення та використання судових експертиз.

Отже, джерелами адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні є:

1. Конституція України.

Конституція України є основоположним нормативно-правовим актом, який визначає основні принципи правосуддя, зокрема принцип верховенства права, захисту прав і свобод людини. Судово-експертна діяльність, як частина правосуддя, повинна відповідати цим конституційним принципам. Наприклад:

- *Право на справедливий суд:* Стаття 55 Конституції України гарантує кожному право на справедливий судовий розгляд, що включає право на використання експертної допомоги для захисту своїх прав та інтересів.

- *Забезпечення прав людини:* Стаття 3 Конституції України наголошує на важливості прав і свобод людини як найвищої цінності. Судова експертиза сприяє забезпеченню цих прав через об'єктивне та неупереджене дослідження доказів.

- *Правова держава та верховенство права:* Стаття 8 Конституції України проголошує, що Україна є правовою державою, де діє принцип верховенства права. Судова експертиза є важливою складовою забезпечення правопорядку та справедливості.

- *Право на захист:* Стаття 59 Конституції України передбачає право кожного на правову допомогу, що включає можливість звертатися до експертів для отримання об'єктивного аналізу доказів у судовому процесі [32].

Ці положення Конституції забезпечують правові засади для проведення судових експертиз, визначаючи основні принципи правосуддя та захисту прав людини. Судова експертиза відіграє ключову роль у забезпеченні об'єктивності та неупередженості судових рішень, сприяючи реалізації конституційних прав громадян.

2. Закони України.

Основним законом, що регулює судово-експертну діяльність, є Закон України «Про судову експертизу» (Закон № 4038-XII), прийнятий 25 лютого

1994 року [77]. Цей закон визначає організаційні, правові та фінансові основи судово-експертної діяльності, встановлює порядок атестації судових експертів, їх права та обов'язки. Інші закони, такі як Кодекс адміністративного судочинства України (статті 68–70, 101–112). Кримінальний процесуальний кодекс України (статті 69, 101–102, 242–245, 332, 356) [45], та Цивільний процесуальний кодекс України (статті 72–74, 102–113), також містять положення, що регулюють використання судових експертиз у кримінальних та цивільних справах. Господарський процесуальний кодекс України (статті 69–71, 98–109).

3. Підзаконні акти

На основі Закону України «Про судову експертизу» Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, інші міністерства та відомства приймають низку нормативно-правових актів, що деталізують положення закону. Це можуть бути положення, інструкції, науково-методичні рекомендації, методики проведення судових експертиз. Наприклад, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства юстиції України регламентують порядок проведення експертиз, атестацію експертів та їхню відповідальність. Такі як:

- Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [93];
- Про затвердження Положення про Координаційну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України: постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.1994 [86];
- Положення про експертно - кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5 [96];

- Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1343 [95];
- Порядок ведення державного Реєстру атестованих судових експертів, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 29.03.2012 №492/5 [83].

4. Міжнародні договори та угоди.

Україна є учасником низки міжнародних договорів та угод, які регулюють співпрацю у сфері судових експертиз. Зокрема, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає взаємне визнання та співпрацю у сфері судових експертиз, що сприяє підвищенню якості експертиз та забезпеченню їхньої об'єктивності. Такі як:

- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12 та 13) [31];
- Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 20 квітня 1959 року.

У сучасних умовах приведення вітчизняного законодавства у відповідність до законодавства країн Європейського Союзу питання налагодження міжнародного співробітництва в окремих галузях набувають неабиякої актуальності, що підтверджується низкою наукових досліджень. Зазначене зумовлено ще й тим, що метою діяльності органів державної влади є захист прав та основоположних свобод людини і громадянина, захист інтересів держави тощо, а тому налагодження міжнародного співробітництва органів державної влади України й відповідне врегулювання вітчизняних адміністративно-правових норм, що регламентують їх діяльність, є одним із першочергових завдань на сучасному етапі державного будівництва та захисту приватних інтересів громадян [180, с. 96].

5. Судова практика.

Судова практика також є джерелом адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності. Висновки та рішення судів щодо використання судових експертиз у процесі розгляду справ створюють прецеденти та практичні рекомендації для судових експертів. Наприклад: рішення ухвали ВАСУ у справі К/9991/54050/12 від 07 листопада 2012 року, а саме у ухвалі зазначено наступне: «Також колегія суддів погоджується з висновками суду першої інстанції щодо того, що скасування та визнання недійсним свідчення експерта не позбавляє останнього кваліфікації».

Основні аспекти використання судової практики в цій сфері включають:

- *Прецеденти:* Рішення судів, особливо Верховного Суду України, які встановлюють правові прецеденти щодо застосування норм адміністративного права у сфері судово-експертної діяльності. Ці прецеденти можуть стосуватися питань призначення, проведення та оцінки результатів судових експертиз.

- *Тлумачення норм:* Судові рішення можуть містити тлумачення конкретних положень законодавства, що регулює судово-експертну діяльність. Це допомагає зрозуміти, як застосовувати ці норми на практиці та усуває можливі правові невизначеності.

- *Практичні рекомендації:* Рішення судів можуть надавати практичні рекомендації для судових експертів та правоохоронних органів щодо організації та проведення судових експертиз, забезпечення їхньої об'єктивності та достовірності.

- *Аналіз та узагальнення:* Рішення судів є об'єктом аналізу та узагальнення науковими установами та практиками. Це дозволяє виявити основні тенденції у застосуванні норм адміністративного права у сфері судово-експертної діяльності та розробити пропозиції щодо їх вдосконалення.

Таким чином, судова практика відіграє важливу роль у формуванні адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності, сприяючи його розвитку та вдосконаленню.

6. Наукові дослідження та методичні рекомендації.

Наукові дослідження та методичні рекомендації, розроблені науково-дослідними установами та експертами, також впливають на адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності. Вони допомагають вдосконалювати нормативно-правову базу та практичні аспекти проведення судових експертиз.

Відомчі нормативно-правові акти, що регламентують діяльність експертних закладів Міністерства оборони України та Служби безпеки України, є інформацією з обмеженим доступом та не підлягають розголошенню. Незважаючи на достатню кількість нормативних актів, що регламентують експертну діяльність в Україні, окремі питання залишаються досі невизначеними, а певні положення мають протиріччя. Вдосконалення законодавства про судову експертизу на сьогодні набуває актуальності у зв'язку з реформуванням кримінального процесуального законодавства, наближенням його до європейських норм [70, с. 325].

Таким чином, джерела адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні включають Конституцію України, закони та підзаконні акти, міжнародні договори, судову практику, а також наукові дослідження та методичні рекомендації. Всі ці джерела забезпечують комплексне регулювання судово-експертної діяльності, сприяючи її ефективності та відповідності сучасним вимогам правосуддя.

2.2. Структура та суб'єкти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні.

Управління є складним процесом, який включає в себе планування, прийняття рішень, організацію, контроль і координацію дій з метою досягнення поставлених цілей. У державному управлінні, суб'єктом може

бути держава, уряд, адміністративні органи або інші управлінські структури, які здійснюють вплив на різні сфери суспільного життя.

Об'єкт управління в державному контексті може бути різним, включаючи економіку, соціальну сферу, культуру, освіту, охорону здоров'я, природні ресурси та інші. Суб'єкт і об'єкт управління взаємодіють у процесі впливу, організаційної структури та виконання розпоряджень або рішень.

Адміністративно-правовий метод регулювання управлінських суспільних відносин використовує норми адміністративного права для регулювання взаємодії державних органів, підприємств, організацій та громадян. Цей метод передбачає використання органів управління, прийняття нормативно-правових актів, контроль за їх виконанням та застосування санкцій у разі порушення встановлених правил [59].

Державне управління також включає у себе важливий аспект організаційного управління. Це означає створення структури, процедур, розподіл повноважень та встановлення механізмів забезпечення ефективності і результативності управлінської діяльності. Завдання організаційного управління полягає у плануванні, координації, делегуванні повноважень, контролі та забезпеченні необхідних ресурсів.

Управління в державному секторі має свої специфічні особливості, пов'язані з політичними, юридичними, економічними та соціальними аспектами.

Забезпечення прозорості, відповідальності, публічності і ефективності є важливими принципами державного управління.

Таким чином, державне управління включає в себе вплив суб'єкта на об'єкт управління з метою досягнення поставлених цілей, використовуючи адміністративно-правові методи та організаційно-управлінські структури [59].

Враховуючи специфіку державного сектора, ефективне управління вимагає забезпечення відповідності нормативно-правових вимог, прозорості і

відповідальності у діяльності державних органів та забезпечення задоволення потреб суспільства.

Суб'єктами правовідносин у сфері адміністративного судочинства (або учасниками судового адміністративного процесу) є особи, які наділені й реалізують законодавчо (нормативно) закріплені права та обов'язки в ході здійснення адміністративного судочинства шляхом участі в таких правовідносинах. Варто розмежовувати схожі, але не тотожні поняття «суб'єкт адміністративного судочинства» й «суб'єкт правовідносин у сфері адміністративного судочинства». Суб'єкт адміністративного судочинства – це потенційний учасник судового адміністративного процесу, тобто особа, яка має можливість стати суб'єктом правовідносин, що виникнуть при здійсненні адміністративного судочинства. Суб'єкт правовідносин у сфері адміністративного судочинства – це особа, яка безпосередньо реалізує права та обов'язки передбачені Кодексом адміністративного судочинства (далі – КАС) України. Ознакою суб'єктів адміністративного судочинства є адміністративно-судова процесуальна право- та дієздатність, що може бути охарактеризована за допомогою більш широкої категорії – «правосуб'єктність», яка й надає їм можливість брати участь у судовому адміністративному процесі [9, с. 67].

Державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених чинним законодавством, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ відповідають за здійснення судово-експертної діяльності в Україні. До них належать науково-дослідні інститути судових експертиз при Міністерстві юстиції України, науково-дослідні інститути судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи при Міністерстві охорони здоров'я України, служби судових експертиз при Міністерстві внутрішніх справ України, Міністерстві оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [59].

Арестова Л. В., під суб'єктом правовідносин у сфері адміністративного судочинства розуміє особу, яку чинним законодавством наділено відповідними процесуальними правами й обов'язками (адміністративно-процесуальним статусом суб'єкта правовідносин) щодо участі в розгляді індивідуально-конкретної справи в адміністративному суді, яка здійснює процесуальні дії, що спрямовані на досягнення мети судового процесу [9, с. 70].

На думку Ткаченко Н. М.: під суб'єктом судово-експертної діяльності варто розуміти особу - носія спеціальних знань в окремих галузях знань (обізнану особу), яка має високий рівень підготовки та право залучатися до проведення судових експертиз, або спеціалізовані державні установи, що здійснюють судово-експертну діяльність. Суб'єктів судово-експертної діяльності у кримінальному провадженні доцільно класифікувати за декількома критеріями: статусом, завданнями їх участі в кримінальному провадженні, процесуальними функціями, експертними спеціальностями (для судових експертів), відомчою належністю (для судових експертів державних спеціалізованих установ, що здійснюють судово-експертну діяльність) [141].

Відповідно до статті 7 Закону України «Про судову експертизу» державні спеціалізовані установи здійснюють виключно судово-експертну діяльність, пов'язану з проведенням криміналістичної, судово-медичної та судово-психіатричної експертиз. Проте для окремих видів експертиз, які не проводяться виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, які призначили судову експертизу, можуть залучатися інші експерти відповідних галузей знань [77].

Отже відповідно до чинного законодавства суб'єктами судово-експертної діяльності є:

- 1) судово-експертні установи;
- 2) судові експерти;

3) інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань, які залучаються як експерти до проведення судових експертиз у порядку та на умовах, визначені у законах.

4) фізичні та юридичні особи які призначили експертизу.

Судово-експертні установи - державні спеціалізовані установи. Експертні служби України та інші юридичні особи будь-якої форми власності, в яких здійснюється судово-експертна діяльність, шляхом залучення судових експертів за трудовим або цивільно-правовим договором.

Судово-експертна установа зобов'язана забезпечити дотримання професійних прав судових експертів, які здійснюють судово-експертну діяльність [77].

Алексейчук В., Стародубов І. теж, констатують, що професійною діяльністю у сфері судово-експертної діяльності можуть займатися: а) працівники державних спеціалізованих судово-експертних установ, які пройшли навчання у спеціалізованих державних установах; б) фізичні особи, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, пройшли навчання (стажування) у спеціалізованих установах Міністерства юстиції України та отримали кваліфікацію судового експерта; в) інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом [7, с. 229].

Також на думку Ткаченко Н. М.: з урахуванням класифікації суб'єктів судово-експертної діяльності слід виділяти три блоки організаційних засад участі в кримінальному провадженні: по-перше, державної спеціалізованої установи, що здійснює судово-експертну діяльність, як суб'єкта судово-експертної діяльності в кримінальному провадженні; по-друге, судового експерта (як того, хто є працівником державної спеціалізованої установи, що здійснює судово-експертну діяльність, так і того, хто не є працівником таких установ); по- третє, іншого фахівця з відповідної галузі знань [141].

Крім того слід відмітити останні зміни в законодавстві, щодо інституту спеціаліста. 09.10.2024 року був прийнятий, а 25.10.2024 набрав чинності Закон України: Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні.

Основні зміни включають:

- Можливість залучення спеціалістів для надання довідок та висновків щодо ідентифікації особи, зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, слідів вибуху або пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, сильнодіючих лікарських засобів та інших специфічних питань.
- Встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності для спеціалістів за ухилення від явки в суд або до органів досудового розслідування.
- Надання права спеціалістам з іноземних держав або міжнародних організацій надавати висновки спеціаліста [58].

Ці зміни можуть значно спростити процес розслідування та судового розгляду, зробивши його більш ефективним та оперативним.

Практика використання висновка спеціаліста в кримінальному процесі не є новелою. 1 липня 2020 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» Цей закон запровадив зміни до Кримінального процесуального кодексу України (КПК), зокрема щодо залучення спеціальних знань у процесі розслідування кримінальних правопорушень [8].

Відповідно до ст. 298-1 КПК України, у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім джерел доказів, передбачених ст. 84 КПК України, також можуть використовуватися пояснення осіб, результати

медичного освідчення, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису. Згідно з ч. 1 ст. 300 КПК України, висновок спеціаліста повинен відповідати вимогам до висновку експерта.

Висновки спеціаліста як джерело доказу, можуть бути отримані навіть до початку досудового розслідування і мають статус процесуального джерела.

Ці зміни спрямовані на підвищення ефективності та швидкості досудового розслідування, але на практиці і в наукових колах залишились неврегульовані та дискусійні питання.

Висновки спеціаліста можуть бути використані як докази, але їх допустимість часто залежить від конкретних обставин справи та від того, наскільки вони відповідають вимогам до висновків експертів. Існує потреба в чіткішому регулюванні діяльності спеціалістів у кримінальному процесі. Це включає визначення вимог до їх кваліфікації, процедури залучення та відповідальності за надання неправдивих висновків [58].

Отже, на нашу думку суб'єктів судово-експертної діяльності в Україні можна класифікувати за декількома критеріями, зокрема за статусом, функціями та галузями спеціалізації. Основними суб'єктами судово-експертної діяльності в Україні є:

1. Державні спеціалізовані установи:

- Науково-дослідні інститути судових експертиз Міністерства юстиції України, а саме: Київський науково-дослідний інститут судових експертиз, Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз, Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз та Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса.
- Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України.

- Науково-дослідні інститути судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи при Міністерстві охорони здоров'я України.
  - Науково-дослідні інститути судових експертиз служби безпеки України.
  - Експертні установи Міністерстві оборони України та Державної прикордонної служби України.
2. **Приватні експертні установи:** Юридичні та фізичні особи, які мають право здійснювати судово-експертну діяльність та внесені до відповідного реєстру судових експертів.
  3. **Судові експерти:** Професійні (атестовані) особи, які здійснюють експертну діяльність у певних галузях знань. Вони можуть бути працівниками державних або приватних установ, а також само зайнятими експертами.
  4. **Спеціалісти з відповідних галузей знань:** Особи, які залучаються до проведення судових експертиз для надання консультацій та роз'яснень, але не є атестованими судовими експертами.

Ці суб'єкти являють собою структуру, яка здійснює проведення об'єктивних та неупереджених експертиз, які мають важливе значення для розгляду справ у судових процесах.

Комунікативна діяльність суб'єктів судово-експертної діяльності є ефективною, коли вдається в повному обсязі виконати свої професійні обов'язки в частині своєчасного та якісного консультування суб'єктів, що здійснюють кримінальне провадження; надання допомоги під час збору доказів; проведення судової експертизи та оформлення висновку експерта як допустимого належного доказу в кримінальному провадженні; роз'яснення методик виконання судових експертиз та певних аспектів механізму кримінального правопорушення, що потребують спеціальних знань. Це означає, що модель ефективної комунікативної діяльності суб'єктів судово-

експертної діяльності залежно від конкретних завдань і ситуації може бути як односторонньою, так і двосторонньою. Основними напрямками налагодження та реалізації комунікативної діяльності суб'єктами судово-експертної діяльності є: 1) організація взаємодії суб'єктів судово-експертної діяльності з органами досудового розслідування, судом (суддею); 2) організація взаємодії суб'єктів судово-експертної діяльності між собою; 3) організація співпраці суб'єктів судово-експертної діяльності, наскільки це можливо, з підекспертною особою; 4) організація взаємодії суб'єктів судово-експертної діяльності з іншими суб'єктами експертного забезпечення кримінального провадження [141].

Таким чином комунікативна діяльність суб'єктів адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні повинна ґрунтуватися на принципах взаємодії:

- Відкритість та прозорість.
- Доступність інформації.
- Постійне оновлення знань.

Для цього необхідно реалізувати наступні етапи процесу, а саме:

- Встановлення контактів між судово-експертними установами та сторонами процесу.
- Забезпечення взаємного інформування.
- Постійний моніторинг результатів комунікації.

При цьому необхідно запровадити в комунікації такі інструменти та методи як:

- Використання сучасних технологій для комунікації.
- Проведення спільних семінарів та тренінгів.
- Створення платформ для обміну досвідом.

Також необхідно реалізувати ефективний механізми оцінки, а саме:

- Аналіз кількісних і якісних показників комунікації.
- Збір відгуків учасників процесу.

- Удосконалення на основі отриманих даних.

Висновки до Розділу 2

Отже, джерела адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні необхідно змінювати і вдосконалювати. Для досягнення цієї мети необхідно здійснити наступні заходи:

- провести детальний аналіз чинних нормативно-правових актів, що регулюють судово-експертну діяльність, визначити їхні недоліки та прогалини;
- розробити комплексний законодавчий акт, який об'єднає всі основні норми та положення щодо судово-експертної діяльності, замість застарілого закону «Про судову експертизу» 1994 року. Це сприятиме зменшенню правових колізій та забезпеченню узгодженості нормативно-правової бази;
- встановити єдину термінологію для всіх нормативно-правових актів, що регулюють судово-експертну діяльність, щоб уникнути неоднозначних тлумачень;
- вдосконалення процедур та методик проведення судових експертиз, що забезпечать їхню якість та об'єктивність;
- запровадити механізмів моніторингу та оцінки діяльності судових експертів та судово-експертних установ для забезпечення їхньої відповідності встановленим стандартам.

Систематизація та уніфікація джерел судово-експертної діяльності допоможуть забезпечити ефективне адміністративно-правове регулювання, підвищити якість та науковість судових експертиз, а також сприяти розвитку цієї важливої галузі правосуддя в Україні.

Структура адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні потребує змін і реформування. Необхідно переглянути повноваження та обов'язки суб'єктів судово-експертної діяльності в Україні.

Основні напрями змін можуть включати: перегляд процедур атестації та сертифікації експертів; забезпечення незалежності суб'єктів судово-експертної діяльності та впровадження механізмів, які гарантуватимуть незалежність судових експертів від впливу з боку сторін судового процесу; активізація співпраці з міжнародними організаціями та іноземними експертними установами для обміну досвідом та впровадження найкращих світових практик.

Впровадження цих змін сприятиме підвищенню ефективності та якості судово-експертної діяльності в Україні, забезпечуючи справедливість та законність судових рішень.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

3.1. Порівняння адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні та країнах Європейського Союзу

Сучасний світ вимагає від правових систем постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів. Судова експертиза грає важливу роль у правосудді, адже вона забезпечує об'єктивність та науковий підхід до вирішення справ. Україна, повинна наблизитися до стандартів Європейського Союзу, для цього потрібні зміни та вдосконалення системи судово-експертної діяльності. Тому порівняння адміністративно-правового регулювання цієї діяльності в Україні та країнах Європейського Союзу має велике практичне значення. Для вдосконалення власної системи Україні корисно аналізувати досвід і практику європейських країн. Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні базується на Законі "Про судову експертизу," прийнятому в 1994 році. Закон визначає правові основи проведення судової експертизи, а також повноваження судових експертів. Він закріплює принципи незалежності та об'єктивності судових експертів у їхній роботі та надає їм важливу роль у судовому процесі. Країни Європейського Союзу мають різні системи адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності, проте існують загальні принципи, які визначаються директивами ЄС. Деякі країни мають централізовані судові експертні служби, які підконтрольні державі, подібно до України. Інші країни можуть залучати приватні судові експертні компанії, або надавати незалежним лабораторіям право проведення експертиз. Важливо, що стандарти судової експертизи в Європейському Союзі ґрунтуються на загальних принципах, що сприяє вищій

якості та об'єктивності експертних висновків. У порівняльному аналізі важливо враховувати, що існують різниці у структурі та організації судово-експертних служб, а також у визначенні повноважень судових експертів між Україною та країнами ЄС. Проте загальні принципи об'єктивності, незалежності, та використання наукових методів у судовій експертизі залишаються спільними для обох систем. У більшості європейських та зарубіжних країн експертні установи діють під юрисдикцією МВС [56, с. 155].

Відсутня формальна адміністративна процедура набуття статусу (професії) експерта, зокрема не передбачена процедура атестації, сертифікації чи підвищення кваліфікації експерта. У Великій Британії (Англії та Уельсі) відсутня система атестації та ліцензування судових експертів (за винятком отримання даних ДНК або дактилоскопії за допомогою експертних досліджень). Допущення конкретної особи для виконання функції експерта вирішується компетентним органом, що розглядає справу. На прийняття рішення про залучення особи у кримінальне провадження як експерта впливає його компетенція, сертифікат, що підтверджує певну спеціальність за наявності, дотримання дисциплінарних вимог, передбачених у Кодексі поведінки. Оскільки відсутність формальних процедур підтвердження кваліфікації експерта може ставити під сумнів належний рівень професійної підготовки осіб, які залучаються до провадження як судові експерти, на практиці можуть виникати ситуації, коли експерт повинен доводити у судовому засіданні свою кваліфікацію та наявність знань та навичок для проведення експертного дослідження. У державі існують судово-експертні установи, проте це не позбавляє сторін можливості звернутися до експерта, який працює поза межами таких установ. Для багатьох держав Європи характерною є наявність інституційних судово експертних організацій [165].

Так, у Великій Британії у структурі МВС діє експертно-криміналістична служба, яка сприяє британській поліції у процесі розкриття та розслідування злочинів. Співробітники експертно-криміналістичної служби беруть участь в

оперативно-розшукових заходах і слідчих діях, виконують експертизи та дослідження для 43 регіональних поліцейських підрозділів Англії та Уельсу, а також Королівської прокуратури та митної і акцизної служб, інших правоохоронних органів. Ця служба також надає послуги приватним компаніям як у країні, так і за кордоном [112, с. 449].

Відсутня монополія на проведення судових експертиз. В Англії та Уельсі відсутня монополія на здійснення криміналістичних експертиз державними судово-експертними установами. Навіть такі специфічні експертизи як криміналістичне дослідження документів здійснюють фахівці приватних криміналістичних установ. [165].

До прикладу, у Англії та Уельсі (Велика Британія) відомчі експертні установи взаємодіють із поліцейськими організаціями під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ. Так, у структурі МВС у Великій Британії діє експертно-криміналістична служба (The Forensic Service – FSS), завданнями якої, серед іншого, є проведення судових експертиз та досліджень для правоохоронних органів (поліції, королівської прокуратури та інших) Англії та Уельсу [112, с. 450].

За інформацією Національного агентства з питань вдосконалення діяльності поліції, з 2005 року надання послуг у сфері судово-експертної діяльності в Англії стало комерційним. Поліцейські сили зараз працюють за повними комерційними процедурами закупівель і контрактами з постачальниками. Громадські професійні організації зобов'язані брати участь у тендерах на надання будь-яких комерційних послуг, включаючи надання експертних висновків та доказів [201].

Раніше Національне агентство з питань вдосконалення діяльності поліції володіло базою даних про експертів-свідків у певних галузях. Зараз ця база даних передана Національному агентству по боротьбі зі злочинністю.

Регулятор судово-експертної діяльності (FSR) тепер відповідає за встановлення відповідних стандартів управління якістю для перевірки

наукових процесів та акредитації постачальників судово-експертних послуг. FSR працює у партнерстві зі Службою акредитації Сполученого Королівства (UKAS) над встановленням та оцінкою застосовних стандартів, таких як ISO 17025 та ISO 17020.

Деякі з основних комерційних організацій в Англії та Уельсі, що представляють інтереси та послуги різноманітних експертів-свідків, можна знайти в Інтернеті та спеціалізованих бібліотеках. Інформацію про експертів також можна знайти у їхніх професійних представників регуляторних органів, наприклад, стоматологів, судових бухгалтерів, судових психологів [203].

Через Інтернет можна отримати доступ до великої кількості інформації для тих, хто шукає експертів, які не належать до жодної професійної організації. При виборі експерта потрібно врахувати вимоги Правила 19 Кримінально-процесуального кодексу, щоб переконатися, що саме вимагатиметься від експерта під час надання ним свідчень. Також важливо, щоб свідки-експерти заповнили Додаток В до Посібника для експертів з питань розкриття інформації, невикористаних матеріалів та ведення справи.

Ведення реєстру з питань реєстрації судових експертів (CRFP) в Англії припинено у 2009 році. Регулятор судово-експертної діяльності Англії чітко пояснює, що реєстр судових експертів не є частиною законодавчого регулювання судово-експертної діяльності або кодексу практики відповідно до положень Закону про регулювання судово-експертної діяльності від 2021 року.

Також в країні існує Національний радник з питань судової експертизи (National Forensic Specialist Adviser, NFSA), який надає оперативну підтримку, допомагаючи подолати розрив між наукою та розслідуванням і надаючи незалежну підтримку в галузі судової експертизи. Вони також мають тісні робочі стосунки з постачальниками судово-експертних послуг, регуляторними органами та науковими колами [203].

У деяких країнах Європи експертні установи є частиною Міністерства юстиції (наприклад, у Португалії та Нідерландах) [112, с. 451].

У Нідерландах судові експерти державних експертних установ проводять експертизи і дослідження за зверненнями поліції, а не суду. Суд запрошує експертів незалежно від їх основного місця роботи [2].

Регіональні суди в Італії реєструють експертів і самостійно оновлюють свої списки. З цими списками можна ознайомитися на веб-сайтах судів. FEDERPERITI - Італійська федерація асоціацій адвокатів та судових експертів, надає подальшу підтримку.

В Іспанії та Польщі судово-експертні лабораторії підпорядковані Міністерству юстиції, однак діють і судово-експертні лабораторії, що підпорядковуються МВС. У польському законодавстві взагалі відсутнє визначення поняття «експерт» або «судова експертиза» – експерт умовно прирівнюється до «зовнішнього засобу професійних знань», до якого звертаються суд або прокурор у разі потреби для прийняття правильного рішення [56].

В Польща експертом може бути дієздатна особа, якій виповнилось 25 років, володіє теоретичними та практичними спеціальними знаннями у певній галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла, а також іншими здібностями, зважаючи на які можливе виконання нею обов'язків експерта, добровільно заявила про наміри бути експертом та склала присягу про незалежне виконання обов'язків експерта (ч.1 §12 Розпорядження). Важливо, що відповідно до вимог, передбачених у КПК Республіки Польща, експерт повинен не лише мати спеціальні знання в певній галузі науки та професійну кваліфікацію (п.1,2 §193, §195, §200 КПК Республіки Польща), а також виправдовувати довіру громадськості, проявляти сумлінність та неупередженість (п.3 §196 та п. 1 §197 КПК Республіки Польща) [162].

На відміну від України, у Польщі немає єдиного реєстру судових експертів, а також єдиного стандарту підстав внесення до таких регіональних

списків судових експертів і верифікації їх кваліфікації Головою Окружного суду, що спричиняє чимало проблем та дискусій у літературі. Експерти залучаються, як виняток. До третьої категорії належать, скажімо, працівники криміналістичних лабораторій, комендатур поліції, Інституту судових експертиз у Кракові [22, с. 242].

У Румунії, як і в Франції, проведення експертизи залежить від типу кримінального провадження і може здійснюватися як експертами, зайнятими в спеціалізованих лабораторіях або установах, так і незалежними експертами, які отримали статус експерта згідно з національним законодавством. Деякі види експертиз, наприклад, судово-медична експертиза, виконуються виключно експертами судово-медичних установ [56, с. 156].

Міністерство юстиції Румунії публікує зареєстрованих експертів у національному списку. Румунський електронний реєстр судових експертів доступний за посиланням: Румунський електронний реєстр судових експертів: <https://old.just.ro/MinisterulJusti%C8%9Biei/Listapersoanelorautorizate/Expertijudiciari/tabid/160/Default.aspx>.

На теперішній час в Румунії існує 13 атестованих експертних спеціальностей:

1. Графіко-технічна експертиза документів.
2. Дактилоскопічна експертиза долонних та підштовних слідів.
3. Патологоанатомія слідів, залишених істотами та предметами.
4. Балістична експертиза зброї та боєприпасів.
5. Фізико-хімічна характеристика зразків матеріалів.
6. Судово-медична експертиза дорожньо-транспортних пригод.
7. Судово-технічна експертиза вибухів та пожеж.
8. Експертиза голосу та мовлення.
9. Судова експертиза зображень.
10. Комп'ютерно-технічна експертиза комп'ютерних програм та даних.

11. Експертиза з використанням поліграфа (поліграфологія).
12. Біологічна експертиза.
13. Експертиза телекомунікаційного обладнання.

Для ознайомлення також пропонується список судових експертів Румунії у форматі PDF станом на 2012 рік. Інтернет-архів: список судових експертів Румунії 2012
https://web.archive.org/web/20240319152026/https://www.just.ro/wp-content/uploads/2016/01/tabel-experti-criminalisti_16112012.pdf.

Вибір експерта зазвичай здійснюється судом або слідчим суддею, але також може залежати від сторін у справі. Важливо, щоб експерт був об'єктивний, незалежний та мав достатні знання та досвід у відповідній галузі.

Обов'язки експерта полягають у проведенні об'єктивної та незалежної експертизи, підготовці експертного висновку та наданні свідчень на судовому засіданні. Експертні висновки виступають як докази у кримінальному провадженні і можуть мати значення для прийняття судового рішення.

У Бельгії та Франції експертом вважається будь-яка особа, яка має завдяки своїй освіті та досвід у поглиблені знання в одній або декількох галузях знань. Експерти у Франції та Бельгії об'єднуються у професійні одно- або багато дисциплінарні асоціації, спілки та палати (Французька Національна палата експертів-фахівців, Бельгійська Асоціація експертів, в які входять на правах членів експерти в різних галузях знань).

Міністерство юстиції Бельгії публікує онлайн базу даних зі списком експертів в країні. Доступ до національного реєстру судових експертів Бельгії можна отримати за посиланням: Національний реєстр судових експертів Бельгії: <https://justsearch.just.fgov.be/national-registry-search/expert>.

Подальшу підтримку за потреби може надати Асоціація бельгійських експертів (ABEX) через свою базу даних «Знайти експерта». Ця організація зазвичай може надавати детальну інформацію про відповідних експертів у

Бельгії. Базу даних можна знайти за посиланням: Асоціація бельгійських експертів (ABEX) <https://www.abex.be/fr/>.

У Франції не існує національного реєстру судових експертів. Верховний суд Франції (Касаційний суд) та Апеляційні суди щороку публікують оновлений список зареєстрованих експертів. Офіційні списки експертів, які зареєстровані в Касаційному та Апеляційних судах Франції, можна знайти за посиланням: www.courdecassation.fr/vous-etes/vous-etes-expert.

Подальшу підтримку у пошуку експертів надає Національна рада судових експертів Франції через свою базу даних «Знайти експерта», яка зазвичай може надати інформацію про відповідних експертів у Франції. Базу даних можна знайти за посиланням: www.cnsej.org/annuaire.

У судочинстві Німеччини тривалий час успішно функціонує інститут приватної експертизи. Якщо сторони процесу домовляться про залучення певних осіб в якості експертів, суд повинен дати на це згоду (§ 403 ЦПК ФРН). Сьогодні в окремих країнах Європи відповідно до стандарту ISO-EN17024 «Загальні вимоги до органів, що здійснюють сертифікацію персоналу», розпочато сертифікацію судових експертів. Відповідно до п. 4.2.1 стандарту ISO-EN 17024 органи сертифікації не можуть підпорядковуватись установам та органам, в яких працюють судові експерти [2].

Судовий експерт у Німеччині є «помічником суду», до його завдань належать «співпраця (із судом чи прокуратурою) завдяки його спеціальним знанням у створенні основи для вироку або у вирішенні факту доказування». Рішення про залучення експерта у кримінальне провадження у ФРН приймає суд (ст. 73 КПК ФРН). Висновок експерта за рішенням суду може бути наданий або в усній, або в письмовій формі (ст.82 КПК ФРН). Пропоную також звернути увагу на норму кримінального процесуального законодавства ФРН (ст.82 КПК ФРН), яка передбачає право суду повторно звернутися до того самого або іншого експерта про надання нового висновку у випадку, якщо суд

вважає висновок експерта неповним (ст.82 КПК ФРН). У ст.244 КПК ФРН передбачено, що у допиті іншого експерта, про допит якого, до прикладу, подала клопотання сторона захисту може бути відмовлено, якщо певні факти вже доведені першим висновком експерта, який був залучений судом, крім випадків, якщо професійна компетентність першого експерта викликає сумніви, або ґрунтується на неправильних фактичних припущеннях, якщо висновок містить суперечності або якщо новий експерт має в своєму розпорядженні засоби дослідження, які є кращими за ті, що були у попереднього експерта [208].

За інформацією, наданою Науковим журналом "Судово-психологічна експертиза", в Німеччині існує кілька основних реєстрів зареєстрованих експертів, які оновлюються індивідуально уповноваженими державою організаціями. Ось деякі з них:

1. Торгово-промислові палати: Публічно призначених і приведених до присяги експертів можна знайти тут - www.svv.ihk.de.

2. Ремісничі палати: Експертів, призначених і приведених до присяги ремісничими палатами, можна знайти тут - www.svd-handwerk.de.

3. Асоціація сільськогосподарських палат: Експертів, публічно призначених та приведених до присяги, можна знайти на регіональних веб-сайтах Асоціації сільськогосподарських палат - <https://www.landwirtschaftskammern.de>.

4. Федеральна палата архітекторів: Інформацію про експертів, публічно призначених і приведених до присяги, можна знайти на веб-сайтах земельних палат архітекторів - <https://www.bak.de>.

5. Інженерні палати: Інформацію про експертів, публічно призначених і приведених до присяги, а також про реєстри можна знайти тут - <https://www.bingk.de>.

6. Рахункова палата: Експертів аудиторів, зареєстрованих Рахунковою палатою, можна знайти тут - <https://www.wpk.de>.

7. Федеральне об'єднання офіційно уповноважених і перевірених та кваліфікованих експертів (BVS): Ще одну базу даних можна знайти за адресою <https://www.bvs-ev.de>.

Медичні експерти не зобов'язані бути публічно призначеними та приведеними до присяги, вони перераховані на регіональних веб-сайтах медичних асоціацій.

Загальнонаціональний каталог публічно призначених судових експертів доступний за адресою: <https://www.svv.ihk.de>.

Ці ресурси забезпечують доступ до інформації про державних сертифікованих експертів у різних галузях в Німеччині.

У Чехії експерт вважається таким, що має професійну кваліфікацію для здійснення експертної діяльності, за умови здобуття університетського ступеня в галузі, в якій бажає стати експертом; наявності 5 років активного професійного досвіду (виконання професійної діяльності після закінчення університету або найвищої можливої освіти, яка безпосередньо переданню подачі заявки на реєстрацію до списку експертів в цій галузі); наявності інших сертифікатів, які засвідчують професійну компетентність (наприклад, здійснювала певні спеціалізовані дослідження) в цій галузі; успішно склала іспит для зайняття експертною діяльністю. Такий іспит проводиться чеською мовою та складається з двох частин: загальної (у ній перевіряють знання особою норм права, що регулюють здійснення експертної діяльності, вимоги до експертного висновку тощо) та спеціальної (у ній за допомогою усного опитування перевірятимуть практичні навички з підготовки експертних висновків та знання галузі з урахуванням спеціалізації). Право на здійснення експертної діяльності виникає з моменту внесення Міністерством юстиції особи до Списку експертів Чехії [165].

У Чеській Республіці існують різні види експертизи, включаючи технічну, медичну, економічну, фінансову та лінгвістичну експертизу тощо.

Щоб стати судовим експертом у Чеській Республіці, особа повинна відповідати певним кваліфікаціям і пройти процес акредитації. Міністерство юстиції відповідає за розгляд заяв про реєстрацію в Переліку експертів, експертних бюро та експертних інститутів ("Seznam znalců") та про надання статусу судового експерта [56, с. 156].

Експертними бюро є комерційні організації, наприклад товариства з обмеженою відповідальністю або акціонерні товариства, в яких працюють не менше двох експертів, уповноважених на здійснення експертної діяльності в тій галузі, для якої вони подали заяву про реєстрацію в списку експертів. Експерт може бути працівником лише одного експертного бюро і не має права самостійно здійснювати експертну діяльність під час роботи в експертному бюро.

З іншого боку, експертним інститутом може бути університет або його частина, державна науково-дослідна установа або інша установа, яка проводить наукові дослідження в певній галузі та надає експертні послуги. Ці інститути мають повноваження здійснювати експертну діяльність у відповідних галузях [56, с. 156].

Важливо зазначити, що судовий експерт у Чеській Республіці несе відповідальність за надання незалежних, об'єктивних та професійних висновків на основі своєї експертизи. Вони відіграють вирішальну роль у системі кримінального правосуддя, допомагаючи суду розібратися в складних технічних або наукових питаннях і надаючи свідчення експертів.

Для того, аби бути експертом у Литві потрібно: мати вищу освіту, яка відповідає обраному виду судової експертизи, перелік видів якої затверджує Координаційна рада судових експертів; пройти перевірку кваліфікації судового експерта та знань методології судової експертизи, програма якої затверджується керівником судово-експертної установи; пройти перевірку юридичних знань відповідно до програми юридичних знань, затвердженої Міністром юстиції для осіб, які прагнуть стати судовими експертами;

підготуватися до здобуття кваліфікації судового експерта, якщо така вимога встановлена в судово-експертній установі; мати бездоганну репутацію. Особа, яка має науковий ступінь доктора наук у галузі науки та мистецтва, що відповідає вибору обраної нею галузі судової експертизи, звільняється від перевірки її кваліфікації; щодо неї здійснюється лише перевірка в частині знань експертних методик [165].

Загалом організація судової експертизи в Литві та Чеській Республіці відрізняється з точки зору залучених організацій, обмежень щодо діяльності приватних експертів та процесів акредитації. Проте обидві країни створили системи для забезпечення якості та достовірності експертних висновків, представлених у кримінальному провадженні [56, с. 157].

У Литві діє закон Про судову експертизу : Закон Литовської Республіки, 29.10.2002 № IX-1161 [76].

В додаток до існуючої системи юридичної практики, у Чехії у рамках правової регуляції передбачено встановлення та адміністрування спеціального Реєстру висновків Міністерством юстиції. Цей Реєстр відіграє важливу роль у системі правосуддя, де жодна експертна думка або висновок експерта не можуть бути підтвердженням або доказом порушення правових норм без попереднього включення її до Реєстру.

Палата судових експертів Чеської Республіки (Komora soudních znalců ČR), як правило, може надати детальну інформацію про відповідних експертів у Чеській Республіці: <http://www.kszcr.cz/>.

У Чеській республіці існує практика обов'язкового страхування відповідальності експерта: на законодавчому рівні передбачено обов'язкове страхування відповідальності перед третіми особами за шкоду, яка може бути заподіяна у зв'язку з виконанням експертної діяльності, протягом усього періоду здійснення експертної діяльності. Розмір обмеження відшкодування повинен бути пропорційний можливим збиткам, які можна обґрунтовано очікувати у даній галузі та спеціалізації. При цьому експертний інститут і

експерт, який працює в експертному бюро, не зобов'язані страхувати свою діяльність [165].

В Швейцарії також існує система реєстрації судових експертів. Згідно з швейцарським законодавством, інститут судових експертів є на рівні кантонів. Кожен кантон має свій власний реєстр судових експертів, які включаються до нього на основі процедури відбору та визнання їх кваліфікації та досвіду. Залежно від потреб кожного кантону, реєстри можуть бути відкритими або закритими. Відкриті реєстри означають, що будь-який суд або сторона в провадженні може обрати експерта з цього реєстру. Закриті реєстри, натомість, обмежені лише експертами, які пройшли процедуру відбору та були визнані компетентними [56, с. 157].

У Швейцарії у випадку, якщо експерт надає неправдивий висновок, він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності шляхом позбавлення волі на строк не більше 5 років або на нього накладається штраф (ст. 322-ter КК Швейцарії) [166].

У кримінальному провадженні Ісландії може бути залучений експерт в традиційному розумінні (*«court-appointed expert»* / *«assessor»*) – фахівець в певній галузі, який володіє спеціальними знаннями, є неупередженим та об'єктивним. Згідно процесуального законодавства Ісландії останній залучається судом за клопотанням сторін. При цьому сторона повинна продемонструвати, що питання, які вона має намір поставити експерту, є важливими для здійснення правосуддя. Видатки на винагороду судовому експерту несе сторона, котра «програє» справу, тому, на практиці, сторони намагаються поставити якомога менше та якомога чіткіші питання, які вимагають незначних грошових витрат, що може потенційно впливати на якість та глибину проведеного експертного дослідження [165]. У кримінальному провадженні Ісландії якщо є сумнів у достовірності та об'єктивності висновку експерта, – за клопотанням сторін суд призначає іншого експерта для оцінки первинного висновку експерта та, за певних умов,

до надання власного (нового) експертного висновку. Такий висновок експерта вважатиметься остаточним [208].

В Естонії судовий експерт повинен працювати виключно в державній експертній установі (§ 5 Закону), – Естонський інститут судової експертизи («Eesti Kohtuekspertiisi Instituut»). Дослідник Іванович А. також вказує, що у багатьох державах Європи на практиці, зважаючи на той факт, що судово-експертні роботи проводяться судово-експертних установах МВС, виникають деякі сумніви в цьому способі судово-експертного підпорядкування, адже установа (поліція), яка 100 причетна до кримінального обвинувачення, одночасно надає докази, які вона й збирає [165].

Відповідно до Закону Естонії «Про судову експертизу» експертом є особа, яка при проведенні судової експертизи використовує спеціальні знання неправового характеру, а у випадках, передбачених законом, також спеціальні юридичні знання (§ 2 Закону). Вимогами, які ставляться до кандидата в судові експерти Естонії виступають наступні: повна дієздатність, володіння естонською мовою в обсязі, встановленому законом, наявність вищої освіти в галузі, в якій бажає здійснювати експертну діяльність, досвід роботи у цій галузі знань у експертній або науковій установі не менше двох років перед початком роботи судовим експертом (§6 Закону) [166].

У країні Естонія існує Реєстр національних експертів, відомий як «Riiklikult tunnustatud ekspertide nimekiri». Цей реєстр є ефективним механізмом, який об'єднує видатних фахівців, які мають необхідний сертифікат, що підтверджує їх право проводити об'єктивні та детальні експертні дослідження.

Входження в реєстр передбачає наявність не лише сертифіката, але й деяких інших критеріїв, таких як досвід у науковій сфері протягом принаймні трьох років перед отриманням сертифіката, здатність використовувати потрібні технічні ресурси для проведення експертних досліджень, а також наявність стабільного доходу. Цей реєстр має вирішальну роль у забезпеченні

якості та надійності експертиз, а також у підтриманні довіри до процесу правосуддя [56, с. 157].

Латвія та Естонія мають спільний реєстр судових експертів, які працюють у кримінальних справах. Цей реєстр доступний безкоштовно англійською мовою та у вигляді інтерфейсу для кожної країни Балтії. Судово-психологічна експертиза в країнах Балтії поділяється на такі напрями:

- Судова психологія дорослих
- Судова психологія дітей та підлітків
- Експертиза із застосуванням поліграфа

Латвійський інтерфейс (TIESU EKSPERTU REGISTRS) доступний за посиланням: <https://eksperti.ta.gov.lv/en>

Естонський інтерфейс (KOHTUEKSPERTIDE REGISTER) доступний за посиланням: <https://kohtuekspert.just.ee/en>

Стародубов І. та Алєксєйчук В., зазначають, що у Швеції, окремі експерти мають широку компетенцію (участь у складі суду, який розглядає кримінальну справу) з метою економії часу суду на вивчення та оцінку обставин справи [7]. Такий досвід характерний Норвегії і Данії.

Якщо шукати в мережі судових експертів у Болгарії, ви можете скористатися наступними ресурсами:

1. Верховний касаційний суд Болгарії: На їхньому сайті можна знайти посилання на адміністративні та окружні суди, які публікують списки зареєстрованих експертів. Сайт Верховного касаційного суду Болгарії

2. Софійський міський суд: Перелік спеціалістів, затверджених комісією експертів за ст. 401, абз. 1 ЗСВ судового округу Софійського міського суду на 2024 рік, можна знайти перелік спеціалістів Софійського міського суду <https://sgs.justice.bg/bg/16012>.

3. Асоціація з питань експертизи, фінансово-економічного та технічного аналізу "СЕФІТА": Вони можуть надати подальшу підтримку у

пошуку експертів у Болгарії. Сайт Асоціації "СЕФІТА"
<https://www.sefita.org/>.

Можна погодитись з твердженням, до яких у своєму дисертаційному дослідженні прийшов А. В. Дудич, а саме експерт як учасник кримінального провадження у проаналізованому нами законодавстві європейських країн (Австрія, Болгарія, Литва, Латвія, Нідерланди, Чехія, ФРН) по суті розглядається як незалежна особа, яка на основі наукового дослідження повідомляє про його результати або наукові теорії правоохоронні органи [21, с. 72].

Щодо судових експертів у Кіпрі. Інструменту для загального пошуку судових експертів у країні не існує. Статистичні дані про кількість експертів або частоту їх залучення до розгляду справ відсутні.

Ось основні моменти, які можна підсумувати:

1. Офіційний список експертів-свідків доступний онлайн лише для суддів. Призначення експерта зі списку є поширеною практикою.
2. Курси підготовки судових експертів не передбачені. Експерти повинні бути членами відповідної професійної організації і мати відповідну кваліфікацію, але немає вимог до постійного професійного розвитку.
3. Кодекс етики експерти повинні дотримуватися етичних норм, що відповідають їх спеціалізації.

У Сполучених Штатах Америки експертиза в процесі має змагальний характер. Кожна із сторін за власною ініціативою запрошує одного або декількох експертів. Якщо одна сторона провела експертизу, друга має право провести контр експертизу. На суді експерт допитується як свідок, але на відміну від звичайного свідка він не дає показання про відомі йому факти, а висловлює свою думку з приводу різних фактів [52, с. 198].

У США висновки спеціалістів часто використовуються як докази у кримінальних провадженнях. Федеральні правила доказів (Federal Rules of Evidence) регулюють використання свідчень спеціаліста, включаючи вимоги

до кваліфікації експертів та допустимості їхніх висновків. Зокрема, правило 702 визначає, що спеціаліст може давати свідчення, якщо його знання допоможуть суду зрозуміти докази або встановити факт, що має значення для справи [58, с. 237].

У Сполучених Штатах Америки реєстрація судових експертів може варіюватися в залежності від штату або судової юрисдикції. Багато штатів мають процедури з визначення компетентності судових експертів та їх включення до реєстру. Наприклад, використовуються такі практики, як номінація адвокатом, судом чи ліцензованим професіоналом, проведення екзамену, атестація або отримання сертифікату від спеціалізованої організації. Реєстри судових експертів можуть бути доступними для публічного огляду чи обмеженими сторонами у судових справах [56, с. 157].

Міжнародний кримінальний суд (МКС) керує списком експертів, до якого входять особи, які мають досвід у певних галузях. Для включення до Переліку особа повинна надати детальну біографію, кваліфікацію та підтвердження відповідного досвіду. Список має бути відкритим для МКС та всіх учасників процесу. Він має складатися з різноманітного кола кваліфікованих експертів, відданих справі захисту інтересів правосуддя. Реєстр МКС повинен враховувати справедливе географічне та гендерне представництво, а також потребу в експертах з досвідом роботи з травмами, включаючи сексуальні та гендерні злочини та злочини проти вразливих груп. Станом на 16 червня 2021 року до Переліку входить понад 140 експертів. Загалом наявність належних реєстрів та процедур включення осіб, які бажають займатися судово-експертною діяльністю, має свідчити про високі професійні стандарти та кваліфікацію. Офіційний реєстр експертів має слугувати базою даних про компетентних осіб у певних галузях, а включення має забезпечувати якість роботи особи [56, с. 158].

В міжнародних кримінальних процесах були випадки, коли свідки-експерти відігравали ключову роль у встановленні вини, оскільки їм

дозволялося висловлювати висновок щодо «кінцевого питання» – чи мав підсудний відповідний психічний стан, який є частиною злочину, в якому він обвинувачується.

В цілому для того, аби висновки/показання експертів могли бути враховані під час розгляду справи в МКС, останні повинні бути релевантними до справи та мають бути «достатньо важливими», щоб допомогти трибуналу у розгляді питання про притягнення до відповідальності за «найтяжчі злочини».

Слід виокремити ще одну можливість залучення фахівців, які володіють певними спеціальними знаннями, до вирішення справи МКС. З метою збирання доказів та представлення в подальшому своєї позиції в суді Офіс прокурора МКС на досудовій стадії може звертатися до так званих «консультантів» (*«external non-witness experts»*) для надання експертних коментарів у певній сфері. Як зазначається у науковій літературі, такі особи опосередковано відіграють певну роль у генеруванні прокурорських «фактів», «знань» та «об'єктивних істин». Це право випливає із ч. 2 ст. 15 Римського статуту МКС, відповідно до якої прокурор МКС може отримувати інформацію, з-поміж іншого, через ті джерела, які він вважає належними, у вигляді письмових чи усних свідчень. Спеціальних вимог щодо особи, яка може бути залучена у ролі таких консультантів чинним нормативним регулюванням діяльності МКС не визначено. Також під час розгляду справи у МКС допускається використання висновків експертів, складених відповідно до національного законодавства держави, та переданих МКС у порядку міжнародного співробітництва [164].

А. В. Дудич вважає, що у зарубіжних країнах присутні дві основні організаційні форми залучення експерта до кримінального процесу: 1) участь у кримінальному провадженні експертів із числа працівників спеціалізованих (медичних, психологічних, психіатричних тощо), в тому числі і експертних установ; 2) участь у кримінальному провадженні певних фахівців, включених

до реєстраційних списків судових експертів, які ведуться країнами або, які отримали ліцензію на право проведення судової експертизи [21, с. 197].

В багатьох країнах ЄС реєстри судових експертів є важливим інструментом забезпечення якості та довіри до експертної доказової бази в судових процесах. У більшості країн Європейського Союзу ведення реєстрів судових експертів здійснюється різними професійними організаціями (споживачами експертних послуг), судами або іншими відповідними органами. Доступ до цих реєстрів може бути обмежений або публічно доступний залежно від країни.

В Україні існує Державний реєстр атестованих судових експертів, який ведеться Міністерством юстиції України. Затверджений наказом Міністерства юстиції України від 29.03.2012 № 492/5 [83].

Цей реєстр містить інформацію про судових експертів, які отримали дозвіл на проведення конкретного виду судової експертизи з відповідної експертної спеціальності. Реєстр доступний для загального користування на офіційному вебсайті Міністерства юстиції України.

На нашу думку в Україні на зразок досвіду країн Європейського Союзу, слід долучити до ведення реєстрів судових експертів професійні організації (які є споживачами експертних послуг), суди або інші відповідні органи.

В Україні та країнах ЄС виділяються наступні чинники, що характеризують нову парадигму судової експертизи:

1) запровадження стандартної термінології для характеристики результатів досліджень у звітах експертів і розроблення його моделі з наданням необхідної інформації;

2) проведення досліджень щодо обґрунтованості судово-експертних методів, кількісних показників достовірності та невизначеності результатів судово-експертних досліджень та їх висновків;

3) дослідження впливу людини на результати судової експертизи та розробку процедур для нейтралізації суб'єктивних помилок експертів;

4) формування механізму врахування під час проведення судової експертизи змін, валідації методики, оцінки вірогідності результатів, обмін інформацією та перевірку кваліфікації (професійного тестування) й розроблення відповідних правил і методик судово-експертних досліджень;

5) впровадження систем менеджменту якості та акредитації для судово експертних лабораторій та індивідуальної сертифікації експертів;

6) акредитація судово-експертних інститутів і лабораторій;

7) дотримання критеріїв компетентності судових експертів;

8) затвердження загальних основ організації роботи судово-експертних лабораторій та інститутів;

9) проведення професійного тестування / міжлабораторних порівнянь у судово експертній діяльності на міжнародному рівні;

10) використання стандартів менеджменту якості, розслідувань і використання доказів у залі суду;

11) визнання еквівалентності судово-експертної діяльності правоохоронних органів з метою недопущення дублювання зусиль через невизнання доказів завдяки технічним та якісним відмінностям і досягнення скорочення терміну розслідування злочинів з урахуванням транскордонної злочинності;

12) визначення оптимальних і загальних шляхів створення, оновлення та використання баз даних судової експертизи;

13) використання досягнень судової експертизи у протидії тероризму, організованій злочинності та іншим видам злочинної діяльності;

14) підвищення судово-експертної грамотності співробітників правоохоронних органів і сфери юстиції завдяки використанню різних форм занять і тренінгів;

15) дослідження та використанням проєктів щодо сприяння подальшому розвитку інфраструктури судової експертизи [187].

3.2. Напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні

Необхідність змін у судово-експертній діяльності обумовлена демократизацією суспільства та трансформацією підходів стосовно захисту прав та свобод людини. Теперішній вектор спрямування України на європейську інтеграцію та розвиток її як правової демократичної держави зумовлює те, що якраз задоволення прав і свобод людини стає засадничим критерієм, на який слід орієнтуватися у ході вирішення проблем, що постають у сфері діяльності судових експертів (зокрема, проблем, які стосуються нормативно-правового й науково-методичного забезпечення) [64, с. 44].

Серед шляхів вдосконалення законодавства в області адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності хотілося б виділити, перш за все, створення єдиного термінологічного апарату наукової судово-експертної діяльності. Це повинно бути притаманне представникам різних галузей спеціальних знань, так як значно полегшує співпрацю вчених в процесі наукової діяльності спеціаліста-криміналіста, оцінки їх результатів. По-друге, прийняття узгоджених положень про державні спеціалізованих судово-експертні установи, на сьогодні у нас є велика кількість різних відомчих положень, тому нам потрібно ретельно розробити і прийняти єдине для всіх установ СЕД. По-третє, чинне законодавство має передбачати чіткі критерії для виявлення підстав для повторного залучення експертів і про неможливість надання експертного висновку [61].

Система експертного забезпечення є недостатньо регламентованою, що робить цей напрям перспективним для подальших наукових досліджень та нормотворчої діяльності уповноважених на те суб'єктів. Зокрема, серед основних перспектив розвитку системи експертного забезпечення кримінального провадження потрібно виділити: а) вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює діяльність з експертного забезпечення

кримінального провадження; б) реорганізацію системи суб'єктів, уповноважених здійснювати експертне забезпечення кримінального провадження; в) підвищення якості підготовки та перепідготовки кадрів експертного забезпечення кримінального провадження; г) вивчення та запровадження міжнародного досвіду експертного забезпечення кримінального провадження; ґ) вивчення проблем, властивих сучасній класифікації судових експертиз [141].

Е. Б. Сімакова-Єфремян вважає, що серед основоположних питань реформування судово-експертної діяльності на сьогодні постають такі:

1. Удосконалення нормативного регулювання питань призначення та проведення судових експертиз, правового статусу судового експерта на основі створення належного правового становища й нормативно - правового забезпечення організації діяльності системи державних судово-експертних установ, а також судових експертів, які не працюють у цих установах; підвищення ролі законних способів мотивації судових експертів; протидія корупційним проявам у сфері судової експертизи.

2. Розвиток міжнародного співробітництва у сфері судово - експертної діяльності з метою зміцнення становища української судової експертизи у світі, розширення бази знань експертів, розробка нових технологічних комплексів, у тому числі шляхом якнайшвидшої адаптації сучасних зарубіжних методик до практичної сфери, впровадження сучасних українських методик у практичну діяльність експертних лабораторій світу [118, с. 118].

3. Реорганізація судово-експертних установ на базі удосконаленого законодавства та їх акредитації відповідно до міжнародних стандартів.

Указані заходи необхідно здійснити з метою створення умов для скорочення строків виконання експертиз, підняття їх наукового рівня шляхом впровадження новітніх технологій та обладнання, підвищення ефективності роботи судових органів і поліпшення якості судових актів у частині, що

залежить від своєчасного та якісного проведення судових експертиз [118, с. 119].

Визначальними чинниками та умовами ефективної діяльності судових експертів та інших суб'єктів судово-експертної діяльності в системі експертного забезпечення кримінального провадження є: розроблення та прийняття Стратегії реформування системи експертного забезпечення правосуддя; модернізація нормативно-правового регулювання у галузі експертного забезпечення кримінального провадження; запровадження зарубіжного досвіду функціонування системи експертного забезпечення правосуддя в цілому та кримінального провадження зокрема; належне науково-методичне та фінансове забезпечення; реорганізація структури експертних установ в Україні; розвиток недержавних експертних установ; створення спеціальних вищих навчальних закладів, які будуть займатися підготовкою судових експертів; належний рівень комунікативної діяльності; розроблення моделі професіограми суб'єктів судово-експертної діяльності [141].

Напрямки вдосконалення адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні частково відображені у стратегії розвитку Експертна служба МВС є суб'єктом СЕД України, її фахівцями проводиться широкий спектр досліджень, що охоплює традиційні криміналістичні дослідження, дослідження у сфері інформаційних технологій, біологічні дослідження, дослідження матеріалів, речовин і виробів, інженерні, економічні, товарознавчі дослідження, оціночну діяльність, вибухотехнічні дослідження та інші .

Відповідно до Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року та Плану заходів щодо її реалізації: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.03.2017 р. № 229.

Проблеми, які потребують вирішення:

- наявність колізій і недостатнє нормативно-правове врегулювання судово-експертної діяльності;
- недостатній рівень матеріально-технічного та ресурсного забезпечення;
- низький рівень взаємодії органів і організацій у сфері судово-експертної діяльності, науково-дослідних установ з метою розробки нормативно-правових актів для врегулювання та налаштування єдиних процесів, підходів і механізмів судово-експертної діяльності;
- відсутність кваліфікованих кадрів за новітніми напрямками судової експертизи й експертних досліджень;
- недостатній рівень підготовки осіб, які призначають проведення судових експертиз і здійснюють процесуальне оцінювання висновків за результатами проведення судової експертизи й експертних досліджень (як сторона обвинувачення, так і сторона захисту) [89];
- відсутність мотивації в своєчасному та якісному проведенні судових експертиз з причин непривабливості роботи в Експертній службі МВС для висококваліфікованих осіб і невисокий престиж роботи судового експерта на ринку праці;
- постійно зростаючі потреби у збільшенні кількості проведення судових експертиз за кримінальними правопорушеннями, збільшення кількості нових технологічних об'єктів дослідження;
- нагальна необхідність у розвитку нових напрямів судової експертизи й експертних досліджень шляхом проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт [89];
- поглиблення співпраці з судово-експертними установами інших країн з метою запровадження в Україні світового досвіду, новітніх технологій;
- недостатня інтеграція фахівців Експертної служби МВС у світову систему співпраці судових експертів з проведення спільних міжнародних досліджень, особливо за резонансними злочинами;

- впровадження міжнародного досвіду організації управління інфраструктурою Експертної служби МВС [89].

Ігнорування зазначених проблем спричинить втрату системного підходу до подальшого розвитку Експертної служби МВС та призведе до невідповідності стану судово-експертного забезпечення зростаючим соціально-економічним, політичним і правовим потребам суспільства й держави.

Реформування кримінального процесуального законодавства та системи правоохоронних органів зумовлює необхідність у детальному аналізі нормативно-правових актів і дослідженні особливостей проведення судових експертиз та експертних досліджень підрозділами Експертної служби МВС України [66].

Сьогодні спеціалістами ДНДЕКЦ проводиться близько 50 видів судово експертних досліджень, серед яких поряд із традиційними криміналістичними видами експертиз проводяться інші судові експертизи, а саме: судово-бухгалтерська, ґрунтознавча, мінералознавча, автотехнічна, товарознавча та ін. Більшість з напрямів досліджень в експертній діяльності супроводжується застосуванням наукомістких інструментальних технологій, зокрема за допомогою газової та рідинної хроматографії, ІЧФур'є спектроскопії, ДНК-аналізу, магнітооптичної дефектоскопії тощо. Нового імпульсу набув розвиток напрямів традиційної криміналістики, передусім це стосується впровадження автоматизованих дактилоскопічних ідентифікаційних систем, які нині функціонують в ДНДЕКЦ та усіх територіальних підрозділах експертної служби МВС України [25, с. 110].

Розвиток Експертної служби МВС вимагає:

- нормативно-правового вдосконалення та актуалізації положень законодавства задля забезпечення повноцінної реалізації у ньому верховенства права, законності, об'єктивності та незалежності, що

свідчить про актуальність проблеми державного регулювання судово-експертної діяльності у сучасній Україні;

- матеріально-технічного зміцнення за рахунок придбання новітньої техніки та модернізації наявного технічного обладнання для упровадження нових методик досліджень і приведення їх у відповідність до вимог європейських стандартів;
- формування кадрового резерву Експертної служби МВС з представників найкращого студентства та професіоналів, які мають достатній рівень фахової, практичної підготовки та схильність до проведення наукової роботи;
- упорядкування процесів проведення судової експертизи й експертних досліджень через впровадження, забезпечення функціонування та вдосконалення системи управління відповідно до міжнародних стандартів;
- визнання компетентності підрозділів Експертної служби МВС у відповідності до міжнародних стандартів, що є необхідною умовою міжнародного визнання Експертної служби МВС;
- підвищення якості експертної роботи, вирішення якої вбачається в залученні кваліфікованих працівників, реформуванні існуючої системи професійного навчання персоналу безпосередньо в Експертній службі МВС, підвищенні рівня науково-методичного забезпечення;
- активізації загальнонаукової, науково-технічної та науково-методичної діяльності Експертної служби МВС в галузі судової експертизи;
- поглиблення співпраці з вітчизняними та іноземними науковими установами, підприємствами, організаціями, навчальними закладами;
- встановлення та налагодження зв'язків з правоохоронними органами, установами судової експертизи та криміналістики інших держав, а також міжнародними об'єднаннями та організаціями;

- розвитку міжнародної співпраці з установами-членами Європейської мережі судово-експертних установ;
- підвищення іміджу Експертної служби МВС [89].

Подальший розвиток експертної служби МВС її керівництво пов'язує насамперед із впровадженням наукомістких напрямів експертних досліджень, оскільки науковий рівень визначає досконалу обґрунтованість створеної доказової бази. Метою науково-дослідної роботи спеціалістів експертної служби є не тільки нові методики досліджень та експертиз, а і розробка відповідної нормативної й методичної бази. У напрямку впровадження нової техніки в практику експертних досліджень переваги надаються вітчизняним розробникам і виробникам [25, с. 110].

Бажанюк В.В. зазначає, що перспективні напрями розвитку судової експертизи в Україні визначаються тією обставиною, що з початку ХХІ століття спостерігається новий етап світового розвитку експертології та експертної практики. Він оцінюється як формування якісно нової моделі судової експертизи та зміни її теоретичного осмислення, яка має яскраво виражені ознаки (запровадження стандартизованої термінології, розроблення показників достовірності результатів експертиз, нейтралізації суб'єктивізму експертів, удосконаленням існуючих та розроблення нових методик дослідження, акредитація судово-експертних інститутів і лабораторій тощо). Ці процеси відображається у двох напрямках – удосконалення методик проведення традиційних експертиз і формування нових видів експертиз [12].

Так, удосконалення методик проведення експертиз і підвищення їхньої якості через впровадження інноваційних розробок є важливим напрямом розвитку даної галузі.

Для того, щоб експертні методики в процесі їх використання забезпечували своєчасне, повне і всебічне виявлення і пізнання фактів і обставин; рішення як типових, так і нестандартних завдань експертного дослідження; ефективне застосування прийомів і методів, а також успішне

подолання різного роду перешкод у ході експертного дослідження з найменшою витратою сил і засобів, то в процесі створення методики її розробник повинен пройти певні стадії.

Загалом науковцями та практиками виділяються чотири етапи (стадії) створення експертних методик: 1) дослідження закономірностей, що обумовлюють прояви ознак, які характеризують ті або інші об'єкти; 2) виділення з усієї сукупності виявлених ознак тих, які задовольняють вимогам, що дозволяють використовувати їх в експертному дослідженні; 3) визначення доступних широкому колу експертів-практиків технічних засобів, методів і прийомів, що дають можливість вивчати зазначені ознаки; 4) оформлення методики у вигляді, що дозволяє однозначно сприймати і використовувати викладену в ній інформацію методичного характеру, в тому числі проводити оцінку одержуваних результатів.

Однак, недостатньо лише розробити відповідну методику, перед її використанням експертами вона повинна пройти відповідну процедуру, так би мовити, об'єктивної оцінки та рекомендації для використання експертами. Це передбачено у статті 8 Закону України «Про судову експертизу», згідно якої методики проведення судових експертиз (крім судово-медичних та судово-психіатричних) підлягають атестації та державній реєстрації в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Необхідно зазначити, що атестація експертних методик становить окрему проблему судової експертології. Так, згідно з діючою постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 року № 595, якою затверджений Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, атестація методик полягає в оцінці звіту про наукову роботу, виконану з метою розроблення методик, шляхом проведення його рецензування та апробації методик спеціалізованими установами [65].

А.Р. Воробчак, у своєму дисертаційному дослідженні дійшов до висновку, що з метою вдосконалення нормативної моделі висновку експерта

як джерела доказів запропоновано внести зміни і доповнення до КПК України, якими уточнити нормативне визначення його поняття (ч. 1 ст. 101), розширити коло учасників кримінального провадження, які вправі звертатися до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи (ч. 1 ст. 242), уточнити порядок розгляду слідчим суддею вказаного клопотання (ч. 3 ст. 244), визначити підстави допиту експерта у ході судового розгляду (ч. 1 ст. 356), а також законодавчо визначити особливості змісту висновку експерта, складеного за результатами проведення повторної експертизи (ч. 4 ст. 102), врегулювати підстави, умови і порядок допиту експерта під час досудового розслідування (ст. 225-1), закріпити підстави призначення й особливості проведення додаткової та повторної експертиз (ст. 242-1 і ч. 8-1 ст. 244), визначити вимоги до змісту ухвали слідчого судді про доручення проведення експертизи (ч. 6-1 ст. 244) тощо [14, с. 184].

Узагальнюючи думки науковців, можна зазначити, що потребують вдосконалення такі питання: розширення переліку випадків обов'язкового призначення судової експертизи; статус спеціаліста у кримінальному судочинстві; підстави кримінальної відповідальності експерта та спеціаліста; проблеми узгодження норм законодавчих актів щодо особи судового експерта, його прав та обов'язків; розширення кола джерел доказів, що отримуються шляхом використання спеціальних знань; введення норм щодо комплексної та комісійної судових експертиз; уточнення підстав для призначення додаткової та повторної експертиз; отримання висновків експертизи від експертної установи, окреслення кола повноважень керівника експертної установи; визначення засобів криміналістичної техніки, які можна застосовувати під час розслідування кримінальних проваджень; наближення норм вітчизняного законодавства до загальноєвропейських та ін. [70, с. 326].

Закон України «Про судову експертизу» [1] визначає суб'єктів судово експертної діяльності, зазначаючи в ст. 7, що така діяльність здійснюється державними спеціалізованими установами, а також судовими експертами, які

не є працівниками зазначених установ. Вважаємо, що в цій правовій нормі законодавець припускається деякої неточності коли зазначає, щодо державних спеціалізованих установ належать окрім науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України, судово-медичних та судово-психіатричних установ Міністерства охорони здоров'я України, також експертні служби Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС), Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Річ у тому, що експертні служби правоохоронних відомств не можна віднести до державних спеціалізованих експертних установ у повному розумінні цього терміну. Установа – це організація, що відає якою-небудь галуззю (галуззями) народного господарства, торгівлі, культури, науки і працює в цій галузі. За статусом всі експертно-криміналістичні служби правоохоронних відомств *є не окремими установами, а підрозділами того відомства, до структури якого вони входять*. Так, в МВС – це Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр (далі – ДНДЕКЦ) та його підрозділи на місцях, в СБУ – Експертна служба СБУ та її підрозділи в складі територіальних управлінь СБУ, в Міноборони – криміналістичні лабораторії. На сьогодні створено також експертно-криміналістичну лабораторію з дослідження документів у Державній прикордонній службі. В Митній службі діє Центральне митне управління лабораторних досліджень та експертної роботи, котре має статус регіональної митниці з питань лабораторних досліджень та експертиз і входить до системи митних органів України. Так, наприклад, в м. Києві структура експертних підрозділів Митної служби складається зі служби досліджень хімічної та промислової продукції та служби досліджень товарів харчового призначення та біологічно активних речовин [25, с. 110].

В Україні є маса громадських організацій та різних асоціацій, які об'єднують фахівців тієї чи іншої області (наприклад, оцінювачів, аварійних комісарів, аудиторів і т.д.), які за можуть давати суду свої висновки з питань,

що потребують спеціальних знань, не обов'язково надавати їх висновкам статусу судової експертизи, їх дослідження можна закріпити законодавчо, як висновки спеціаліста. На нашу думку необхідно розвивати та законодавчо закріпити інститут спеціаліста, з правом надання висновку спеціаліста, з питань де проведення судової експертизи за існуючою процедурою є недоцільним [20, с. 133].

Ключовою проблемою судово-експертної галузі є дискримінаційне положення, у якому знаходяться, так звані, недержавні експерти, які сьогодні існують «не завдяки, а всупереч» чинному законодавству України, створюючи багато незручностей існуючій монопольній державній експертизі.

Але наприклад: І.В. Пиріг вважає, що створення судово-експертних установ, незалежних від органів досудового розслідування, запропонованих окремою групою науковців, вважається недоцільною, особливо в умовах переходу до змагальної системи судочинства. Експертні підрозділи «силових» відомств у своїй діяльності фактично не залежить від осіб, які здійснюють або контролюють проведення досудового слідства, що підтверджується положеннями нормативно-правових актів. Тобто принцип незалежності судово-експертної діяльності, задекларований ст. 3 Закону України «Про судову експертизу» відносно експертної діяльності дотримується, що свідчить про доцільність залишення експертних підрозділів у системі Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [70, с. 388].

Сьогодні в Україні переважна більшість експертів, яким органи досудового слідства й суди призначають і які проводять судові експертизи, працюють не в спеціалізованих судово-експертних установах, а саме в експертних службах та відповідних підрозділах правоохоронних відомств. Отже, основні в законодавчому розумінні експертні установи перебувають в підпорядкуванні правоохоронних органів. Це має ознаку порушення принципу змагальності сторін, який відповідає загальновизнаним принципам і нормам

міжнародного права, коли функції обвинувачення, захисту і вирішення кримінальної справи повинні бути відокремлені одна від одної та не можуть бути покладені на один і той же орган [25, с. 111].

Завдяки відвертій дискримінації з боку держави, насамперед Міністерства юстиції, недержавна судова експертиза так і не змогла стати інструментом конкуренції знань та досвіду, без чого не може бути розвитку будь якої наукової галузі. Прикладом такої державної дискримінації є з нормативні акти безпосередньо Міністерства юстиції, зокрема, наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів».

Не маючи конкуренції, державні експертні установи поступово перетворились у монопольних володарів істини, що аж ніяк не сприяє забезпеченню якості та об'єктивності їх роботи [20, с. 133].

Звернемо увагу на думку О.А. Кравченка, який зазначає, що загальним єдиним критерієм і обов'язковою умовою залучення обізнаної особи як експерта в кримінальне провадження є наявність у неї свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта. При цьому наголошує, що вимоги до суб'єктів судово-експертної діяльності повинні бути єдиними незалежно від того, проводить експертизу співробітник державної судово-експертної установи або приватний експерт, вони повинні мати відповідну вищу освіту, освітньо - кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройти відповідну підготовку в державних спеціалізованих експертних установах Міністерства юстиції України, скласти атестаційний іспит у Центральній експертно-кваліфікацій-ній комісії Мін'юсту України [34, с. 230].

Не сприяло розвитку судової експертизи і створення системи атестації приватних судових експертів через Центральну експертно-кваліфікаційну комісію Міністерства юстиції. Ця система лише призвела до розквіту корупції та тотального тиску на недержавних експертів. Враховуючи той факт, що

приватні судові експерти повинні через три роки знову проходити стажування та переатестацію, вони стали заручниками чиновників, які мають вплив на рішення Центральної експертно-кваліфікаційної комісії. При цьому, колективне прийняття рішення про відмову у присвоєнні кваліфікації, дозволяє це робити без загрози притягнення винних осіб до відповідальності за безпідставну відмову. На даному етапі життєвого циклу суспільства судовий експерт це у всіх відношеннях безособистісна сутність, повністю підконтрольна та залежна від осіб, що складають Центральну експертно-кваліфікаційну комісію та експертно-кваліфікаційну комісію безпосередньо в інститутах судових експертиз [20, с. 133].

Сьогодні Міністерство юстиції в особі створеної при ньому Центральної експертно-кваліфікаційної комісії, безпідставно перебрало на себе функцію суду та інших учасників процесу у вирішенні питання який саме експерт може бути залучений до ролі «особи знаючої» у відповідному процесі, замінюючи суд у питанні оцінки як доказу показів так і висновків «носіїв спеціальних знань». При існуючій системі, запис у Реєстрі судових експертів є більш вагомим важелем у питанні аргументованості та доведеності думки експерта, аніж його багаторічний досвід та наукова ступінь.

За бажання отримати свідоцтво Міністерства юстиції претендент, наприклад по економічним спеціальностям (їх всього три) має сплатити КНДІСЕ 40 000 гривень. Не меншими є «розцінки», що встановлені посадовцями науково-дослідних інститутів судових експертиз, і по іншим експертним спеціальностям. Сама ж система стажування приватних експертів на базі науково-дослідних інститутах судових експертиз є нічим іншим ніж фікцією, узаконеним збором немалих грошових сум [20, с. 134].

Інший аспект судово-експертної діяльності полягає в тому, що в багатьох випадках для проведення експертного дослідження складних об'єктів потрібно призначати комплексну судову експертизу. Не усі з експертних підрозділів, що діють в складі експертних відомчих служб, мають достатню за

кількістю і фаховою обізнаністю, в різних галузях знань, штатну чисельність спеціалістів, які могли б забезпечити проведення комплексних експертиз. І якщо в центральній ланці експертної служби, наприклад, в ДНДЕКЦ МВС може бути проведено переважну більшість видів експертиз, то на місцях в разі потреби комплексного дослідження об'єктів експертизи виникають труднощі. В Україні й інших державах, що входили раніше до складу СРСР, розроблено теорію проведення комплексних досліджень і експертиз, але до цього часу немає єдності в поглядах науковців та практиків на порядок і організацію їх проведення. В реальності результативність такого роду експертиз вичерпується світоглядом слідчого в підборі об'єктів дослідження і формулюванні ним питань, що ставляться на розв'язання експертам. У більшості випадків слідчі самостійно обирають вид призначеної експертизи і установу для її проведення. Для правильної і ефективної організації державної судово-експертної діяльності потрібна координація в призначенні і визначенні порядку проведення експертизи [25, с. 111].

Монопольне положення державних експертних установ Міністерства юстиції - науково-дослідних інститутів судових експертиз призвело до тотального зниження якості виконання експертних досліджень та спотворення принципу незалежності експерта.

Не значно кращою є ситуація, що склалась у відомчих експертних установах (МВС, СБУ, Прикордонна служба, Міноборони). Кожна з цих установ не лише за багатьма експертними спеціальностями «дублює» функції судових експертів, Реєстр яких веде Міністерство юстиції, але й дуже часто «обслуговує» суто замовні інтереси своїх відомств [20, с. 134].

Як вбачається з наведеного, держава не в змозі забезпечити незалежного проведення судової експертизи, і змодельована ситуація є нашою сумною дійсністю, яка за останні п'ять років набрала страшних масштабів. Змальована картина є не єдиним недоліком, їх достатньо в підвідомчих актах, створених для укріплення та нарощування корупційних схем.

До реєстру атестованих судових експертів, який веде Міністерство юстиції України, входить більше 1200 (однієї тисячі двохсот) фахівців, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, що значно перевищує кількість атестованих експертів, які працюють в державних експертних установах Міністерства юстиції України. Але до постійного складу ЦЕKK не входить жоден представник фахівців, які не є працівниками державних спеціалізованих установ [20, с. 134].

Наявність директорів всіх НДІСЕ в складі постійних членів ЦЕKK протирічить принципам неупередженості, об'єктивності та протидії корупції. Директори інститутів є головами ЕКК своїх установ, під їх керівництвом проходить навчання фахівців, рецензування висновків, підготовка матеріалів на ЦЕKK. Як можна проконтролювати діяльність такого постійного члена ЦЕKK? Жоден з директорів не є фахівцем в галузі теорії судової експертизи про що свідчить відсутність публікацій у фахових збірниках на цю тему

У зв'язку з тим, що керівників державних інститутів судових експертиз призначають, а не вибирають на посади на об'єктивних незалежних конкурсах, в багатьох випадках їх професійність залишає бажати кращого.

Міністерство юстиції України не являється споживачем експертних послуг. Безпосередніми споживачами цих послуг є суди, правоохоронні органи, адвокати та громадяни. Але ніхто з їх представників не входить до складу ЦЕKK і не може впливати на якість підготовки експертних кадрів шляхом перевірки їхніх знань [20, с. 134].

Можна підтримати думки тих вчених, які вважають, що з урахуванням змін, які відбуваються в сфері судочинства, на зміну експертно криміналістичним підрозділам правоохоронних органів повинні прийти незалежні і позавідомчі експертні організації, що поєднують в собі функції вільних, альтернативних організацій, які визначені державою для такого роду діяльності. Такі організації можуть мати штат постійних експертів, що спеціалізуються на часто призначуваних експертизах. Для виконання

рідкісних, найбільше складних експертиз така організація може самостійно залучати спеціалістів з необхідної для дослідження галузі знань. Саме на рівні такої експертної організації можуть бути реалізованими різноманітні форми взаємодії спеціалістів з різних галузей знань з залученням відповідної техніки і обладнання. Діяльність експертної організації може будуватися на основі угод з науково-дослідницькими центрами, конструкторськими бюро, виробничими об'єднаннями, випробувальними центрами. Експертні організації можуть братися за розв'язання широкого кола питань в інтересах кримінального судочинства, самостійно визначати окремі й проміжні експертні завдання, коло необхідних спеціалістів і організацій, методи й засоби експертних досліджень [25, с. 112].

Практичні проблеми організації судово-експертної діяльності вимагають свого вирішення шляхом виявлення та усунення різноманітних суперечностей, неузгодженості, пробілів як в організації діяльності експертних установ, так і в управлінні ними [13, с. 6].

Так у ч.2 ст.10 Закону України «Про судову експертизу» говорить, що судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту. Теж саме сказано в ч.3 ст.10 цього закону стосовно судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ. Вони теж повинні мати відповідну вищу освіту. Але законодавцем не визначений перелік вищих освіт, які відповідають кожній експертній спеціальності відповідно до додатку №6 до Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів [20, с. 134].

Також відсутній нормативний акт в якому дається визначення криміналістичного класу експертиз, а в ч.3 ст.7 Закону України «Про судову експертизу» встановлює обмеження щодо проведення криміналістичних експертиз виключно державними спеціалізованими установами. Мін'юст приводить класифікацію видів судових експертиз за не зрозумілими критеріями, так на запити «Асоціації незалежних судових експертів України»

не була отримана відповідь за якими критеріями в п.1.2.1 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень віднесено до криміналістичних: фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; вибухотехнічна; матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спиртовмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів; наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин); біологічна.

Для прикладу. Біологічна експертиза завжди була окремим класом судової експертизи і ніколи навіть теоретично, навіть дискусійна не розглядалася як рід іншого класу судової експертизи. Галуззю знань на підставі якої і класифікувався цей клас експертизи є саме наука біологія. Аж ніяк не криміналістика [20, с. 134].

Г.К. Авдеева зазначає, що на практиці сторони кримінального провадження і потерпілий не мають можливості залучити незалежного експерта через законодавчі заборони на проведення криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних судових експертиз (ст. 7 Закону України «Про судову експертизу») [77] незалежними (приватними) судовими експертами. Сторона захисту і потерпілий можуть лише ініціювати перед слідчим, прокурором, слідчим суддею залучення експерта з метою одержання доказової інформації шляхом дослідження речових доказів, але така ініціатива законодавчо не забезпечена примусом виконання, відмічає Г.К. Авдеева [3, с. 89].

На відміну від України, у країнах-членах Європейського Союзу суд доручає проведення судових експертиз не лише експертам державних

спеціалізованих експертних установ, а й будь-якій приватній особі, колективу осіб, комісії осіб або будь-якій установі [3, с. 90].

У розвинутих західних країнах реалізуються засади незалежності експерта орієнтуючись не на відомчу його приналежність, а на наявність в нього спеціальних знань необхідних для вирішення завдань правосуддя. Також реалізуються інші засади необхідні для повної, всебічної об'єктивної судової експертизи, наприклад це принцип змагальності судових експертів. З метою підвищення якості досліджень застосовують їх стандартизацію, акредитує судово експертні лабораторії, сертифікують науково-методичне забезпечення, причому розробляють єдині критерії і стандарти [20, с. 134].

Вивчаючи законодавчі ініціативи можна знайти пропозиції виключити юридичні особи, як експертні установи, з переліку суб'єктів, які є уповноваженими проводити експертизу. Ця законодавча ініціатива пов'язана з Рекомендацією Європейської комісії з питань ефективності правосуддя, в якою наголошується на ролі фізичної особи, яка бере на себе відповідальність за експертний висновок. На нашу думку в чинному законодавстві є і так норми де судовий експерт несе безпосередню відповідальність за свій висновок і під час виконання експертизи підписує пам'ятку за статтями 384, 385 КК України, а юридичні особи лише адміністративно – організаційні функції.

Обмеження суб'єктів доказування у праві вибору експерта в галузі криміналістики, судової медицини і судової психіатрії (ч. 3 ст. 7 Закону) суперечить принципам нормам доказового права і повинно бути усунуто [165, с. 17].

Г. О. Стрілець вважає, що подальшого вдосконалення правового регулювання потребує статус учасників проведення судової експертизи в кримінальному, цивільному, господарському та адміністративному судочинстві; непроцесуальних відносин учасників судово-експертної діяльності, організаційних питань: атестація судових експертів, рецензування їх службової діяльності; міжнародного співробітництва в галузі судової

експертизи та узгодження судово-експертної діяльності в базовому Законі України „Про судову експертизу” та в процесуальному законодавстві [131, с. 8].

На переконання М.Я. Сегая важливими у вирішенні питань реформування організації судово-експертної діяльності є проблеми оптимізації наукової організації та управління інфраструктурою судово-експертної діяльності, що забезпечують практичну реалізацію її правових і методологічних основ. До таких проблем, на його думку, варто віднести:

- оптимізацію організаційних форм керування державними судово-експертними установами й недержавними експертними структурами;
- уніфікацію науково-методичної й інформаційної бази судово-експертних установ, організацію й координування науково-дослідницької роботи в галузі судової експертизи;
- удосконалення методики та процедури атестації професійних судових експертів;
- організацію базового навчання фахівців у галузі судово-експертної діяльності гуманітарного й природно-технічного профілів;
- удосконалення методичної та профілактичної роботи судово-експертних установ, оптимізація використання слідчими та судами можливостей судових експертиз [2, с. 30].

Отже, завдання, які постають перед судово-експертними установами, службами та підрозділами в нових умовах, вимагають пошуку та визначення шляхів підвищення ефективності існуючої системи організації судово-експертної діяльності, оптимізації її організації та правового забезпечення. Це, насамперед, застосування новітніх досягнень науки і техніки, стандартизація та сертифікація єдиних науково-обґрунтованих методик судово-експертних досліджень, вирішення нетрадиційних експертних завдань, скорочення термінів виконання експертиз, підвищення їх об'єктивності, якості та доказової цінності [20, с. 135].

Гонгало С. Й. вважає, що монополію державних експертних установ на проведення криміналістичних видів експертиз потрібно скасувати як таку, що не відповідає вимогам часу. Таку спробу вже зроблено в проєкті Закону України «Про судово-експертну діяльність» № 6284 від 05.11.2021 р., де у ст. 43. «Підстави проведення судової експертизи» в ч. 2. криміналістичні експертизи відсутні як такі, що проводяться виключно в державних судово-експертних установах. В таких установах проводяться лише судово-психіатричні експертизи та судові експертизи, пов'язані з дослідженням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; зброї, боєприпасів до неї; вибухових матеріалів; ядерних матеріалів, установок і об'єктів; спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Розширення кола суб'єктів судово-експертної діяльності та реальна змагальність експертиз не лише покращить якість експертиз, а й розвантажить державні експертні установи та сприятиме більш швидкому розгляду справ у судах різних рівнів [19].

На Нашу думку необхідно на законодавчому рівні у нормах процесуального законодавства або у новому законі «Про судову експертизу», закріпити вимогу, згідно якої статус експертної організації не може бути вирішальними як у питаннях залучення особи до справи у якості судового експерта, так і у питаннях оцінки його висновків у суді. Таким чином, суспільству вдасться вирішити проблему штучної монополії державних експертних установ, яка зараз є одним із головних чинників корупції у цій галузі.

Необхідно також скасувати дискримінуючи норму, яка забороняє недержавним експертам проводити криміналістичні, судово-медичні та психіатричні експертизи. Ця норма перекочувала у Закон «Про судову експертизу» із вже давно скасованого Закону «Про підприємництво» і зараз ніхто толком не розуміє, навіщо існують ці обмеження. Що стосується питань захисту прав громадян, збереження об'єктів дослідження, доступу до

державної та воєнної таємниці, усі вони регулюються відповідними нормами вітчизняного законодавства і не потребують додаткової конкретизації для судово-експертної галузі. Якщо експерт або експертна установа, наприклад, мають намір займатися дослідженням зброї, вони повинні отримати відповідну ліцензію на її зберігання від МВС. Якщо ж експерт має на меті займатися судово-медичною експертизою, це може бути вирішено у рамках ліцензування медичної практики [20, с. 135].

Важливе значення для підвищення ефективності діяльності експертних підрозділів має узагальнення і поширення передового досвіду та аналіз експертної практики з питань ефективності методик дослідження речових доказів, використання методів техніко-криміналістичного забезпечення розкриття, розслідування та попередження злочинів [25, с. 117].

Розвиток судово-експертної діяльності гальмують і деякі інші реалії, що склалися сьогодні в експертних установах України внаслідок повільного впровадження в експертну практику нових зразків техніки, передових методик і технологій, зокрема одорологічної експертизи; постійного підвищення вартості однієї експертгодини ; що заробітна плата судового експерта цілком залежить від кількості коштів, зароблених ним для експертної установи. Керівники відомств прагнуть, щоб на посадах судових експертів працювали висококваліфіковані фахівці, які б постійно вдосконалювали свої знання в тій галузі, в якій вони працюють, і не забували цікавитися міжнародним досвідом експертних досліджень. Тоді чому ж експерти у своїй повсякденній роботі зобов'язані використовувати лише ті методики досліджень, які затверджені Мін'юстом і внесені до відповідного Реєстру? [50, с. 221].

Питання методик та інформації, які експерт використовує у своїй роботі повинно бути його внутрішнім питанням і ніхто не повинен йому вказувати де і що необхідно брати. Міністерство юстиції або експертні установи можуть лише рекомендувати ту чи іншу методику для використання.

Необхідно уніфікувати процесуальне законодавство України з питань призначення та проведення судової експертизи, оскільки в кожній галузі процесу ця діяльність має відмінності в регламентації.

Необхідно обмежити коло функцій керівників державних спеціалізованих установ Міністерства юстиції виключно «організуючими заходами» - забезпечення розподілу експертизи (комп'ютерний розподіл) на конкретного експерта (якщо інше не вказано в постанові (ухвалі) слідства чи суду, заяви сторони у справі), заміни експерта у випадку форс-мажорних обставин та координації діяльності із іншими судово-експертними установами чи експертами у випадку призначення комісійних та комплексних експертиз. Виключити контрольно-оціночну функцію керівника експертної установи щодо дотримання експертом методики при проведенні дослідження, як рецидив порушення принципу невтручання в діяльність експерта.

Соціальний захист повинен передбачатись і для діючих на постійній основі недержавних (приватних) судових експертів.

Також, необхідно зробити максимально доступною можливість отримання статусу судового експерта. За діючим законодавством, до відповідного кваліфікаційного іспиту допускаються особи, які володіють спеціальними знаннями та пройшли стажування у державній установі. Проте обмеження проведення стажування лише державними установами може викликати затримки через завантаженість працюючих експертів і є недешевим задоволенням, оскільки проводиться індивідуально для кожного стажера [20, с. 135].

Варто дозволити проводити стажування приватним експертам та зменшити вартість його проходження у державних установах за рахунок проведення колективних занять, що позитивно вплине на конкуренцію серед майбутніх судових експертів. Але при цьому необхідно забезпечити якість кваліфікаційного іспиту для майбутніх експертів та максимальну відкритість його проведення для попередження випадків корупції.

Відкритість проведення таких іспитів може бути забезпечена за рахунок включення до складу центральної експертної кваліфікаційної комісії Міністерства юстиції України представників громадських організацій з наглядовими функціями, причому склад таких представників повинен буди максимально відкритим [20, с. 135].

Також важливим є питання контролю та відповідальності судових експертів за підписані ними експертизи. Доцільним було б створення саморегулюючої громадської організації судових експертів на зразок адвокатських асоціацій. А для запобігання випадкам «корпоративної солідарності» необхідно залучати до управління такої організації практикуючих адвокатів та суддів.

3.3. Напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання висновка спеціаліста як процесуального джерела доказів : окремі аспекти теорії і практики.

В.Г. Гончаренка, вважав, що спеціальними знаннями є знання й навички, отримані в результаті фахової освіти або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, використовувані визначеними законом учасниками процесу в межах, наданих кожному з них повноважень для розв'язання за певною процедурою процесуальних завдань. Такий підхід вимагає від спеціаліста органічного поєднання знань та навичок їх застосування, причому такі знання, на думку В. Гончаренка, можуть бути отримані або в результаті фахової освіти або практичної діяльності, або поєднання освіти та практичної діяльності. Тоді, наприклад, у галузі мистецтва чи ремесла особа може не мати певної фахової освіти, проте володіти спеціальними знаннями та навичками внаслідок тривалої практичної діяльності, набутого досвіду в певній сфері [172].

М. В. Салтевський під спеціальними знаннями розумів постійно удосконалюванні набуті знання, вміння та навички, які використовуються в будь-якій галузі людської діяльності, отримані в процесі спеціальної освіти, досвіду і практичної діяльності (за винятком професійних знань осіб, що здійснюють розслідування), необхідні для швидкого й повного розкриття та розслідування кримінального правопорушення, а також розгляду справи в суді [35].

В. Ю. Шепітько під «спеціальними знаннями» вважає систему наукових даних (відомостей) або навичок об'єктивного характеру, отриманих у результаті вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному рівню [37].

Відповідно до статті 67 Кодексу адміністративного судочинства України. Спеціаліст - це фізична особа, яка надає допомогу суду під час вчинення певних процесуальних дій, що потребують спеціальних знань або навичок.

У більшості запропонованих науковцями визначеннях поняття «спеціаліст» автори намагаються передусім охарактеризувати спеціальні знання, якими він володіє. Але в жодній дефініції такі знання не описані у повному обсязі. Серед спеціальних знань виділяють наукові та технічні, не зазначаючи інших. Більшість авторів неприпустимо звужують можливості спеціаліста, інші, навпаки, трактують їх досить широко [70, с. 270].

Для того щоб певна особа вважалась спеціалістом у кримінальному провадженні, вона повинна відповідати таким критеріям:

1. Володіння спеціальними знаннями та навичками їх застосування: Особа повинна мати відповідну освіту, кваліфікацію та досвід, що дозволяють їй використовувати спеціальні знання у кримінальному процесі.

2. Залучення до кримінального провадження в порядку, передбаченому законом: Особа повинна бути офіційно залучена до провадження згідно з встановленими правовими процедурами.

Згідно з пунктом 25 частини 1 статті 3 КПК України, обізнані особи, такі як експерти, перекладачі, лікарі, педагоги та психологи, вважаються спеціалістами і користуються відповідними процесуальними правами та обов'язками. Це дозволяє їм ефективно брати участь у кримінальних провадженнях та надавати допомогу у вирішенні складних питань, що потребують спеціальних знань.

Таким чином є три групи процесуальних форм участі спеціаліста в кримінальному провадженні: 1) залучення до проведення процесуальних дій для надання безпосередньої технічної допомоги на стадії досудового розслідування; 2) залучення до проведення процесуальних дій під час судового розгляду; 3) надання висновку спеціаліста [175].

КПК України окремо регламентує правові засади залучення спеціалістів до проведення таких процесуальних дій на стадії досудового розслідування:

- огляд комп'ютерних даних та комп'ютерної техніки (ч. 4 ст. 99, чч. 1, 2 ст. 237 КПК України);
- тимчасове вилучення майна (абз. 3, 4 ч. 2 ст. 168 КПК України);
- усі слідчі (розшукові) дії за участі неповнолітніх, малолітніх осіб (ст. 226, 227 КПК України);
- пред'явлення особи для впізнання (ч. 8 ст. 228 КПК України);
- обшук (ч. 1 ст. 236 КПК України);
- огляд (чч. 3, 7 ст. 237 КПК України);
- огляд трупа (ч. 1 ст. 238 КПК України) та огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ч. 2 ст. 239 КПК України);
- слідчий експеримент (ч. 2 ст. 240 КПК України);
- освідування особи (ч. 2 ст. 241 КПК України);
- отримання зразків для експертизи (ч. 1 ст. 245 КПК України);
- зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису (чч. 2, 5 ст. 245-1 КПК України);

– огляд і виїмка кореспонденції (ч. 1 ст. 262 КПК України); – дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (чч. 1, 3 ст. 266 КПК України). Деякі з цих норм визначають види допомоги, яку можуть надавати спеціалісти під час проведення окремих процесуальних дій. Наприклад, відповідно до ч. 7 ст. 237 КПК України, під час проведення ОМП спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі й документи, які мають значення для кримінального провадження [175].

Отже спеціалісти беруть участь у складі СОГ (слідчо-оперативна група), залучаються під час проведення СРД, допомагають використовувати технічні та вимірювальні прилади і СТЗ (спеціальні технічні засоби).

09.10.2024 року був прийнятий, а 25.10.2024 набрав чинності Закон України: Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні.

Основні зміни включають:

- Можливість залучення спеціалістів для надання довідок та висновків щодо ідентифікації особи, зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, слідів вибуху або пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, сильнодіючих лікарських засобів та інших специфічних питань.
- Встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності для спеціалістів за ухилення від явки в суд або до органів досудового розслідування.
- Надання права спеціалістам з іноземних держав або міжнародних організацій надавати висновки спеціаліста [58, с. 235].

Ці зміни можуть значно спростити процес розслідування та судового розгляду, зробивши його більш ефективним та оперативним.

Практика використання висновка спеціаліста в кримінальному процесі не є новелою. 1 липня 2020 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Цей закон запровадив зміни до Кримінального процесуального кодексу України (КПК), зокрема щодо залучення спеціальних знань у процесі розслідування кримінальних правопорушень [74].

Відповідно до ст. 298-1 КПК України, у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім джерел доказів, передбачених ст. 84 КПК України, також можуть використовуватися пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису. Згідно з ч. 1 ст. 300 КПК України, висновок спеціаліста повинен відповідати вимогам до висновку експерта.

Висновки спеціаліста як джерело доказу, можуть бути отримані навіть до початку досудового розслідування і мають статус процесуального джерела.

Ці зміни спрямовані на підвищення ефективності та швидкості досудового розслідування, але на практиці і в наукових колах залишились неврегульовані та дискусійні питання.

Питанню використання спеціальних знань у кримінальному провадженні досліджували багато українських науковців, таких як П.Є.Антонюк, О.П.Бабіков, О.Б.Баулін, Б.Є.Лук'янчиков, Є.Д.Лук'янчиков, Є.Ю.Свобода, Е.Б.Сімова-Єфремян, М.Г.Щербаковський та інші. Проте, кримінальні процесуальні норми, що регулюють висновок спеціаліста, мають свої недоліки, а практика їх застосування є неоднорідною [58, с. 235].

Наприклад Е. Б. Сімова-Єфремян зазначає, що висновок спеціаліста за сутністю нічим не відрізняється від висновку експерта, оскільки до нього

законодавцем встановлені ті ж самі вимоги, тільки відносно встановлення фактів та обставин кримінального проступку, а не злочину, що ставить під сумнів доцільність закріплення такого джерела доказів у КПК України [117, 115-118].

Так, П.Є. Антонюк, Є.Ю. Свобода та Т.В. Михальчук дійсно зазначають, що висновок спеціаліста не може бути сприйнятий як процесуальне джерело доказів при досудовому розслідуванні кримінальних проступків. Вони вважають, що законодавче закріплення такого способу залучення спеціальних знань є недоцільним [8].

Визначення процесуального статусу спеціаліста у кримінальному провадженні є важливим аспектом. Частина 1 статті 71 Кримінального процесуального кодексу України визначає основні положення щодо залучення та участі спеціалістів у кримінальному процесі. Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками й може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування й судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Дослідження цих аспектів допоможе краще зрозуміти поточний стан та напрямки адміністративно-правового регулювання інституту висновка спеціаліста.

Основні проблеми використання спеціаліста у кримінальних провадженнях включають:

1. Недосконалість правового регулювання, а саме: чинне законодавство не завжди чітко визначає права та обов'язки спеціаліста, що може призводити до неоднозначного тлумачення та застосування норм.

2. Відсутність єдиних стандартів, наприклад: немає уніфікованих стандартів для підготовки та оцінки висновків спеціалістів, що може впливати на якість та достовірність наданих даних.

3. Проблеми взаємодії, а саме: взаємодія між спеціалістами та іншими учасниками кримінального провадження може бути ускладненою через різні підходи та розуміння процесуальних норм.

4. Недостатня підготовка, через те, що деякі спеціалісти можуть не мати достатнього рівня підготовки або досвіду для виконання своїх обов'язків на належному рівні.

Ці проблеми вимагають подальшого дослідження та вдосконалення правового регулювання для підвищення ефективності використання спеціальних знань у кримінальному провадженні [58, с. 235].

Існує кілька альтернатив висновку спеціаліста, які можуть бути ефективними у кримінальному провадженні:

1. **Письмові пояснення спеціалістів:** Спеціалісти можуть надавати письмові пояснення щодо певних питань, які потребують спеціальних знань. Це може бути корисним для уточнення технічних деталей або складних аспектів справи.

2. **Консультації спеціалістів:** Спеціалісти можуть надавати усні консультації під час досудового розслідування або судового розгляду. Це дозволяє оперативно отримувати необхідну інформацію та роз'яснення.

3. **Довідки та інші документи:** Спеціалісти можуть складати довідки, звіти та інші документи, які можуть бути використані як допоміжні матеріали у кримінальному провадженні [58, с. 236].

Цікава пропозиція щодо розмежування усних та письмових консультацій спеціаліста в рамках КПК України. Основні аспекти пропозиції Є. Д. Лук'янчикова, Б. Є. Лук'янчикова та О. Б. Микитенко [49], а саме:

Розмежування усних та письмових консультацій:

- Усні консультації надаються спеціалістом безпосередньо під час проведення процесуальної дії.
- Письмові консультації надаються за письмовим зверненням та оформлюються у вигляді відповідей на поставлені питання.

Аргументація щодо письмових консультацій:

- Письмові консультації, отримані під час проведення конкретної слідчої (розшукової) дії, мають доказове значення разом з відповідним протоколом.
- Письмові консультації, отримані поза межами проведення процесуальних дій, не мають набувати доказового значення, оскільки вони можуть дублювати висновки спеціалістів та експертів.

Оцінка доказового значення усних консультацій:

- Усні консультації спеціаліста не можуть мати доказового значення, оскільки вони не фіксуються у письмовому вигляді і використовуються тільки одразу після їх отримання.

Ця дискусія підкреслює необхідність чіткого правового регулювання консультацій спеціалістів у кримінальних провадженнях для забезпечення їх ефективності та відповідності правовим нормам.

Незважаючи на всі проблеми використання висновку спеціаліста на практиці не можна не відзначити і позитивні наслідки цього інституту у кримінальному та цивільному процесах.

Використання висновку спеціаліста у кримінальному процесі має кілька практичних наслідків:

1. *Підвищення ефективності розслідувань.* Висновки спеціалістів можуть надати додаткову інформацію та експертні знання, що сприяє більш глибокому та точному розслідуванню кримінальних провпорушень. Особливо в тих галузях знань, де немає затвердженої судово-експертної методики.

2. *Зменшення навантаження на судових експертів та прискорення процесуальних строків проведення досліджень.* Використання висновків спеціалістів може зменшити навантаження на судових експертів, дозволяючи їм зосередитися на більш складних та спеціалізованих питаннях.

3. *Розширення доказової бази.* Висновки спеціалістів можуть доповнювати інші докази, що підвищує загальну доказову базу у провадженні та сприяє більш об'єктивному прийняттю рішень.

4. *Підвищення ролі технічних засобів.* Використання технічних приладів і засобів, що мають функції фото- і відеозйомки, дозволяє фіксувати події та обставини, що може бути важливим доказом.

5. *Юридичні виклики.* Відсутність чітких нормативних регулювань може призвести до правових колізій та оскаржень у суді, що може ускладнити процес доказування.

6. *Захист прав учасників процесу.* Чітке регулювання використання висновків спеціалістів допомагає захистити права всіх учасників процесу, забезпечуючи справедливість та об'єктивність [58, с. 236].

Ці наслідки підкреслюють важливість вдосконалення законодавства та судової практики для забезпечення ефективного та справедливого кримінального процесу.

Для вдосконалення норм КПК та практики щодо використання висновків спеціалістів можна запропонувати кілька заходів:

- Внесення змін до законодавства, щоб чітко визначити статус спеціаліста та його відповідальність за надання завідомо неправдивих висновків, аналогічно до судових експертів.
- Розробка методичних рекомендацій, щодо підготовки та використання висновків спеціалістів у кримінальному процесі.
- Організувати навчальні програми для слідчих, прокурорів та суддів щодо правильного використання висновків спеціалістів.
- Проводити семінари та тренінги для спеціалістів з метою підвищення їхньої кваліфікації та ознайомлення з новими вимогами законодавства.
- Забезпечити контроль за діяльністю спеціалістів та їх відповідність встановленим стандартам.

- Проводити регулярний моніторинг та аналіз судової практики щодо використання висновків спеціалістів.
- Вносити корективи до законодавства на основі отриманих даних та рекомендацій [58, с. 237].

Ці заходи допоможуть забезпечити правову визначеність та ефективне використання висновків спеціалістів у кримінальному процесі.

Стаття 79 Кримінального процесуального кодексу України встановлює обмеження щодо участі спеціаліста в кримінальному провадженні та передбачає підстави для його відводу.

Основні положення статті 79 КПК України:

1. Підстави для відводу:

- Спеціаліст, перекладач, експерт і секретар судового засідання, не має права брати участі у кримінальному провадженні за наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 77 КПК України.
- Винятком є те, що попередня участь спеціаліста у кримінальному провадженні як спеціаліста, представника персоналу органу пробації, перекладача, експерта чи секретаря судового засідання не може бути підставою для відводу.

2. Додаткові обмеження для спеціаліста та експерта:

- Спеціаліст та експерт не мають права брати участі у кримінальному провадженні, якщо вони проводили ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються в цьому провадженні.

Отже, спеціаліст не має права брати участі в кримінальному провадженні за наявності певних підстав, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК). Це забезпечує об'єктивність і неупередженість у процесі розслідування та судового розгляду.

Підстави для відводу спеціаліста:

Особистий інтерес чи конфлікт інтересів:

- Якщо спеціаліст є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, членом сім'ї або близьким родичем сторони, заявника, потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача.

Попередня участь у провадженні в іншій ролі:

- Якщо спеціаліст брав участь у цьому ж провадженні як слідчий суддя, суддя, захисник або представник, свідок, експерт, представник персоналу органу пробації, перекладач.

Обґрунтовані сумніви у неупередженості:

Якщо спеціаліст або його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах кримінального провадження або існують інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості.

Самовідвід спеціаліста:

За наявності вказаних підстав (передбачених ст.ст. 75-79 КПК України) спеціаліст зобов'язаний заявити самовідвід (ст. 80 КПК України).

Наслідки відводу спеціаліста:

Необхідність залучення іншого спеціаліста у строк, визначений слідчим суддею або судом (ст. 83 КПК України).

Ці положення забезпечують, щоб спеціалісти, залучені до кримінального провадження, діяли безупереджено та на основі своїх професійних знань і навичок.

Крім того слід враховувати досвід розвинутих країн, наприклад:

- У Великій Британії використання висновків спеціалістів регулюється Законом про кримінальне правосуддя (Criminal Justice Act) та правилами доказів. Спеціалісти повинні бути незалежними та неупередженими, а їхні висновки повинні базуватися на науково обґрунтованих методах. Судді мають право оцінювати допустимість свідчень на основі їхньої надійності та релевантності.

- У Німеччині використання висновків спеціалістів регулюється Кримінально-процесуальним кодексом (Strafprozessordnung). Спеціалісти повинні мати відповідну кваліфікацію та досвід, а їхні висновки повинні бути обґрунтованими та науково підтвердженими. Судді можуть призначати спеціалістів для проведення досліджень та надання висновків [58, с. 237].

Тому і в Україні необхідно розвивати і вдосконалювати незалежний інститут спеціаліста, на зразок інституту адвокатури, який не буде підвладний впливу відомчих державних міністерств та судово-експертних установ, але підконтрольний науковому, громадському та судово-правоохоронному самоврядуванню спеціалістів різних галузей знань.

Інститут висновку спеціаліста, як джерела доказів в незалежній Україні утворився та на практиці та виборів своє існування і законодавче закріплення в нормах КПК в наслідок попиту замовників послуг (адвокатів, прокурорів, суддів, слідчих та дізнавачів) та неможливістю цей попит задовільнити державними судово-експертними установами. Але його подальший розвиток і впровадження потребує чіткого законодавчого регулювання і науково – громадського контролю з метою створення незалежного, об'єктивного та достовірного джерела доказів [58, с. 238].

Слід погодитись з пропозицією Е. Б. Сімакова-Єфремян, що відповідно до вимог статті 122 Кримінального процесуального кодексу України (КПК): «... проведення експертизи за дорученням слідчого судді ... здійснюється за рахунок коштів, які цільовим призначенням виділяються цим установам з Державного бюджету України». Саме тому норма частини другої статті 15 Закону суперечить вимогам статті 122 КПК. Враховуючи ту обставину, що відповідно до статті 1 КПК порядок кримінального провадження на території України визначається лише (підкреслено нами — авт.) кримінальним процесуальним законодавством України, вказана норма Закону України «Про судову експертизу» потребує приведення її у відповідність до вимог КПК:

треба включити слідчого суддю до переліку суб'єктів призначення судової експертизи за рахунок Держбюджету [118, с. 125].

Оплата послуг (роботи) спеціалістів у кримінальному провадженні є важливим питанням. Частина 2 статті 122 Кримінального процесуального кодексу України визначає, що залучення спеціалістів, експертів спеціалізованих державних установ, а також проведення експертиз за дорученням слідчого судді або суду здійснюється за рахунок коштів, що виділяються з Державного бюджету України.

Основні положення ч. 2 ст. 122 КПК України:

- *Джерело фінансування*: Проведення експертиз, обстежень і досліджень, а також залучення спеціалістів та експертів здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

- *Цільове призначення коштів*: Гроші виділяються спеціалізованим державним установам з відповідним цільовим призначенням для покриття витрат на проведення експертиз та оплату послуг спеціалістів.

Виклики та практичні питання:

- *Нестача фінансування*: Іноді може виникати проблема з нестачею фінансування, що ускладнює своєчасне та якісне проведення досліджень.

- *Бюрократичні перепони*: Процес виділення коштів може бути обтяжений бюрократичними перепонами, що затримує оплату послуг спеціалістів.

Це питання потребує подальшої уваги та можливого вдосконалення для забезпечення ефективного функціонування кримінального правосуддя.

Так, згідно з Інструкцією про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи,

затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 01.07.1996 № 710, забезпечується оплата їхніх послуг та витрат.

Основні положення Інструкції:

1. Збереження середньої заробітної плати:

- Свідкам, потерпілим, законним представникам потерпілих, цивільним позивачам, представникам цивільних позивачів, а також експертам, спеціалістам і перекладачам зберігається середня заробітна плата за весь час, затрачений ними у зв'язку з явкою та викликом до відповідних органів.

- Це положення діє відповідно до статей 121 і 122 Кримінального процесуального кодексу України та статті 275 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

2. Компенсація для осіб, які не є працівниками підприємств, установ чи організацій:

- Особам, які не є працівниками підприємств, установ чи організацій, виплачується компенсація (відшкодування) за відрив від звичайних занять.

- Це положення спрямоване на забезпечення справедливого відшкодування витрат для всіх учасників кримінального провадження.

Важливість положення:

- Це положення дозволяє забезпечити участь спеціалістів, експертів та інших осіб у кримінальному процесі без фінансових втрат для них.

- Забезпечення компенсації витрат сприяє належному функціонуванню системи кримінального правосуддя та гарантує, що всі учасники провадження можуть здійснювати свої обов'язки ефективно.

Але на практики виникає багато труднощів з оплатою роботи спеціаліста. Належне законодавче регулювання цієї сфери могло б допомогти врегулювати такі труднощі. Наприклад, можна передбачити: створення чіткої системи і процедури оплати. Визначення прозорих тарифів або мінімальних ставок для послуг спеціалістів, які враховують складність роботи,

кваліфікацію та витрачені ресурси. Запровадження спеціальних фондів для покриття витрат на залучення незалежних спеціалістів.

3.4. Аналіз законопроектів щодо адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні

На думку Е. Б. Сімакова-Єфремян: удосконалення нормативного регулювання питань призначення та проведення судових експертиз і правового статусу судового експерта на основі створення належного правового становища й нормативно-правового забезпечення організації діяльності системи державних судово-експертних установ, а також судових експертів, які не працюють у цих установах; підвищення ролі законних способів мотивації судових експертів; протидія корупційним проявам у сфері судової експертизи тощо є одним із найважливіших завдань експертного забезпечення правосуддя в державі. Реалізація запропонованих заходів стане потужним важелем впливу на процеси удосконалення судово-експертної діяльності [118, с. 127].

Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: була затверджена Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021 [75].

Судово-експертна реформа була ініційована Указом Президента України №837/2019 від 8 листопада 2019 року. Згідно з Указом, до кінця 2020 року Кабінет Міністрів України мав підготувати законодавчі зміни, зокрема створення системи самоврядування судових експертів, рецензування експертних висновків та визначення строків проведення експертиз.

Цей реформаторський підхід має на меті підвищення якості судової експертизи та відповідності міжнародним стандартам. Після прийняття Закону України «Про судову експертизу» 1994 року було прийнято і значну кількість

правок і доповнень, що відображає постійний розвиток правового регулювання в цій сфері [77].

У квітні 2012 року був прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс України, в результаті чого Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року втратив чинність. Ця подія є важливою в контексті аналізу організації та проведення судової експертизи, адже в результаті було змінено підхід до порядку ініціювання експертизи у кримінальному провадженні та особливостей здійснення експертом своїх функцій. У КПК 2012 року уточнено зміст поняття «експерт» в порівнянні з КПК 1960 року, де запропоновано під «експертом» розуміти особу, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Дане визначення містить згадку про необхідність відповідати вимогам, зазначеним у Законі України «Про судову експертизу» як однієї з необхідних умов для залучення у кримінальне провадження для надання висновку експерта. Законодавець визначив статус судового експерта як самостійного учасника кримінального провадження [163, с. 202].

Законопроект № 3637, запропонований у листопаді 2013 року, мав на меті вдосконалити положення нового КПК України 2012 року.

По-перше, він передбачав створення нової статті 242-1, яка визначала види експертиз: первинна, повторна, додаткова, комісійна, комплексна. У КПК 1960 року такі експертизи вже були передбачені, однак у реформованому КПК 2012 року вони не знайшли відображення. По-друге, пропонувалось деталізувати процедуру залучення експертів стороною захисту. За цим проектом, після укладання договору з експертом чи експертною установою,

документи долучалися до матеріалів справи. Однак цей законопроект був відкликаний, і запропоновані зміни не були реалізовані.

Наступний період діяльності Верховної Ради України VIII скликання (2014- 2019) ознаменувався підвищенням уваги законодавця до регулювання порядку проведення судових експертиз та залучення судового експерта в кримінальне провадження. Можна виокремити 8 законодавчих ініціатив в частині організаційних особливостей судово-експертної діяльності цього періоду, проте жодна з них не була підтримана парламентом.

Законопроекти Про судово-експертну діяльність в Україні», такі як:

- Про судово-експертну діяльність в Україні: проект Закону України від 30.03.2017 № 6264 [107];
- Про судово-експертну діяльність в Україні: проект Закону України від 03.10.2017 № 2149-VII [108].

З різних причин, а в основному з відсутності політичної волі для створення незалежної, об'єктивної системи адміністративно правового регулювання судово-експертної діяльності та бажанням залишити «монополію на правду» багато проектів, що були спрямовані на удосконалення діяльності судових експертів, забезпечення прозорості, підвищення якості експертиз та адаптацію до сучасних викликів, не були проголосовані у ВРУ.

Але були прийняті зміни які вносили плутанину і обмежували права учасників процесу.

Наприклад : 3 жовтня 2017 року Верховна Рада України прийняла Закон про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів, який був зареєстрований за № 6232 від 23.03.2017 та мав умовну назву «реформа судової системи». Розробники законопроекту вважають, що його прийняття сприятиме

подоланню процесуальних проблем, які перешкоджають ефективному судовому захисту в Україні, зокрема:

- формальне ставлення судів до дотримання конституційних та встановлених законом принципів судочинства, в тому числі змагальності сторін;
- недостатній рівень єдності та послідовності правозастосовної практики;
- недосконалість, а подекуди – відсутність ефективних процесуальних інструментів для захисту прав та інтересів осіб, які звертаються до суду;
- недосконалість правил та неузгодженість в розмежуванні юрисдикції судів;
- надмірна тривалість розгляду справ та відсутність правової визначеності через практично необмежені можливості перегляду рішення суду по суті спору;
- невиправдані формальні та неформальні обмеження у використанні деяких засобів доказування;
- абсолютизація принципу поширення юрисдикції судів на всі правовідносини; – нерозвиненість інструментів підтримки системи альтернативних способів вирішення спорів;
- надмірні витрати організаційних, людських та фінансових ресурсів для розгляду судом справ незначної складності та таких, спір в яких фактично відсутній;
- низький рівень правової культури учасників процесу, зловживання процесуальними правами та невиконання процесуальних обов'язків, поєднані з неефективними заходами відповідальності за порушення правил судового процесу [144, с. 1].

Попри визначені напрямки подолання колізій, положення законопроекту № 6232 від 23.03.2017 містили низку юридичних недоліків, які створювали правову невизначеність. Зокрема:

- У випадку подальших змін до кодексів було складно однозначно ідентифікувати, з точки зору юридичної техніки, куди саме вноситимуться зміни. Це призводило до суперечливого застосування норм і потребувало додаткових тлумачень, роз'яснень і коригувань.
- Заборонялось залучати спеціалістів з відповідних галузей, окрім державних експертів або тих, хто внесений до Державного реєстру атестованих судових експертів. Що обмежувало право сторін у кримінальному процесі самостійно обирати експертів, залишаючи це виключно на розсуд слідчого судді або суду.
- Проєкт частини 2 статті 242 КПК України передбачав обов'язкове звернення слідчого чи прокурора до судді для проведення експертизи. Це ускладнює процес і суперечить цілям оперативності та економії процесуальних ресурсів.
- Запропонована редакція частини другої статті 9 Закону України «Про судову експертизу» відповідно до змісту якої особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, які є у Реєстрі атестованих судових експертів, або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом. Треба зауважити, що за такої редакції зміст норми за предметом свого регулювання є значно ширшим за назву статті, оскільки стаття 9 Закону України «Про судову експертизу» регламентує відносини щодо ведення та використання Державного Реєстру атестованих судових експертів.
- Запропоновані терміни, наприклад, у статті ст. 244 (частина 3) КПК України, встановлювали обмеження на п'ятиденний розгляд клопотання слідчим суддею. Водночас участь особи, яка подала клопотання, в процесі розгляду не є обов'язковою, якщо інше не вказано суддею, що зменшувало гарантії сторін.

Таким чином, відповідно до зазначених вище змін виключно слідчий суддя або суд міг приймати рішення про залучення експерта для проведення

експертизи. Нагадаю, – до набрання чинності цим Законом таке рішення могли приймати сторона обвинувачення, сторона захисту, слідчий суддя у випадках відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта, суд. Як бачимо, змінами від 03.10.2017 року в кримінально процесуальне регулювання, законодавець виключив можливості для сторін самотійно залучати експертів у кримінальне провадження. У зв'язку з цим виникає ряд питань щодо передумов та наслідків таких нововведень, зокрема, чи такими законодавчими змінами не було обмежено принцип змагальності та свободи у наданні сторонами доказів, ризик потенційного впливу на результати судового розгляду в частині об'єктивності, швидкості та повноти дослідження обставин справи, перевантаженості судової системи, і, відповідно, – можливостей неефективного її функціонування. Зрештою, слід звернути увагу на ризики неправомірного впливу на судового експерта при такій організації залучення експерта у провадження, адже інформація про особу експерта була заздалегідь відомою, містилася в ухвалі суду про призначення судової експертизи, яку сторони могли використовувати для спроб вплинути та достовірність висновку експерта [163, с. 205].

Аналіз наведених положень законопроекту № 6232 від 23.03.2017, підводили до висновка, що вони мають низку недоліків, які потребують додаткового опрацювання та вдосконалення.

У лютому 2018 року до Верховної Ради України був поданий законопроект №7547, метою якого було скасування «поправок Лозового» щодо організації та проведення судових експертиз. Автори законопроекту запропонували повернути сторонам кримінального провадження право самотійно звертатися до експертів для отримання висновків, тим самим скасувавши монополні повноваження слідчих суддів у цьому питанні.

Серед основних положень законопроекту виділялось:

- Можливість сторони захисту залучати експерта самотійно або за допомогою клопотання до сторони обвинувачення.

- Надання слідчому судді права залучати експерта лише у випадку відмови слідчого чи прокурора задовольнити відповідне клопотання сторони захисту.
- Скасування монополії державних спеціалізованих установ на проведення судових експертиз.

Попри запропоновані зміни, у березні 2018 року законопроект №7547 був відхилений і знятий з розгляду. Це стало ще одним прикладом складнощів у реформуванні кримінального процесуального законодавства України.

Законопроект №8112, зареєстрований у березні 2018 року, передбачав надати, окрім слідчого судді, ще й слідчому, прокурору можливість звертатися до експертів, експертної установи. Сторона захисту могла реалізувати своє право на залучення експерта для проведення судової експертизи лише або шляхом звернення з клопотанням до слідчого, прокурора або до слідчого судді. Також серед пропозицій законопроекту – надати право потерпілому, який відповідно до ст.3 КПК України не завжди є стороною обвинувачення, можливість звертатися до слідчого з клопотанням про проведення експертизи. Автори законопроекту пропонували передбачити положення, згідно яким «...у разі незгоди потерпілого, сторони кримінального провадження (крім сторони обвинувачення) із питаннями, поставленими перед експертом в постанові про призначення експертизи, винесеної слідчим чи прокурором, потерпілий, сторона кримінального провадження (крім сторони обвинувачення) мав право звернутись до слідчого судді із клопотанням про встановлення додаткових питань в межах вже призначеної експертизи» (проект ст.244-1 в редакції законопроекту №8112) [163, с. 207].

У березні 2018 року Верховною Радою України було зареєстровано законопроект №8166, який мав на меті повернути автономію сторонам кримінального провадження у прийнятті рішення щодо залучення експертів для проведення судових експертиз. Цей законопроект був схвалений у першому читанні, але подальший його розгляд було зупинене.

Метою законопроекту №8233 було створення нового закону про судову експертизу та самоврядування судових експертів. Це мало б забезпечити ефективну систему самоврядування і зменшити залежність судових експертів від органів влади. Законопроект запропонував новий підхід до організації судово-експертної діяльності, але його подальший розгляд також не просунувся.

Ще однією схожою ініціативою став законопроект №8249, зареєстрований у квітні 2018 року. Він підтримував ідеї, викладені в законопроекті №8233, і висловлював критику щодо практики, запровадженої попередніми змінами до законодавства. Зокрема, депутати вказували, що після ухвалення Закону України від 3 жовтня 2017 року судді фактично втрачали роль арбітра і частково переймали функції досудового розслідування. Однак і цей законопроект не був підтриманий парламентом.

У вересні 2018 року Верховна Рада України підтримала у першому читанні Проект Закону №8336 від 4 травня 2018 року. Законопроект передбачав внесення змін до законодавства з метою посилення гарантій незалежності судових експертів і забезпечення належних умов для здійснення судово-експертної діяльності. Однак після першого читання розгляд цього проекту був зупинений, і він так і не був прийнятий.

Визначні зміни відбулись при прийнятті проекту закону № 1009 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства 4 жовтня 2019 року, адже ним було частково скасовано монополію на проведення судових експертиз у кримінальному провадженні державними спеціалізованими установами. Разом з тим, право на проведення криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз залишено виключно державним спеціалізованим установам. Окрім цього, зазначений законопроект змінив суб'єктів ініціювання проведення судової експертизи у кримінальному провадженні, надавши право залучати експерта у

провадження сторонам або слідчому судді за клопотанням сторони захисту у випадках, визначених законом. Зокрема йдеться про ситуації, коли для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або для вирішення залученим стороною обвинувачення експертом поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок; сторона захисту не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин (ст. 244 КПК України в редакції від 15.10.2019). В той же час можливість залучення експерта у провадження потерпілим, його представником визначено не було [163, с. 210].

Верховна Рада України IX скликання має низку законодавчих ініціатив, спрямованих на вдосконалення різних аспектів законодавства. Серед них можна виділити проекти, що є актуальні на теперішній час і також стосуються судово-експертної реформи в Україні:

1. **Проект Закону про судово-експертну діяльність:**
  - Номер: 6284.
  - Дата реєстрації: 05.11.2021.
  - Ініціатор: Кабінет Міністрів України.
2. **Альтернативний проект Закону про судово-експертну діяльність:**
  - Номер: 6284-1.
  - Дата реєстрації: 19.11.2021.
  - Ініціатор: Народні депутати України.
3. **Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України:**

- Номер: 6285.
- Дата реєстрації: 05.11.2021.
- Ініціатор: Кабінет Міністрів України.

4. Альтернативний проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу про адміністративні правопорушення:

- Номер: 6285-1.
- Дата реєстрації: 19.11.2021.
- Ініціатор: Народні депутати України.

5. Альтернативний проєкт Закону про судово-експертну діяльність та самоврядування судових експертів:

- Номер: 6284-2.
- Дата реєстрації: 22.11.2021.
- Ініціатор: Народні депутати України.

6. Альтернативний проєкт Закону про внесення змін до Закону України "Про судову експертизу":

- Номер: 6284-3.
- Дата реєстрації: 23.11.2021.
- Ініціатор: Народні депутати України.

Основні відмінності між зазначеними законопроєктами можна виділити наступним чином:

1. Підхід до регулювання:

- Проєкт №6284 пропонує *комплексне регулювання судово-експертної діяльності*, охоплюючи всі ключові аспекти.
- Проєкт №6284-3 фокусується лише на *внесенні змін до чинного законодавства*, маючи більш обмежений обсяг регуляції.

2. Самоврядування експертів:

- Проект №6284-2 акцентує увагу на створенні системи *самоврядування судових експертів*, що охоплювала б і приватних, і державних експертів.

- Інші проекти менше зосереджені на впровадженні цього аспекту.

3. Статус експертів:

- Проекти №6284-1 і №6284-2 передбачають *ширші повноваження для приватних експертів*, тоді як проект №6284 зберігає більше обмежень.

4. Державне регулювання:

- Проект №6284 передбачає *централізоване державне регулювання* через Міністерство юстиції.

- Альтернативні проекти пропонують більш **децентралізований підхід**, розширюючи участь самоврядних організацій.

З приводу цього Ткаченко Н., Алексеїчук В. вважають, що сьогодні реформування судової експертизи здобуло заслужене визнання: на розгляді Верховної Ради України перебуває чотири проекти закону, які передбачають регулювання судово-експертної діяльності в Україні (№ 6284, 6284-1, 6284-2, 6284-3). Одним із найголовніших питань, за яким ці проекти різняться, є модель інституцій судової експертизи в Україні (найбільш обґрунтована, доцільна й ефективна). Результати численних дискусій, обговорень, анкетувань і узагальнень, проведених фаховою експертною спільнотою, представниками органів досудового розслідування, суду, адвокатури, науковцями, свідчать про неоднозначність їх ставлення до різних моделей, за якими має функціонувати експертна галузь. Проведене Директоратом правової політики у сфері судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів Міністерства юстиції України узагальнення (Моніторинговий звіт, 2020) свідчить, що більшість респондентів (51%) на боці реформування судово-експертної системи (але різняться думки щодо напрямів реформування), 49% — бажають залишити чинну систему організаційно-управлінського забезпечення, 36% — за створення єдиного центрального органу виконавчої

влади з метою координації та контролю всіх суб'єктів судово-експертної діяльності, фінансування їх діяльності у передбаченому законодавством порядку, а 13% — прагнуть запровадити єдину експертно-кваліфікаційну комісію [139, с. 15].

Гармонізація з міжнародними стандартами: Проєкт №6284 виглядає найбільш збалансованим, оскільки враховує міжнародний досвід і рекомендації Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI). Цей підхід дозволяє забезпечити відповідність національного законодавства сучасним викликам, зокрема пов'язаним із впливом воєнного стану.

Але нетреба відкидати питання підняті і в альтернативних ключових законопроєктів, які стосуються реформи судової експертизи і ось чому:

1. Проєкт Закону №6284 (05.11.2021):

- Основна мета: створення чіткої нормативної бази для судово-експертної діяльності.
- Впроваджує стандарти для експертів, включаючи їхню сертифікацію, професійний розвиток та контроль якості.
- Передбачає створення системи самоврядування судових експертів, що сприятиме їхній незалежності.

2. Альтернативний проєкт №6284-1 (19.11.2021):

- Розширює положення основного законопроєкту, додаючи механізми рецензування висновків експертів.
- Пропонує встановлення граничних строків для проведення експертиз, що має прискорити судові процеси.

3. Проєкт Закону №6285 (05.11.2021):

- Спрямований на вдосконалення Кримінального процесуального кодексу України.
- Визначає чіткі критерії для призначення експертиз, що зменшує ризик упередженості.

4. Альтернативний проєкт №6285-1 (19.11.2021):

- Включає зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

- Пропонує нові процедури для проведення експертиз, що підвищують прозорість процесу.

5. Альтернативний проєкт №6284-2 (22.11.2021):

- Зосереджується на створенні органів самоврядування судових експертів.

- Передбачає посилення ролі недержавних експертних установ.

6. Альтернативний проєкт №6284-3 (23.11.2021):

- Вносить зміни до чинного Закону України "Про судову експертизу".

- Пропонує нові підходи до регулювання діяльності експертів, включаючи їхню професійну підготовку.

Виклики та перспективи:

- *Фінансування:* Реалізація реформи потребує значних ресурсів для створення нових органів та забезпечення їхньої діяльності.

- *Прозорість:* Важливо уникнути конфлікту інтересів та забезпечити незалежність експертів.

- *Міжнародні стандарти:* Законопроєкти спрямовані на гармонізацію з європейськими практиками, що підвищить довіру до судової системи.

Ці законопроєкти є важливим кроком до модернізації судово-експертної діяльності в Україні.

Попри позитивні аспекти, існують виклики, пов'язані з імплементацією цих законопроєктів. Наприклад, необхідність фінансування реформ, забезпечення прозорості процесу та уникнення конфлікту інтересів. Водночас, успішна реалізація цих ініціатив може значно підвищити довіру до судової системи та сприяти зміцненню верховенства права в Україні.

Аналіз світової практики у цьому питанні також свідчить про відсутність єдиної тенденції у побудові системи інституцій судової експертизи. У деяких країнах — це єдина експертна служба (наприклад, в Естонії, Швеції, Норвегії,

Бельгії, Португалії, Ірландії тощо — при Міністерстві юстиції; у Фінляндії, Словенії, Словаччині, Угорщині, Сербії, Хорватії та ін.— при Міністерстві внутрішніх справ; у Білорусі підпорядкована Президентові країни), у деяких — система експертних установ із різним відомчим підпорядкуванням (наприклад, в Іспанії, Польщі, Латвії, Литві, Молдові, Німеччині, Румунії, Італії, Франції та ін.) [139, с. 16].

В умовах воєнного стану прийняття нового Закону України «Про судово-експертну діяльність» є нагальною потребою. Ефективна робота судово-експертної системи є критично важливою для розслідування воєнних злочинів, захисту прав людини та забезпечення справедливого правосуддя.

Новий Закон України «Про судово-експертну діяльність» повинен забезпечити комплексний підхід до реформування судово-експертної діяльності. Врахувати міжнародний досвід, рекомендації Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI) та сучасні виклики, забезпечуючи:

- *Чітке регулювання діяльності експертів* для покращення прозорості та якості їхньої роботи.
- *Системні зміни*, спрямовані на посилення правових гарантій і стандартів проведення експертиз.
- *Врахування сучасного контексту* через адаптацію до умов воєнного стану.

Отже, міжнародний досвід експертного забезпечення правосуддя підлягає науковому аналізу з метою імплементації відповідних передових норм у законодавство України та застосування їх у практичній діяльності. Це необхідно для вдосконалення процедур участі судового експерта в судочинстві та вступу українських СЕУ до міжнародних організацій, якими об'єднано різні зарубіжні експертні інституції, із метою інтеграції української системи експертного забезпечення правосуддя в міжнародний простір [139, с. 16].

Виклики воєнного стану, а саме: знищення інфраструктури та технічних засобів, втрата документів та доказів, необхідних для проведення експертиз, потреба в нових методиках для розслідування воєнних злочинів.

Для подолання цих проблем необхідно:

- Внести зміни до законодавства, що враховують специфіку воєнного стану.
- Розробити нові методики проведення експертиз.
- Забезпечити належне фінансування судово-експертних установ.
- Активізувати міжнародну співпрацю.

Цифровізація судово-експертної діяльності є ключовим фактором для забезпечення її безперервності під час війни. Використання цифрових інструментів може прискорити обробку інформації та мінімізувати ризики втрати даних. Успішний досвід впровадження таких рішень підтверджує їхню ефективність.

З урахуванням наявних сьогодні позицій науковці виокремили основні моделі системи інституцій судової експертизи, щодо яких є пропозиції в проєктах закону про судово-експертну діяльність.

I. Класична (традиційна) модель (наразі існує в Україні, характеризується децентралізацію в побудові системи експертних установ, функціонуванням мережі державних і комунальних експертних установ та служб, підвідомчих обмеженому законодавством колу суб'єктів (міністерств і відомств), наявністю внутрішньовідомчого правового регулювання). Різновиди: із обмеженням приватних експертів у праві проведення криміналістичних, судовомедичних і судово-психіатричних експертиз; із наданням приватним експертам права проведення судово-медичних і криміналістичних експертиз (за винятком окремих груп об'єктів).

II. Неокласична (оновлена традиційна) модель (передбачає, як і попередня, децентралізацію в побудові системи експертних установ, функціонування мережі державних і комунальних експертних установ та служб

з можливістю створення нових експертних установ необмеженим колом суб'єктів (міністерств і відомств), наявністю внутрішньовідомчого правового регулювання). Сьогодні право створювати власну відомчу експертну службу має, наприклад, Державне бюро розслідувань [139, с. 16].

III. Радикальна модель (нова для України, передбачає централізацію шляхом створення єдиного Центрального органу виконавчої влади — Державної експертної служби, підпорядкованої Кабміну або Мін'юсту України, яка реалізовуватиме державну політику у сфері експертного забезпечення правосуддя та керуватиме всіма відомчими державними й недержавними експертними установами та приватними судовими експертами, з якими вона укладатиме угоди про надання послуг судової експертизи та оплачуватиме їх, а також забезпечуватиме роботу Центральної експертно-кваліфікаційної комісії з метою надання (позбавлення) кваліфікації судовим експертам, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, контролю за їх діяльністю; забезпечуватиме ведення Реєстрів атестованих судових експертів і методик проведення судових експертиз; організовуватиме проведення науково-дослідних робіт у галузі судової експертизи та нормативно-методичне забезпечення судових експертів).

IV. Змішана (частково радикальна) модель (містить класичну або неокласичну модель існування розгалуженої системи відомчих експертних установ з елементами централізації — визнання Мін'юсту України єдиним органом, який формує державну політику в судово-експертній галузі, а також запровадження єдиних кваліфікаційного та дисциплінарного органів (комісій) при Мін'юсті, у складі яких у рівному співвідношенні перебуватимуть представники різних відомств, які мають у підпорядкуванні експертні установи, і представники приватного сектору судових експертів).

V. Змагальна модель (заснована на децентралізації розгалуженої системи відомчих експертних установ із такою особливістю, що експертні установи, підпорядковані відомствам, які мають функції досудового розслідування,

забезпечують винятково потреби відповідних органів досудового розслідування у проведенні судових експертиз, залученні спеціалістів до проведення слідчих дій (експерт обвинувачення, висновок обвинувачення). Кожен із органів (відомств) із такими функціями повинен мати свою експертну службу. На відміну від цього, експертні установи й експерти, не підпорядковані таким відомствам (а саме: експертні установи Мін'юсту, Мінохоронздорів'я України, а також недержавної форми власності та приватні експерти), надають експертні послуги за ухвалою суду й на замовлення інших осіб (органів) у будь-якому з видів провадження (експерт захисту, висновок захисту, альтернативна експертиза, повторна експертиза)) [139, с. 17].

Шуневич К. А., дійшла до висновку, що можна згрупувати такі підходи до організації залучення експерта у кримінальне провадження в Україні на основі пропонованих у різні роки змін до законодавства у сфері судово-експертного забезпечення правосуддя:

– ті, які пропонували надати можливість приймати рішення про залучення експерта стороні обвинувачення. Стороні захисту гарантована можливість звертатись з клопотанням про проведення експертизи до сторони обвинувачення, проте самостійно вона позбавлена права залучати експерта на договірних умовах. Слідчий суддя у таких випадках також може приймати рішення про залучення експерта у кримінальне провадження у випадку, якщо сторона захисту звернеться з відповідним клопотанням та доведе, що сторона обвинувачення відмовилась задовольнити клопотання сторони захисту про призначення експертизи. За такого підходу є дискусійним можливість належного здійснення органами досудового розслідування призначення таких судових експертиз, зокрема щодо ризику ігнорування права сторони захисту на призначення таких судових експертиз, а також питання належного функціонування органів досудового розслідування в контексті виключення

протиправного впливу таких органів на здійснення експертної діяльності судовим експертом;

– ті, які спрямовані на надання виключної можливості приймати рішення про залучення експерта у кримінальне провадження та обирати конкретного експерта/експертів експертну установу слідчому судді. У такому випадку виникає питання, чи не «перебирає» на себе суд повноваження сторін щодо збору доказів у кримінальному провадженні, а також, чи буде забезпечено повне, своєчасне та об'єктивне досудове розслідування, зважаючи на перевантаженість судів;

– ті, які спрямовані на надання свободи як стороні захисту, так і стороні обвинувачення у виборі експерта та залучені його у кримінальне провадження. Слідчий суддя при цьому може приймати рішення про проведення експертизи у виключних випадках, передбачених законом (наприклад, якщо сторона захисту не має достатньо фінансів, аби оплатити роботу експерта). За такого підходу найбільшою мірою реалізовується принцип змагальності та принцип рівності перед законом та судом при здійсненні кримінального провадження [163, с. 210].

Подальші кроки мають бути спрямовані на:

- Адаптацію найкращих міжнародних практик до української реальності.
- Розробку конкретних пропозицій щодо вдосконалення організації судово-експертної діяльності.
- Забезпечення незалежності та захисту експертів від зовнішнього впливу.

Законопроекти, спрямовані на адміністративно-правове забезпечення судової експертизи, є важливим кроком до вдосконалення правової системи України. Їх реалізація потребує комплексного підходу, який включає співпрацю між державними органами, експертною спільнотою та громадськістю. Це дозволить створити ефективну, прозору та справедливую систему судово-експертної діяльності.

Обрання моделі, на якій базуватиметься новий закон про судово-експертну діяльність, має бути вельми виваженим не лише з погляду переваг, а й тяжкості можливих негативних наслідків і ризиків, які загрожуватимуть належному функціюванню судово-експертної галузі загалом. Важливим у реформуванні системи інституцій судової експертизи є дотримання процесуального законодавства (можливості збирання та подання сторонами до суду доказів; урахування процесуальних строків тощо), а також визначення органу, відповідального за формування єдиної державної політики у цій галузі [139, с. 20].

Висновки до Розділу 3

Враховуючи поточні тенденції та міжнародні стандарти, необхідно удосконалювати законодавство в сфері організації та проведення судової експертизи в Україні. Це сприятиме зміцненню правової держави, забезпеченню прав сторін у кримінальному провадженні та забезпеченню справедливого суду. Важливо врахувати кращі європейські практики та забезпечити відповідну конкуренцію та якість проведення судових експертиз. Необхідні зміни і в законі України «Про судову експертизу, який застарів і в деяких аспектах заважає розвитку судової експертизи в Україні.

Наприклад, у жодній з країн Європейського Союзу подібного закону немає взагалі. У Німеччині судовим стає експерт, приведений судом до присяги. При цьому, кожна зі сторін процесу (як кримінального, так і цивільного) може самостійно провести у справі необхідну експертизу, а конкуренція декількох експертиз - є досить звичайним для судової практики Німеччини справою. Для зручності суд може, звичайно ж, скористатися одним з галузевих реєстрів, в якому представлена інформація про осіб, що володіють спеціальними знаннями (наприклад, реєстр торгово-промислової чи ремісничої палат). Проте, сам факт знаходження в цьому реєстрі не дає ніяких переваг перед фахівцями, які в ньому не зазначені [20, с. 132].

У Франції експерти обираються з числа осіб, які занесені до національного реєстру, складеного бюро Касаційного суду, або одного із списків, складених апеляційними судами, узгоджених з генеральним прокурором. Спеціалісти, які бажають стати експертами, подають про це заяву до відповідного суду. Вони мають бути не молодшими 30 й не старшими 70 років. При занесенні їх до одного з списків експерти приносять перед апеляційним судом, у районі компетенції якого знаходиться їх постійне місце проживання, присягу про те, що вони будуть виконувати свої обов'язки, подавати доповіді й робити висновки по честі й совісті. Вони не повинні відновлювати присягу за кожним викликом. Ці фахівці називаються присяжними експертами.

Законодавство Франції дозволяє залучати у якості експертів і фахівців, які не є присяжними експертами. Вони приносять присягу перед слідчим суддею чи магістром, призначеним судовим органом, за кожним викликом.

У Англії експерт в англійському суді також виступає як свідок, але на відміну від звичайного свідка дає показання, викладаючи свою думку з приводу різних фактів. У процесі діє також принцип змагальності експертизи. Поліцейський чиновник, який проводив яке-небудь спеціалізоване дослідження у справі, може бути залучений однією із сторін (найчастіше обвинувачем) до участі в процесі як свідок і під присягою дати показання про проведені ним дослідження та їх результати, а також висловити свою думку [20, с. 132].

Кожна із сторін може доручити проведення спеціальних досліджень будь-якій компетентній особі незалежно від того, де вона працює, і залучити її до участі в суді як обізнаного свідка. Відповідно до принципу змагальності експертизи сторони можуть залучити до участі в процесі своїх експертів для проведення контр-експертизи з метою заперечення висновків експерта протилежної сторони. Кваліфікація експерта й результати дослідження можуть бути завжди перевірені під час перехресного допиту [20, с. 132].

Таким чином, можна прийти до висновків, що приклад розвинутих країн показує доцільність мінімізації адміністративно-правового впливу держави на судових експертів. Самоврядування спеціалістів і користувачів їхніх послуг створює умови для незалежності, підвищення якості роботи й довіри до результатів судово-експертної діяльності.

У нашій державі нагальна необхідності зосередження уваги на демократичних важелях у сфері сучасної судової діяльності, яка потребує більш детального правового регулювання. В даний час існує необхідність вдосконалення законодавства в області адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності.

Для цього необхідно:

- позбавлення державної монополії та забезпечення конкуренції. А саме збільшення участі приватних експертів і експертних установ у проведенні судових експертиз за визначених умов та вимог;
- вдосконалення інституту спеціаліста та висновків спеціалістів як джерела доказів;
- необхідно визначити процедуру вибору експерта на підставі компетенції, досвіду та безпристрасності. Для цього необхідно запропонувати зміни до Закону України "Про судову експертизу", що передбачатимуть критерії та процедуру вибору експерта з реєстру кваліфікованих експертів;
- необхідно розробити механізми контролю якості проведення судових експертиз. Для цього можна запропонувати зміни до Закону України "Про судову експертизу", що передбачатимуть обов'язковість залучення незалежних експертів для перевірки якості проведення судових експертиз, а також встановити механізм відповідальності за неякісно проведену експертизу;
- розглянути можливість впровадження зовнішнього незалежного механізму рецензування експертних висновків. Це може включати залучення незалежних

експертів з інших регіонів або країн для перевірки об'єктивності і точності експертних висновків.

Також необхідно забезпечити врегулювання питання щодо відповідальності керівника судово-експертної установи за незаконний вплив на судового експерта та посягання на його незалежність. Запровадження відповідного механізму кримінальної відповідальності може включати встановлення покарань, таких як адміністративні санкції, звільнення з посади або навіть кримінальне переслідування.

У зв'язку з метою забезпечення вимог сторін про відшкодування збитків, доцільно розглянути можливість впровадження страхування відповідальності експерта. Це може захистити від потенційних фінансових збитків, які можуть виникнути внаслідок дій або бездіяльності експерта під час проведення експертного дослідження.

Це далеко не всі спірні аспекти ЗУ «Про судову експертизу», що викликають значні труднощі у адміністративному та кримінальному процесах. Ця проблема потребує професійного вирішення, яке можливо одержати шляхом звернення до досвіду певних західних країн.

В Україні зареєстровано кілька законопроектів, що стосуються судово-експертної реформи в Україні. Тому прийняття нового закону Закону України «Про судово-експертну діяльність» є критично важливим для:

- Розслідування воєнних злочинів.
- Захисту прав людини.
- Забезпечення справедливого правосуддя.

Основна мета нового закону повинна спрямована на:

1. Комплексний підхід до реформування:
  - Чітке регулювання діяльності експертів.
  - Прозорість та якість судових експертиз.
2. Системні зміни:
  - Посилення правових гарантій для учасників процесу.

- Впровадження стандартів проведення експертиз.

3. Адаптація до умов воєнного стану:

- Врахування специфічних викликів війни.

Не можна залишити без уваги і роль цифровізації судово-експертної діяльності, а саме:

- Використання цифрових інструментів для забезпечення безперервності роботи.
- Зменшення ризиків втрати даних.
- Підвищення швидкості та точності обробки інформації.

Подальші кроки для реформування

1. Адаптація міжнародного досвіду:

- Використання найкращих практик Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI).

2. Розробка конкретних пропозицій:

- Впровадження нових технологій та підходів у роботі експертів.

3. Забезпечення незалежності експертів:

- Надання захисту від зовнішнього впливу.

Законопроекти, спрямовані на адміністративно-правове забезпечення судової експертизи, є важливим кроком до вдосконалення правової системи України. Їх реалізація потребує комплексного підходу, який включає співпрацю між державними органами, експертною спільнотою та громадськістю. Це дозволить створити ефективну, прозору та справедливую систему судово-експертної діяльності.

ВИСНОВКИ

Дослідження адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні дало можливість сформулювати низку нових теоретичних та практичних положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

1. Дослідивши історію розвитку судово-експертної діяльності в Україні, можна зробити висновок, що саме попит на спеціальні знання та досвідчених, обізнаних осіб у судових процесах розвинув галузь, яка зі сторіччями перетворилась у сучасну судово-експертну діяльність. Саме попит на спеціальні знання розвиває галузь сучасного адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. Ця галузь потребує постійного реформування та вдосконалення. Необхідно швидко реагувати на впровадження у життя людей і бізнес процеси нових явищ, пов'язаних з розвитком науки і техніки, навчати спеціалістів та експертів, розробляти нові методики досліджень і сучасне законодавство, яке забезпечить зрозумілими правилами і нормами.

2. Судово-експертну діяльність – слід розглядати, як напрямки роботи спеціально уповноважених суб'єктів, який полягає у проведенні експертно-дослідницької роботи та забезпеченні використання спеціальних знань у певних галузях науки і техніки в роботі судових та правоохоронних органів. Ця діяльність потребує адміністративно-правового регулювання, оскільки включає здійснення спеціальної науково-дослідницької роботи, яка має не лише наукове, але й практично-правове значення.

3. Судово-експертну діяльність повинна здійснюватися відповідно до засад адміністративно-правового регулювання. Принципи адміністративно-правового регулювання традиційно класифікують за характером закріплення і застосування на загальні та спеціальні (галузеві). Тому принципи адміністративно-правового регулювання судової експертизи в Україні є закріпленими у нормативно правових документах основи, що визначають

порядок організації та проведення судових експертиз, а також взаємодію судово-експертних установ з судовими і правоохоронними органами.

4. Констатовано, що система принципів, як і стандартів судової експертизи повинна постійно розширюватись і доповнюватись і всі ці засади необхідно закріплювати законодавчо у нормативно – правових документах, що регулюють судово-експертну діяльність. Їх дотримання забезпечать гарантії повного, об'єктивного та достовірного дослідження.

5. Констатовано, що суб'єктів судово-експертної діяльності слід класифікувати за декількома критеріями, зокрема за статусом, функціями та галузями спеціалізації. Необхідно переглянути повноваження та обов'язки суб'єктів судово-експертної діяльності в Україні, а саме: перегляд процедур атестації та сертифікації експертів; забезпечення незалежності суб'єктів судово-експертної діяльності та впровадження механізмів, які гарантуватимуть незалежність судових експертів від впливу з боку сторін судового процесу; активізація співпраці з міжнародними організаціями та іноземними експертними установами для обміну досвідом та впровадження найкращих світових практик.

6. Констатовано, що джерела адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні необхідно змінювати і вдосконалювати. Систематизація та уніфікація джерел судово-експертної діяльності допоможуть забезпечити ефективне адміністративно-правове регулювання, підвищити якість та науковість судових експертиз, а також сприятиме розвитку цієї важливої галузі правосуддя в Україні.

7. Запропоновано, що для досягнення цієї мети необхідно здійснити наступні заходи:

- провести детальний аналіз чинних нормативно-правових актів, що регулюють судово-експертну діяльність, визначити їхні недоліки та прогалини;

- розробити комплексний законодавчий акт, який об'єднає всі основні норми та положення щодо судово-експертної діяльності, замість застарілого закону «Про судову експертизу» 1994 року. Це сприятиме зменшенню правових колізій та забезпеченню узгодженості нормативно-правової бази;
- встановити єдину термінологію для всіх нормативно-правових актів, що регулюють судово-експертну діяльність, щоб уникнути неоднозначних тлумачень;
- вдосконалити процедури та методики проведення судових експертиз, що забезпечать їхню якість та об'єктивність;
- запровадити механізми моніторингу та оцінки діяльності судових експертів та судово-експертних установ для забезпечення їхньої відповідності встановленим стандартам.

Впровадження цих заходів сприятиме підвищенню ефективності та якості судово-експертної діяльності в Україні, забезпечуючи справедливість та законність судових рішень.

8. Запропоновані напрями реформування адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності. У нашій державі нагальна необхідність зосередження уваги на демократичних важелях у сфері судової експертизи, яка потребує нових напрямів адміністративно-правового регулювання.

Серед них можна виділити основні напрями, це:

- позбавлення державної монополії та забезпечення конкуренції. А саме збільшення участі приватних експертів і експертних установ у проведенні судових експертиз за визначених умов та вимог;
- необхідно визначити процедуру вибору експерта на підставі компетенції, досвіду та безпристрасності. Для цього необхідно запропонувати зміни до законодавства, що передбачатимуть

критерії та процедуру вибору експерта з реєстру кваліфікованих експертів;

- необхідно розробити механізми контролю якості проведення судових експертиз. Для цього необхідні законодавчі ініціативи, що передбачатимуть обов'язковість залучення незалежних експертів для перевірки якості проведення судових експертиз, а також встановити механізм відповідальності за неякісно проведenu експертизу;
- розглянути можливість впровадження зовнішнього незалежного механізму рецензування експертних висновків. Це може включати залучення незалежних експертів з інших країн для перевірки об'єктивності і точності експертних висновків.

Також необхідно забезпечити врегулювання питання щодо відповідальності керівника судово-експертної установи за незаконний вплив на судового експерта та посягання на його незалежність. Запровадження відповідного механізму кримінальної відповідальності може включати встановлення покарань, таких як адміністративні санкції, звільнення з посади або навіть кримінальне переслідування.

У зв'язку з метою забезпечення вимог сторін про відшкодування збитків, доцільно розглянути можливість впровадження страхування відповідальності експерта. Це може захистити від потенційних фінансових збитків, які можуть виникнути внаслідок дій або бездіяльності експерта під час проведення експертного дослідження.

Одним із перспективних напрямів реформування є цифровізація. Цифровізація судово-експертної діяльності є ключовим фактором для забезпечення її безперервності під час війни. Використання цифрових інструментів може прискорити обробку інформації та мінімізувати ризики втрати даних. Успішний досвід впровадження таких рішень підтверджує їхню ефективність.

Подальші кроки мають бути спрямовані на:

- Адаптацію найкращих міжнародних практик до української реальності.
- Розробку конкретних галузевих пропозицій щодо вдосконалення організації судово-експертної діяльності.
- Забезпечення незалежності та захисту експертів від зовнішнього впливу.

Це далеко не всі питання в галузі судово-експертної діяльності, що викликають значні труднощі у адміністративному та кримінальному процесах. Ця проблема потребує професійного вирішення, яке можливо одержати шляхом звернення до досвіду розвинутих західних країн.

9. Проаналізовано досвід країн ЄС. Враховуючи поточні тенденції та міжнародні стандарти, необхідно вивчати кращі європейські практики, що допоможе забезпечити відповідний контроль та якість проведення судових експертиз. Необхідні зміни і в законі України «Про судову експертизу, який застарів і в деяких аспектах заважає розвитку судової експертизи в Україні.

Наприклад, у жодній з країн Європейського Союзу подібного закону немає взагалі. У Німеччині суд може самостійно обирати експертів із галузевих реєстрів, але це не дає переваг перед іншими спеціалістами. Конкуренція між експертизами є частиною судової практики.

У Франції експерти обираються з національного або регіональних реєстрів і зобов'язані принести присягу. При цьому, можуть залучатися також і не присяжні експерти, але для кожного виклику вони складають присягу.

Експерт у Англії діє як свідок, що надає думку щодо фактів. Кожна сторона може залучати своїх експертів для повторної чи додаткової експертизи, дотримуючись принципу змагальності.

Зроблено висновок, що в розвинутих країнах зменшений адміністративно - правовий вплив держави на судових-експертів, а судово-експертне забезпечення покладається на самоврядування осіб, які є користувачами послуг судових експертів і спеціалістів. Тому в Україні

потрібен такий закон який би не заважав розвитку судово-експертної діяльності.

10. Проведено аналіз зареєстрованих на даний час законопроектів, що стосуються судово-експертної реформи в Україні, дозволяє прийти до висновків, що в умовах воєнного стану прийняття нового Закону України «Про судово-експертну діяльність» є нагальною потребою. Новий Закон України «Про судово-експертну діяльність» повинен забезпечити комплексний підхід до реформування судово-експертної діяльності. Врахувати міжнародний досвід, рекомендації Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI) та сучасні виклики, забезпечуючи:

- *Чітке регулювання діяльності експертів* для покращення прозорості та якості їхньої роботи.
- *Системні зміни*, спрямовані на посилення правових гарантій і стандартів проведення експертиз.
- *Врахування сучасного контексту* через адаптацію до умов воєнного стану.

Попри позитивні аспекти, існують виклики, пов'язані з імплементацією цих законопроектів. Наприклад, необхідність фінансування реформ, забезпечення прозорості процесу та уникнення конфлікту інтересів. Водночас, успішна реалізація цих ініціатив може значно підвищити довіру до судової системи та сприяти зміцненню верховенства права в Україні.

11. Констатовано, що інститут висновку спеціаліста як джерела доказів в Україні виник у відповідь на потреби адвокатів, прокурорів, суддів, слідчих і дізнавачів, оскільки державні судово-експертні установи не могли повною мірою задовольнити цей попит. Він не лише виборів своє законодавче закріплення в нормах КПК, а й довів свою життєздатність на практиці. Проте для його подальшого розвитку та впровадження необхідно чітко врегулювати це питання на законодавчому рівні і забезпечити науково-громадський контроль. Це дозволить створити незалежне, об'єктивне та достовірне джерело

доказів, розвантажити судово-експертні установи, прискорити строки досудового слідства або судового розгляду.

12. Запропоновано модель адміністративно – правового регулювання висновку спеціаліста. В Україні необхідно далі розвивати та вдосконалювати незалежний інститут спеціаліста і його висновка, як джерела доказів. Адміністративно – правове регулювання цього інституту може бути подібне до моделі інституту адвокатури чи нотаріату, в останньому є теж державні і приватні нотаріуси. Цей інститут має бути захищеним від впливу відомчих державних міністерств та судово-експертних установ, однак підзвітним науковому, громадському й судово-правоохоронному самоврядуванню фахівців різних галузей знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авдєєва Г. К. Проблеми реалізації прав учасників кримінального провадження на використання спеціальних знань в умовах змагального судочинства. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 223–232. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2019_64_23.
2. Авдєєва Г. Проблеми гармонізації законодавства України у галузі судової експертизи із законодавством країн Європейського Союзу. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7223/1/Avdeeva_634.pdf.
3. Авдєєва Г. К. Місце судової експертизи у науково-технічному забезпеченні слідчої діяльності в умовах змагального кримінального провадження. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип.41. 2021. С. 88-93.
4. Авдєєва Г. К., Прохоров-Лукін Г. Регламентація та використання спеціальних знань у судочинстві. *Юридичний вісник України*. 2013. № 46. С. 14–15.
5. Аленін Ю., Гловюк І. Питання розширення процесуальних можливостей потерпілого щодо використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. URL: <https://barristers.org.ua/news/pytannya-rozshyrennya-protseualnyh-mozhlyvostej-poterpilogo-shhodo-vykorystannya-spetsialnyh-znan-u-kryminalnomu-provadhenni/>
6. Алексєєв О.О., Арешонков В.В., Атаманчук В.М. та ін. Криміналістика: мультимед. підруч./Кафедра криміналістики та судової медицини НАВС. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/kruminalist/lections/lection_1.3.html
7. Алексейчук В., Стародубов І. Підготовка фахівців у сфері судової експертизи: організаційні питання та перспективи. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Сер. : Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2022. Вип. 2(63). С. 228–235. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/16734>.
8. Антонюк. П. Є., Свобода Є. Ю., Михальчук Т. В. Висновок спеціаліста як джерело доказів у кримінальному провадженні: аналіз процесуальної

- спроможності. Криміналістика і судова експертиза. 2021. Вип. 66. С. 88-95.
9. Арестова Л.В. Особливості правового статусу суб'єктів правовідносин у сфері адміністративного судочинства. Південноукраїнський правничий часопис. 2021. № 3. С. 171–175.
  10. Арестова Л.В. Об'єкт правовідносин у сфері адміністративного судочинства. Наукові записки. Серія: Право. 2020. № 8 (спецвипуск). С. 149 – 153. URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/8_spec_2020/149-153.pdf
  11. Арешонков В. Методики криміналістичних експертиз: визначення загальної проблематики. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики*: зб. тез доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф (Київ, 8 лип. 2016 р.). 2016. С. 189-191.
  12. Бажанюк В. В. Про змагальність сторін в проведенні судової експертизи. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 1(78). С. 139–145.
  13. Волобуєв А., Чуйко Є. Право самостійного залучення експерта стороною захисту: реальність чи декларація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право*. 2022. № 71. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/263477>.
  14. Воробчак А. Р. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2019. 236 с.
  15. Визнання та виконання в Україні вироків судів іноземних держав. URL: <https://minjust.gov.ua/m/pro-viznachennya-profesiynoi-kompetentnosti-osibyaki-mayut-namir-vikonuvati-funktsii-derjavnogo-reestratora>
  16. Габро О. І. Відповідальність свідка, потерпілого, оцінювача, експерта, перекладача за діяння, передбачені ст. 384 КК України : дис. ... канд. юрид. наук / ВНЗ «Національна академія управління». Запоріжжя, 2012. 219 с.

17. Гловюк І.В., Торбас О.О. Новий порядок залучення експерта за Кримінальним процесуальним кодексом України: здобутки та прорахунки. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 2(54). С. 97-108.
18. Головченко Л. Правове регулювання судової експертизи. URL: <http://femidacenter.info/sudebnaya-praktika/pravovoeregulirovanie-sudebnoj-jekspertizy-perspektivy-i-razvitie.html>
19. Гонгало С. Й. Змагальність експертиз: вимоги часу чи фікція? *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15 груд. 2021 р.). Київ, 2021.
20. Добкіна К.Р., Михайлов В.О. Правові та організаційні проблеми регулювання судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні *Науковий юридичний журнал Правові новели* 3/2017. URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/3_2017/22.pdf
21. Дудич А. В. Експерт як учасник кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2017. 253 с.
22. Дуфенюк О. М. Досвід Польщі стосовно участі судового експерта у кримінальному провадженні. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юрид.* Львів, 2018. Вип. 1. С. 240–250.
23. Дуфенюк О. М. Експертиза у кримінальному провадженні за законодавством України та Польщі: порівняльне дослідження: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.
24. Дуфенюк О. М. Процесуальний статус експерта у кримінальному провадженні: польський досвід. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 179–182.
25. Жеребко О. І. Шляхи і способи вдосконалення судово-експертної діяльності. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. Вип. 65. С. 108–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2020_65_14

26. Журавель В. А. Правові, організаційні та дидактичні проблеми вдосконалення експертної діяльності. *Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя* : матеріали круглого столу (м. Харків, 6–7 лютого 2020 року). Харків : ХНДІСЕ, 2020. С. 28–33.
27. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: затв. Законом України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
28. Калужна О. М. Залучення експерта на досудовому розслідуванні за законом № 2147-VIII від 03.10.2017: проблеми та недалекоглядність законодавця. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матер. Всеукр. наук.- практ. конф. з нагоди 85-річчя д-ра юрид.наук, проф. Н. І. Клименко (м. Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ ; Маріуполь, 2018. С. 121–123.
29. Клименко Н. І. Щодо інституту конкурентної (альтернативної) експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2011. Вип. 11. С. 211–216.
30. Клименко Н. І., Колонюк В. П. Структура і доказове значення висновку експерта як документа, що відображує його дослідження. *Теорія та практика судової експертизи та криміналістики*. 2009. № 9. С. 213–221.
31. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12 та 13). *Право України*. 2010. № 10. С. 215–233.
32. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

33. Кофанова О. С. Правові підстави та особливості призначення судових експертиз для дослідження культурних цінностей / О.С. Кофанова // Адвокат (120). – 2010. – № 9. – С. 38-42.
34. Кравченко О. Щодо заборони виконувати криміналістичні, судово-медичні, судово-психіатричні експертизи експертами, що не працюють у державних спеціалізованих установах. *Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 14 квітня 2016 р. Одеса : ОДУВС, 2016. С. 229-230.
35. Криміналістика (криміналістична техніка): Курс лекцій / П.Д. Біленчук, А.П. Гель, М.В. Салтевський, Г.С. Семаков. К.: МАУП, 2001. 216 с.
36. Криміналістика: підручник / [Біленчук П.Д., Лисиченко В.К., Клименко Н.І. та ін.]; за ред. П.Д. Біленчука. [2-ге вид., випр. і доп.]. К.: Атіка, 2001. 544 с.
37. Криміналістика: Підручник для студентів юрид. спец, вищих закладів освіти. — Кол. авторів: Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. / За ред. В.Ю. Шепітька. — К: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. — 684 с.
38. Криміналістика: Підручник / кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / за ред. проф. В.Ю. Шепітька. — 4-е вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 464 с.
39. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров. — К.: Юрінком Інтер, 2011. — 504 с.
40. Криміналістика : підручник : у двох томах / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель, В.О. Коновалова, В.М. Шевчук [та 10 інших] ; за редакцією В.Ю. Шепітька; Міністерство освіти і науки України ; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2019. Том 1. 2019. 451 с.
41. Криміналістика : підручник : у двох томах / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель, В.О. Коновалова, В.М. Шевчук [та 10 інших] ; за редакцією В.Ю. Шепітька ; Міністерство освіти і науки України ; Національна

- юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2019. Том 2. 2019. 326 с.
42. Криміналістика у питаннях і відповідях : Навчальний посібник [Текст] К 82 / [А.В. Іщенко, В.В. Пясковський, А.В. Самодін, Ю.М. Чорноус та ін.] – К. : ТОВ "Видавництво "Центр учбової літератури" , 2016. — 118 с.
  43. Криміналістика: підручник. / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Самодін та ін.; за заг. Ред. В.В. Пясковського. – 2-ге вид., перероб. і допов. К. : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.
  44. Криміналістика: криміналістична техніка: навчальний посібник / Р.Л. Степанюк та ін. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с. 116. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 504 с.
  45. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651- VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 16.11.2024).
  46. Кримінальний процес України : Академічний курс : у 3 т. Т.1: Загальна частина. (В. Т. Нора, Н. Р. Бобечко, В. М. Багрій та ін.): за ред. акад. НАПрН України, д-ра юрид наук, проф. В. Т. Нора д-ра юрид наук, проф. Н. Р. Бобечка. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с.
  47. Кримінальний процес : підручник. (О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін.): за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с.
  48. Лук'яненко В. В. Історико-правовий аспект розвитку управління спеціалізованими установами судових експертиз в Україні / В. В. Лук'яненко / Теорія та практика судової експертизи і криміналістики // Випуск 10. – 30 липня 2015. URL: https://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Tpsek/2010_10/Lukjanenko.pdf
  49. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Микитенко О. Б. Висновок спеціаліста в інформаційному забезпеченні кримінального провадження.

- Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2023. Вип. 1(101). С. 131-141.
50. Макаренко, Є. І., Здор В. М. Проблеми призначення судової експертизи у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*, 2019. №3. С. 218-222.
  51. Малахова О. В. Проблемні питання залучення експерта стороною захисту. *Право і громадянське суспільство*. Київ, 2014. № 3(8). URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/4483>
  52. Михайлов В.О. Реформування судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні. *Право і суспільство*. 2017. №6. С 196-202. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/6_2017/part_2/34.pdf
  53. Михайлов В.О. Історичні аспекти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №2 (12) 2022 С. 110-115. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/236>
  54. Михайлов В.О. Принципи судово-експертної діяльності в Україні. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №1 (13) 2023 С. 153-158. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/264>
  55. Михайлов В.О. Поняття та мета судово-експертної діяльності України, як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Матеріали XIII міжнародної науково-практичної конференції «Глобалізація українського законодавства, як результат війни Російської федерації проти України» (19 квітня 2023 року м. Київ) С.157-161.
  56. Михайлов В.О. Порівняння адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні та країнах Європейського союзу. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №2 (14) 2023 С.153-159. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/293>
  57. Михайлов В.О. Деякі аспекти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Право та суспільство в реаліях*

- карантинного періоду: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 24 лютого 2022р. – К.: ДУІТ, 2022. С. 203—206.
58. Михайлов В.О. Висновок спеціаліста як процесуальне джерело доказів : окремі аспекти теорії і практики. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №2 (16) 2024 С. 233—238. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/359/322>
  59. Михайлов В.О. Структура і суб'єкти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Наслідки вторгнення Російської Федерації в Україну: правовий аспект*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 26 жовтня 2023р. – К.: ДУІТ, 2023. С. 515-519.
  60. Михайлов В.О. Богаткіна А.Є. Актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Наслідки вторгнення Російської Федерації в Україну: правовий аспект*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 26 жовтня 2023р. – К.: ДУІТ, 2023. С520-523.
  61. Михайлов В.О. Актуальні питання законодавчого регулювання судово-експертної діяльності. *Судова експертиза в період дії воєнного стану: проблеми теорії та практики*: збірник матеріалів І Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 29 лютого 2024 р.). Вінниця : ТВОРИ, 2024. С. 76-81.
  62. Моїсєєв О. Взаємодія експерта з іншими процесуальними суб'єктами. *Підприємство, господарство, право*. – 2012. – № 7 (199). – С. 119-123.
  63. Овсянникова І. М. Судово-експертна діяльність як об'єкт адміністративно-правове регулювання. URL:<https://khrife-journal.org/index.php/journal/article/download/494/528>
  64. Овсянникова І. М. Щодо деяких теоретико-методологічних та адміністративно-правових проблем забезпечення судово-експертної діяльності в Україні. *Актуальні питання судової експертизи і*

- криміналістики* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу (м. Харків, 15–16 квіт. 2021 р.). Харків : Право, 2021. С. 64–65.
65. Ольховенко С.І. Проблемні аспекти створення та використання експертних методик проведення судових експертиз. Науковий вісник Херсонського державного університету. *Серія Юридичні науки*. Вип. 3. 2014. URL: <https://ndekc-zakarpattya.org/science/751/>
  66. Перлін С. Співвідношення судової експертизи та експертного дослідження в діяльності експертної служби Міністерства внутрішніх справ України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 283–287. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgir_2017_2_56
  67. Пилипенко Г. М. Ситуації досудового розслідування, що потребують залучення експертів (обізнаних осіб). *Європейські перспективи*. 2013. № 10. С. 124–129.
  68. Пиріг І. В. Сучасні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 150-річчю з дня народження засл. проф. М. С. Бокаріуса* (м. Харків, 18–19 квіт. 2019 р.). Харків : ХНДІСЕ, 2019. С. 58–60.
  69. Пиріг І. В. Поняття та зміст експертної діяльності органів внутрішніх справ. *Право України*. – 2011. – № 1. – С. 255-261
  70. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2015. С. 228– 229.
  71. Погорецький М. А. Проблемні питання реалізації процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Сер. Право*. 2017. Т. 2. Вип. 46. С. 118-123.
  72. Порядок проведення рецензування висновків судових експертів : затвердж. наказом Міністерства юстиції України № 335/5 від 03.02.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0131-20#n> (дата звернення: 10.02.2024).

73. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики : монографія : у 2 кн. Книга перша: Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії / відп. ред. Н. М. Оніщенко ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2008. 344 с.
74. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні від 09.10.2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4009-20#Text> (дата звернення: 16.11.2024).
75. Про стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення: 10.11.2024).
76. Про судову експертизу : Закон Литовської Республіки, 29.10.2002 № IX-1161. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.193737/asr> (дата звернення: 17.12.2024).
77. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038а-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 12.02.2024).
78. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 6. Ст. 55.
79. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 11. Ст. 50.

80. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 12.02.2024).
81. Про введення в дію Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» : Постанова Верховної Ради України від 10.02.1995 № 52/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/52/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.01.2024).
82. Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану : Наказ Міністерства юстиції України від 14.03.2022 № 1138/5. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/re37662?an=1> (дата звернення: 27.12.2024).
83. Про затвердження Порядку ведення державного Реєстру атестованих судових експертів»: Наказ Міністерства юстиції України від 29.03.2012 № 492/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0484-12#Text> (дата звернення: 17.02.2024).
84. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Офісу Генерального прокурора від 09.03.2022 за № 177/450/46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0450282-22#Text> (дата звернення: 17.12.2024).
85. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 № URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19/conv#Text> (дата звернення: 16.11.2024).
86. Про затвердження Положення про Координаційну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України: постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.1994 URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/778-94-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.11.2024).

87. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.10.2024).
88. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ Міністерства внутрішніх справ від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 10.11.2024).
89. Про затвердження Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року та Плану заходів щодо її реалізації: наказ Міністерства внутрішніх справ від 15.03.2017 № 229. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MVS717> (дата звернення: 16.11.2024).
90. Про організацію взаємодії підрозділів Експертної служби МВС із територіальними органами з надання сервісних послуг МВС: наказ 373 Міністерства внутрішніх справ від 18.01.2016 № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0204-16#Text> (дата звернення: 10.11.2024).
91. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1339. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15> (дата звернення: 11.12.2024).

92. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в системі Служби безпеки України: наказ Служби безпеки України від 29.05.2015 № 371. Офіційний вісник України. 2015. № 56. С. 131.
93. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 12.02.2024).
94. Про затвердження Положення про Головний експертно криміналістичний центр Державної прикордонної служби України: наказ Адміністрації Державної прикордонної служби від 11.08.2010 № 617. Офіційний вісник України. 2010. № 68. С. 134.
95. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text> (дата звернення: 22.02.2024).
96. Про затвердження Положення про Центральну експертно кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів: наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15/conv#Text> (дата звернення: 22.01.2024).
97. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. Офіційний вісник України. 2019. № 26. Ст. 900.
98. Про затвердження Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення

огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24.07.2017 № 621. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17/conv#Text> (дата звернення: 12.02.2024).

99. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 13. Ст. 222.
100. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 47. С. 2051.
101. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 17. Ст. 1216.
102. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580 VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. С. 379.
103. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 № 570. Офіційний вісник України. 2017. № 72. Ст. 2212.
104. Про основні засади провадження діяльності у сфері судово медичної експертизи: проєкт Закону України від 04.04.2017 № 6285. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=61498 (дата звернення: 12.02.2024).
105. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2–3. С. 12.
106. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XI. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. С. 382.
107. Про судово-експертну діяльність в Україні: проєкт Закону України від 30.03.2017 № 6264. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH4U000A?an=390>. (дата звернення: 12.12.2024).

108. Про судово-експертну діяльність в Україні: проєкт Закону України від 03.10.2017 № 2149-VII. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469 (дата звернення: 12.12.2024).
109. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.02.2024).
110. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. Ст. 385.
111. Прохоров-Лукін Г. Коментар щодо проєкту Закону України «Про судово-експертну діяльність». *Юрид. наука*. 2014. № 3. С. 37–62.
112. Романенко Л. М. Розвиток організації судово-експертної діяльності в Україні з урахуванням досвіду деяких зарубіжних країн. *Право та управління*. 2012. № 1. С. 444–452. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/2241/%D0%A0>
113. Репешко П. І. Вплив відомчої незалежності експертної служби на об'єктивність судово-експертної діяльності / П. І. Репешко // Карпатський правничий часопис. – 2013. – № 3. – С. 77-85.
114. Сегай М.Я. Судова експертологія: об'єкт, предмет, природа й система науки / М.Я. Сегай // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук.-практ. матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / редкол. : А. П. Заєць, М. Л. Цимбал [та ін.]. – Х. : Право, 2003. – Вип. 3. – 592 с.
115. Сімакова-Єфремян Е. Вирішення теоретичних та процесуальних проблем комплексних судово-експертних досліджень – важливий чинник удосконалення судово-експертної діяльності. *Право України*. – 2006. – № 8. – С. 79-83.

116. Сімакова-Єфремян Е. Деякі проблемні питання застосування норм з питань призначення та проведення судової експертизи. *Вісник ОНДІСЕ*. Вип. 3. 2018. С. 114-119.
117. Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про введення у кримінальне процесуальне законодавство поняття «висновок спеціаліста». Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Харків : Право, 2019. № 20. С. 115-119.
118. Сімакова-Єфремян Е. Б. Про необхідність удосконалення законодавства щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Вип. 19. С. 118–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpsek_2019_19_11
119. Сімакова-Єфремян Е. Б. Проблеми судово-експертної діяльності. *Вісник ОНДІСЕ*. 2017. Вип. 1. С. 63–69.
120. Сімакова-Єфремян Е. Б. Проблемні питання застосування нового Кримінального процесуального кодексу України під час призначення та проведення судової експертизи. *Криміналістика і судова експертиза*. 2013. Вип. 58(2). С. 54–59. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2013_58\(2\)13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2013_58(2)13).
121. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничук. Київ: Українська радянська енциклопедія, 1974. 776 с. 412. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
122. Словничок юридичних термінів: навчальний посібник / уклад. В. П. Марчук. Київ: МАУП, 2003. 128 с. 414. Словник української мови: в 11 т. Т. 3: З / АН УРСР, Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда; ред. тому: Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька. Київ: Наукова думка, 1972. 744 с.
123. Словник української мови: в 11 т. Т. 4: І–М / АН УРСР, Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда; ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. Київ: Наукова думка, 1973. 840 с.

124. Словник української мови: в 11 т. Т. 8: ПРИРОДА-РЯХТЛИВИЙ / АН УРСР, Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда; ред. тому: В. О. Винник. Київ: Наукова думка, 1977. 927 с.
125. Словник української мови: в 11 т. Т. 9: С / АН УРСР, Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда; ред. тому: І. С. Назарова, О. П. Петровська, Л. Г. Скрипник, Л. А. Юрчук. Київ: Наукова думка, 1978. 916 с. 380
126. Словник української мови: в 11 т. Т. 10: Т–Ф / АН УРСР, Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда; ред. тому: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк. Київ: Наукова думка, 1979. 658 с.
127. Стародубов І.В. Освіта судового експерта у сфері інтелектуальної власності / І.В. Стародубов // Інтелектуальна власність. - 2010. - № 1. - С.23-25.
128. Стародубов І.В. Правове регулювання експертної діяльності в Україні / І.В. Стародубов // Правовий порадник. - 2012. - № 3. - С.22-27.
129. Сташевська І. В., Мартинова Л. В. Реалізація гарантії незалежності судового експерта в контексті його матеріального і соціального забезпечення: сучасний стан. *Право і суспільство*. 2022. Вип. 1. С. 195–205. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/1_2022/28.pdf.
130. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2007. 624 с.
131. Стрілець Г. О. Генезис системи судово-експертних установ в Україні та напрямки їх діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2009. 224 с.
132. Стрілець В. В. "Судова експертиза в Україні: стан та перспективи розвитку." Київ, 2018.
133. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. /за заг. ред. О. Г. Рувіна. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2019.

134. Судова експертиза та експертне дослідження / Група компаній «Сова».
URL: <http://www.sova.ua/ua/holding/expertise/services.html>.
135. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / А. П. Гель, Г. С. Семаков, С. П. Кондракова. Київ: МАУП, 2004. 272 с.
136. Суржан Б. П. Юридична відповідальність судового експерта у світлі судової реформи. *Криміналістичний вісник*. № 2 (30). 2018. С. 46–54.
137. Тимошок І. М., Косякова О. В. Порядок проведення судових експертиз у кримінальному процесі за ініціативою сторони захисту (відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України). *Криміналістика і судова експертиза*. 2015. Вип. 60. С. 125–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2015_60_18
138. Титаян Е. Професія – судовий експерт. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики*: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 100- річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтевського (м. Харків, 7–8 листоп. 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 60 – 62.
139. Ткаченко Н., Алексєйчук В. Моделі системи інституцій судової експертизи в Україні (переваги та ризики). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 1(26). С. 10–23.
140. Ткаченко М. С. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії Національного антикорупційного бюро України з іншими правоохоронними органами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2020. 229 с.
141. Ткаченко Н. М. Суб'єкти судово-експертної діяльності в сучасній системі експертного забезпечення кримінального провадження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 20 с.
142. Ткачук О. Витоки сучасного розуміння права на справедливий суд. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. Вип. 1/2. С. 188–193.

143. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: ратифік. із заявою Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
144. Удовенко Ж., Кравець О. Окремі питання проведення експертизи. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя д-ра юрид. наук, проф. Н. І. Клименко (м. Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ ; Маріуполь, 2018. С. 360–362.
145. Фастовець В. Оновлений порядок призначення судової експертизи у кримінальному провадженні: недоліки правової регламентації. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя д-ра юрид. наук, проф. Н. І. Клименко (м. Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ ; Маріуполь, 2018. С. 364–365.
146. Філик Н. В. Окремі питання правового регулювання судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності / Н.В. Філик // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. – № 8. – С. 37-43.
147. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедия / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
148. Фіолевський Д. Судова влада і правоохоронна система в Україні: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2006. 324 с.
149. Фулей Т. І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2003. 20 с. 386
150. Федчишина В.В. Історичні віхи розвитку і становлення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=662>
151. Харитонova О. І. Сучасні ознаки адміністративного права як галузі публічного права. Виконавча влада і адміністративне право. Київ: «Інюре», 2002. С. 76–83.

152. Ходанович В. О. Інститут судової експертизи як джерело доказів в кримінальному судочинстві України та Австрії: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 11, № 3. С. 162–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2014_11_3_20
153. Циганюк Ю. В., Кравчук О. В., Крушинський С. А. Процесуальний порядок залучення експерта стороною захисту у кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 2. С. 28–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2014_2_6
154. Членов М. В. Проблемні питання «нового» порядку залучення експерта та проведення експертизи під час досудового розслідування. Сучасні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. матер. Міжнарод. наук.-практ. конф., присв. 150-річчю з дня народження засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 18–19 квіт. 2019 р.). Харків : ХНДІСЕ, 2019. С. 116–118.
155. Шарая А. А. Принципи адміністративно-процедурного права: питання теорії та практики: дис.... докт. юрид. наук: 12.00.07; Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2020. 460 с.
156. Шевченко Л.О. Окремі аспекти імплементації Україною міжнародних стандартів у сфері прав людини і громадянина. Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина. Зб. наук. ст. та тез наук. повід. за матеріалами Міжнар. наук-практ. конф. 23 листопада 2012 р.: у 2 ч. Ч. 2 / редкол.: А. П. Гетьман, Ю. Г. Барабаш, О. П. Буцан та ін. Харків: «Точка», 2012. 254 с.
157. Шоптенко С. С. Система правоохоронних органів України. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Вип. 3. С. 150–155. 236.
158. Шоптенко С. С. Форми адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. № 5. С. 91–95.

159. Шоптенко С. С. Щодо змісту поняття «правоохоронний орган». Прикарпатський юридичний вісник. 2017. № 3. С. 101–105.
160. Шульженко А.В. Принципи судово експертної діяльності. URL: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/4624/1/%D0%A8%D1%83%D0%BB%D1%8C%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%90.%20%D0%92.%20%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B8%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf>
161. Шуневич К. А. До питання про доцільність скасування державної монополії на проведення судових експертиз у кримінальному провадженні. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (21 жовтня 2022р., Чернівці)/ редкол.: О.В. Щербанюк та ін. Чернівці: 2022. с. 421-426.
162. Шуневич К. А. Загальні уявлення про організацію і проведення судової експертизи у кримінальному процесі Польщі: *матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів* (м. Одеса, 23 листопада 2019 р.)/ за ред. М.Р. Аракеляна; уклад.: А.С. Гуменюк, Ю. Д. Батан [та ін.]. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 424-428.
163. Шуневич К. А. Історія законодавчих ініціатив та правового регулювання судової експертизи у кримінальному провадженні з часу дії КПК 2012 року: *матеріали Всеукраїнської наукової-практичної конференції з нагоди 10 – річчя вступу в дію Кримінально процесуального кодексу України* (м. Львів, 18 листопада 2022 р.) Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2022. с.199-213. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/ZBIRNYK.pdf#page=199>

164. Шуневич К. А. Особливості судово-експертної діяльності в ході повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України. Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: матеріали XXI Міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції (22-23 квітня 2022 року). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2022. с.222-226.
165. Шуневич К. А. Організація судово-експертного забезпечення судочинства у Чехії. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXVII звітної науково-практичної конференції (5–6 лютого 2021 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 210
166. Шуневич К. А. Організація судово-експертної діяльності в Латвії. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XXVI звітної науково-практичної конференції (6–7 лютого 2020 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2020. С. 211-213.
167. Юнацький О.В. Конспект лекцій з дисципліни «Експертологія». – Дніпро, 2016, с. 126-129.
168. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 4. Київ: Українська енциклопедія, 2002. 720 с.
169. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 2. Київ: Українська енциклопедія, 1999. 741 с.
170. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 5. Київ: Українська енциклопедія, 2003. 736 с. 194 242. Юридичний словник / за ред. Б. М. Бабія, Ф. Г. Бурчака, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. Київ: ГУРЕ, 1983. 872 с.
171. Юридичний словник-довідник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Феміна, 1996. 695 с.

172. Юридичні терміни: тлумачний словник / В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т. П. Базова та ін.; за ред. В. Г. Гончаренка. 2-ге вид. стереотипне. Київ: Либідь, 2004. 320 с.
173. Юсупов В.В. Криміналістика в Україні у XX–XXI століттях: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 556 с.
174. Янчук О. Ю. Судова експертиза в адміністративному судочинстві. Вісник Академії адвокатури України. 2009. № 2(15). С. 145–150.
175. Яремчук В. О. Правова регламентація участі спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2014. Вип. 14. С. 112–120.
176. Ярмак О. М. Поняття сутність взаємодії та її роль у розвитку соціальної системи. Право і Безпека. 2005. № 5'5. С. 46–49.
177. Ярмиш О. Н., Серьогін В. О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: підручник. Харків: Вид-во Національного університету внутр. справ, 2002. 656 с.
178. Ярослав Ю.Ю., Голубенко О.М. Концептуальні основи розвитку української судової експертизи в контексті євроінтеграційних процесів. URL: <https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/12284-yaroslav-yu-yu-golubenko-o-m-kontseptualni-osnovi-rozvitku-ukrajinskoji-sudovoji-ekspertizi-v-konteksti-evrointegratsijnikh-protsesiv>
179. Ярошук М. В. Основні підходи до оцінювання ефективності діяльності органів державної влади. Університетські наукові записки. 2011. № 2. С. 389–395. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2011_2_63. 390
180. Яценко І. І. Судова експертиза як об'єкт адміністративно правового регулювання міжнародного співробітництва. Право і Безпека. 2020. № 3 (78). С. 96–102.
181. Administration and You. Principles of Administrative Law Concerning the Relations Between Administrative Authorities and Private Persons // A

- Handbook. Council of Europe, Directorate of Legal Affairs, Strasbourg, 1996.
URL: www.coe.int.
182. Altman E. I., Danovi A., Falini A. Z-Score Models' Application to Italian Companies Subject to Extraordinary Administration // Journal of Applied Finance. 2013. No 23 (1). P. 128–137.
  183. Almirall J. R., Furton K. G. The Importance of Standards in Forensic Science. URL: www.scafo.org/library/140502.html
  184. Arestova L. The principle of the rule of law in the implementation of the procedure of the administrative court. Visegrad journal on human rights. 2021. № 4. P. 15–21. 2021/11/VJHR_4_2021.pdf.
  185. Bestebreur L. Implementation of New Methods. Problems of Forensic Sciences. Vol. XLVII. 2001. P. 201–206. URL: www.forensicscience.pl/pfs/47_bestebreur.pdf
  186. Council Framework Decision 2009/905/JHA of 30 November 2009 on Accreditation of forensic service providers carrying out laboratory activities. 18 p.
  187. European Committee for Standardization. Technical Bodies: CEN/TC 419 – Forensic Science Processes. URL: https://standards.cen.eu/dyn/www/f?p=204:7:0:::FSP_ORG_ID,FSP_LANG_ID:956162,25&cs=1994F03D224290AFC4EFC4B041EBC02A6
  188. ENFSI has been granted liaison status with CEN/TC 419. 2013-3-12. URL: <http://www.ekei.ee/ru/mezhdunarodnoe-sotrudnichestvo/enfsi>
  189. ISO/TC 272. Forensic sciences. URL: <https://www.iso.org/committee/4395817.html>
  190. Forensic Science Standards. URL: [www.astm.org/Standards/forensic science-standards.html](http://www.astm.org/Standards/forensic%20science-standards.html)
  191. Flores J. A. International accreditation and certification in forensic sciences. Journal of Forensic Research. 2014. No. 5(6). P. 90.

192. Gill R. Study of Obstacles To Cooperation and Information-sharing among Forensic Science Laboratories and other Relevant Bodies of Different Member States and between these and Counter parts in Third Countries. Final Report. December 2008. Forensic Science Service. URL: http://ec.europa.eu/dgs/homeaffairs/doc_centre/police/docs/study_08_12_en.pdf
193. Guidelines on the role of court-appointed experts in judicial proceedings of Council of Europe's Member States, CEPEJ (2014)14. URL: <https://rm.coe.int/168074827a>
194. JUSTICE and HOME AFFAIRS Council meeting. Brussels, 13th and 14th of December 2011. Council conclusions on the vision for European Forensic Science 2020 including the creation of a European Forensic Science Area and the development of forensic science frastructure in Europe.
195. Kafadar K. Critical Role of Statistics in Development and Validation of Forensic Methods. URL: www.amstat.org/policy/aaas13.pdf
196. Modules In a Forensic Science Process. ILAC Publication. URL: https://ilac.org/latest_ilac_news/ilac-g19082014-published/
197. Perumal S., Norwawi N. New Improvement in Digital Forensic Standard Operating Procedure (SOP). URL: <http://www.docplayer.net/11301429-New-improvementin-digital-forensic-standard-operating-proceduresop>
198. Peters F. T., Drummer O. H., Musshoff F. Validation of New Methods. ForensicScience International. 2007. Vol. 165. P. 216–224.
199. Rassat M-L. Forensic expertise and the law of evidence in France. Forensic expertise and the law of evidence. North-Holland, Amsterdam/Oxford/New York/Tokyo, 1993. P. 52–62.
200. Robertson J., Kent K., Wilson-Wilde L. The Development of a Care Forensic Standards Framework for Australia. Forensic Science Policy Management. 2013. № 4. P. 59–67.

201. Social status. Британська енциклопедія – 22 січня 2015. URL: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/551450/social-status/>
202. The Administrative Legal Procedure Code of Ukraine: Shortcomings, Contradictions and Aspects of Application 2007-07-03 // The Ukrainian Journal of Business Law. URL: http://www.pravochin.com.ua/archive_p.php?pub=73&sectionid=2&lang=3
203. The guide to practices in civil judicial expertise in the European Union. Last update March 16, 2022 URL: <https://experts-institute.eu/en/projects/the-guide-to-good-practices-in-civil-judicial-expertise-in-the-european-union/>
204. Validation and Implementation of (New) Methods. ENFSI Standing Committee for Quality and Competence (QCC). Ref. Code: QCC-VAL-001. URL: www.enfsi.eu/get_doc.php?uid=144
205. Uhrovetskyi O., Spitsyna A., Filipenko N., Polianskyi A., Formation of Legal culture among employees of forensic institutions of Ukraine. Сучасні питання криміналістики, судової експертизи та кримінального процесу : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 3 грудня 2020 року) / відп. ред. А. І. Черемнова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 247-252.
206. Wallace W. Policy-Making in the European Union. 4 ed. Oxford: Oxford University Press, 2005. P. 272 -273.
207. Zhuravel, V., Kovalenko, A. & Kovalenko, V. From a piece of paper to court evidence: the means of collection and examination of physical documents in Ukrainian criminal justice. Archives Des Sciences. 2024. Vol. 74. Issue 2. Pp. 195-201. URL: <https://doi.org/10.62227/as/74226>.
208. Kompetencje biegłych sądowych – oczekiwania i kryteria oceny przegląd rozwiązań stosowanych w różnych państwach i systemach prawnych. S. 11-14. URL: http://forensicwatch.pl/pliki/Forensic_Watch_Desk_Research.pdf.

Додаток А

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший заступник директора
Державного науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України
Малиш Ігор Григорович

« 25 » березня 2025 року

АКТ

впровадження у правозастосовну діяльність

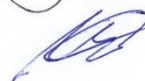
Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС
України результатів дисертаційного дослідження Михайлова Володимира
Олександровича на тему:

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-
ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ».**

Комісія в складі: завідувач лабораторії криміналістичного дослідження транспортних засобів та ведення реєстру ДНДЕКЦ МВС, доктор технічних наук, кандидат юридичних наук Андрій Бичков, завідувач відділу досліджень зброї лабораторії досліджень та обліку зброї ДНДЕКЦ МВС, кандидат юридичних наук Соколов О.С., завідувач відділу балістичного обліку лабораторії досліджень та обліку зброї ДНДЕКЦ МВС Лебідь С.О. склали цей акт з приводу впровадження результатів дисертації здобувача Михайлова В.О. за темою: «Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні» у науково-дослідну діяльність Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Результати наукової розробки одержані здобувачем Михайловим В.О. у межах дисертаційного дослідження, мають необхідний теоретичний та методологічний рівень та практичну цінність і можуть бути використані й враховані у правозастосовній діяльності науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Члени комісії:

 Андрій Бичков
 Олексій Соколов
 Сергій Лебідь

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

які відображають основні наукові результати дисертації:

1. Михайлов В.О. Історичні аспекти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №2 (12) 2022 С. 110-115.
URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/236>
DOI: <https://doi.org/10.32703>
2. Михайлов В.О. Принципи судово-експертної діяльності в Україні. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №1 (13) 2023 С. 153-158.
URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/264>
DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-1-13-153-158>
3. Добкіна К.Р., Михайлов В.О. Правові та організаційні проблеми регулювання судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні *Науковий юридичний журнал Правові новели* 3/2017.
URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/3_2017/22.pdf
4. Михайлов В.О. Порівняння адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні та країнах Європейського союзу. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №2 (14) 2023 С.153-159.
URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/293>
DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-2-14-153-159>
5. Михайлов В.О. Реформування судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні. *Право і суспільство* 6 частина 2/2017.
URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/6_2017/part_2/34.pdf
6. Михайлов В.О. Висновок спеціаліста як процесуальне джерело доказів : окремі аспекти теорії і практики. *Журнал «DICTUM FACTUM»* (категорія Б) №2 (16) 2024 С. 233—238.

URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/359/322>

DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2024-2-16-233-238>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Михайлов В.О. Сучасні та історичні аспекти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в умовах сьогодення: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*, Київ, 27 жовтня 2022р. К: ДУІТ С. 373-377.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/conference-27-10-2022.pdf

8. Михайлов В.О. Поняття та мета судово-експертної діяльності України, як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Матеріали XIII міжнародної науково-практичної конференції «Глобалізація українського законодавства, як результат війни Російської федерації проти України» (19 квітня 2023 року м. Київ) С.157-161.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/international-scientific-and-practical-conferences/globalization-of-ukrainian-legislation.pdf

9. Михайлов В.О. Деякі аспекти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Право та суспільство в реаліях карантинного періоду: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*, Київ, 24 лютого 2022р. К: ДУІТ, 2022. С. 203—206.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/international-scientific-and-practical-conferences/globalization-of-ukrainian-legislation.pdf

[9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/conference-24-02-2022.pdf](https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/conference-24-02-2022.pdf)

10. Михайлов В.О. Структура і суб'єкти адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Наслідки вторгнення Російської Федерації в Україну: правовий аспект*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 26 жовтня 2023р. – К.: ДУІТ, 2023. С. 515-519.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/conference-26-10-2023.pdf

11. Михайлов В.О., Богаткіна А.Є. Актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Наслідки вторгнення Російської Федерації в Україну: правовий аспект*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, (Київ, 26 жовтня 2023р.) К.: ДУІТ, 2023. С. 520-523.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/conference-26-10-2023.pdf

12. Михайлов В.О. Правове регулювання судової експертизи в умовах Євроінтеграції. *XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Правове відновлення України як потужної європейської держави через призму міжнародного досвіду* Матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 18 квітня 2024 р.) К.: ДУІТ, 2024. С.176-179.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/international-scientific-and-practical-conferences/international-restoration-05-04-2024.pdf#page=177

13. Михайлов В.О., Павловська А.В. Напрямки вдосконалення адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Наслідки вторгнення Російської Федерації в Україну: правовий аспект*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, (Київ, 26 жовтня 2023р.) К.: ДУІТ, 2023. С. 509-514.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/conference-26-10-2023.pdf

14. Михайлов В.О., Куликовська К.Д. Порівняння адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні та країнах ЄС. *Наслідки вторгнення Російської Федерації в Україну: правовий аспект*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, (Київ, 26 жовтня 2023р.) К.: ДУІТ, 2023. С. 524-527.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/conference-26-10-2023.pdf

15. Михайлов В.О. Актуальні питання законодавчого регулювання судово-експертної діяльності. *Судова експертиза в період дії воєнного стану: проблеми теорії та практики*: збірник матеріалів І Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 29 лютого 2024 р.). Вінниця: ТВОРИ, 2024. С.76-81

URL:

<https://jurist.net.ua/wp-content/uploads/2024/02/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA2024-2.pdf>

16. Михайлов В.О. Висновок спеціаліста як процесуальне джерело доказів у кримінальному процесі. *Інновації та перспективи сучасної правової науки*: Матеріали XV Міжнародній науково-практичній конференції (м. Київ, 28 листопада 2024) К.: ДУІТ, 2024.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/international-scientific-and-practical-conferences/innovations-and-perspectives-of-modern-legal-science.pdf

17. Михайлов В.О. Висновок спеціаліста як процесуальне джерело доказів. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства», присвяченої 95-й річниці з дня народження професора Закалюка А.П.*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 16 травня 2025 року) К.: НТУ, 2025. С. 86-89.

URL:

https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82/3_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/conferences/all-ukrainian-scientific-practical-conferences/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D0%BA-2025.pdf